

Faculteit Letteren en Wijsbegeerte
Vakgroep Wijsbegeerte en Moraalwetenschap

**Een moraalwetenschappelijke analyse
van het prostitutiebeleid in België:
1830-2007.**

Tina Van Loon
Stamnummer: 20031636
Master Moraalwetenschap
Promotor: Prof. Dr. W. Vandekerckhove
Academiejaar: 2007-2008

Woord vooraf

Het werken aan deze masterproef was een onderneming die ontzettend veel energie vergde. Interesse in de materie maar vooral de hulp die ik van anderen kreeg, hebben ervoor gezorgd dat deze thesis tot een goed einde werd gebracht. Daarom dank ik:

Wim Vandekerckhove voor de uitstekende begeleiding. Een betere promotor kan ik me echt niet voorstellen.

Wim Christiaens en Tom Claes voor de verbetering van mijn interpretaties van de gebruikte (filosofische) teksten.

Mijn beste vriendinnen Anne-Sophie, Sofie en Veerle voor de ontspanning tussendoor.

Mijn zus Erica voor de belangstelling voor mijn werk en het amusement naast de werkuren. Ik kan alles als jij er bent.

Inhoud

1. Inleiding	1
1.1. Onderzoeksvraag.....	1
1.2. Algemene inhoud	1
1.3. Verantwoording	2
2. Methodologie: overzicht van vijf indicatoren	3
2.1. Inleiding	3
2.2. De eerste indicator: prostitutie als arbeid.....	4
2.2.1. Een beroep?	4
2.2.2. Keuze	5
2.2.2.1. Vrijwillige prostitutie	5
2.2.2.2. Gedwongen prostitutie	6
2.2.2.3. Agency	7
2.2.3. Kernwoorden	8
2.3. De tweede indicator: maatschappelijke zeden	8
2.3.1. Verschillende invalshoeken	8
2.3.2. Kernwoorden	10
2.4. De derde indicator: migratie	11
2.4.1. Louter mensenhandel?.....	11
2.4.2. Kernwoorden	14
2.5. De vierde indicator: armoede.....	14
2.5.1. Dé oorzaak van prostitutie?	14
2.5.2. Kernwoorden	15
2.6. De vijfde indicator: gezondheid.....	16
2.6.1. Niet enkel seksuele gezondheid.....	16
2.6.2. Kernwoorden	17
2.7. Conclusie.....	18
2.7.1. Algemene lijnen.....	18
2.7.2. Kernwoorden in tabel	19
3. De Belgische wetgeving inzake prostitutie	21
3.1. Inleiding	21
3.2. Het Belgische prostitutiebeleid van 1830 tot 1867	21
3.2.1. Inleiding.....	21
3.2.2. <i>Contagious Diseases Acts</i>	22
3.2.3. De situatie in België	25
3.2.4. Tabel	25
3.3. Het Belgische prostitutiebeleid van 1867 tot 1914/1918.....	26
3.3.1. Inleiding.....	26
3.3.2. <i>White Slavery</i>	26
3.3.3. <i>Mann Act</i>	28
3.3.4. De wijzigingen.....	29
3.4. Tabel	30
3.5. Het Belgische prostitutiebeleid van 1918-1940/1945.....	31
3.5.1. Wetgeving.....	31
3.5.2. Tabel	32
3.6. Het Belgische prostitutiebeleid van 1945 tot 1980	32
3.6.1. Het startpunt van veranderingen.....	32
3.6.2. Andere specifieke wijzigingen	34
3.6.3. Tabel	35

3.7. Het Belgische prostitutiebeleid van 1980 tot 1990	36
3.7.1. De stille jaren	36
3.7.2. Tabel	36
3.8. Het Belgische prostitutiebeleid van 1990-2007	37
3.8.1. Context	37
3.8.2. De Belgische wetgeving	39
3.8.3. Tabel	45
3.9. Algemeen besluit bij de Belgische wetgeving inzake prostitutie	46
4. De hulpverlening aan prostituees in België	48
4.1. Inleiding	48
4.2. Hulpverlening aan wie?	48
4.3. Hulpverlening van 1830 tot 1867: maatschappelijke orde	50
4.4. Hulpverlening in de periode 1867-1914: ziekmakers versus slachtoffers	51
4.5. Hulpverlening tijdens het Interbellum	53
4.6. Hulpverlening tussen 1945 en 1980: een stille periode.	54
4.7. Hulpverlening in de periode 1980-1990: naar geprofessionaliseerde opvang.	55
4.8. Hedendaagse hulpverlening van 1990 tot 2007: geprofessionaliseerde hulpverlening	57
4.9. Besluit	59
5. Vergelijking tussen de Belgische wetgeving en de hulpverlening	62
5.1. Inleiding	62
5.2. Het Belgische prostitutiebeleid van 1830 tot 1867	62
5.3. Het Belgische prostitutiebeleid van 1867 tot 1914/1918	62
5.4. Het Belgische prostitutiebeleid van 1918 tot 1940/1945	63
5.5. Het Belgische prostitutiebeleid van 1945 tot 1980	63
5.6. Het Belgische prostitutiebeleid van 1980 tot 1990	63
5.7. Het Belgische prostitutiebeleid van 1990 tot 2007	64
5.8. Tijdlijn	64
6. Algemeen besluit	66
6.1. De indicatoren	66
6.2. De Belgische wetgeving	67
6.3. Hulpverlening	68
6.4. Vergelijking wetgeving en hulpverlening	69
7. Woordenlijst	i
8. Bibliografie	iii

1. Inleiding

1.1. Onderzoeksvraag

De titel van de thesis luidt als volgt: “Een moraalwetenschappelijke analyse van het prostitutiebeleid in België: 1830-2007.” Dit betekent dat in deze masterproef gestreefd wordt naar een analyse van de Belgische wetgeving inzake prostitutie¹. Het vergt met andere woorden een bestudering van het spreken en schrijven over prostituees in België. Hoe over prostituees geschreven en gedacht wordt, verschilt doorheen de tijd. Dit heeft een invloed op hoe binnen een politiek en juridisch kader specifieke beleidslijnen worden uitwerkt in verband met de kwestie prostitutie.²

Om deze onderneming aan te vatten, wordt een methodologie uitgewerkt die ervoor zorgt dat belangrijke documenten (zoals wetteksten en rapporten) op een systematische manier geanalyseerd kunnen worden. Dit gebeurt dan in het teken van het achterhalen van de mensbeelden achter de betreffende teksten. Daarvoor werden een vijftal indicatoren³ gecreëerd die elk document zullen screenen. Deze indicatoren of standaarden zijn termen die peilen naar de visie op het fenomeen prostitutie en haar actoren.

Hierdoor komen mogelijk enkele belangrijke semantische verschuivingen aan het licht. Dit zijn dan concrete uitingen van veranderende mensopvattingen en -beelden. Niet enkel wijzigen ze het spreken, schrijven en denken over prostitutie. Ook zullen ze het beleid en de hulpverlening beïnvloeden.

1.2. Algemene inhoud

Eerst wordt de methodologie uiteen gezet. Dit onderdeel omvat de uitwerking van vijf indicatoren: prostitutie als arbeid, maatschappelijke zeden, migratie, armoede en ten slotte gezondheid. Er wordt uitvoerig vermeld wat ze precies inhouden en hoe ze zich verhouden tegenover het fenomeen prostitutie. Per concept wordt vervolgens een korte tabel gecreëerd die de belangrijkste kernwoorden van elke indicator bevat. Het is aan de hand van deze termen dat relevante documenten in verband met prostitutie geanalyseerd zullen worden.

Vervolgens komt een uitgebreid overzicht van de Belgische wetgeving aan bod. Het betreft de periode van 1830 tot 2007. In dit hoofdstuk wordt de methodologie toegepast, wat concreet betekent dat het spreken over prostitutie geanalyseerd wordt. De behandelde 177 jaar wordt eerst in specifieke tijdsblokken opgedeeld. Daarna wordt per periode nagegaan hoe de wetgevers keken naar het fenomeen prostitutie. Ten slotte worden deze visies in een kort besluit met elkaar vergeleken.

Het hoofdstuk dat hierop volgt, bestaat uit een historisch overzicht van de hulpverlening aan prostituees. Hier worden opnieuw de tijdvakken uit het voorgaande hoofdstuk gehanteerd. Het doel van dit onderdeel is na te gaan welke de belangrijkste instellingen in België waren, welke individuen zich ingezet hebben voor prostituees en of er net een gebrek aan professionele hulpverlening was. Een verschuiving in de omgang met prostituees - wat dan tegelijkertijd een verandering van het mensbeeld inluidt - is immers via een historische analyse gemakkelijk te

¹ Een uitgebreide bespreking van de notie prostitutie is te vinden in: “7. Woordenlijst”.

² Vandekerckhove W. *Seksualiteit en Globalisering*, pp. 33-42.

³ Het bleef bij vijf, omdat het anders te uitgebreid zou worden. Deze vijf standaarden zijn gebaseerd op de tweedeling inzake de positie tegenover het fenomeen prostitutie. Een uitgebreid overzicht daarvan is te vinden in de cursustekst van het vak “Seksualiteit en Globalisering”: Vandekerckhove W. *o.c.*, pp. 28-32 en pp. 131-132.

ontwaren.

Vervolgens worden de besproken periodes in het volgende hoofdstuk op het niveau van wetgeving en hulpverlening met elkaar vergeleken. Hierbij komen de analogieën of parallellen tussen wetgeving en hulpverlening aan bod.

Deze masterproef wordt afgesloten met een algemeen besluit waarin de kennis uit de voorgaande hoofdstukken opnieuw kort bekeken wordt.

Een laatste opmerking dient nog gemaakt te worden. Hier wordt telkens over “prostitutie” gesproken. In het Belgische recht duikt deze term echter in 1914 pas op. Om duidelijkheid na te streven (ontucht is immers een concept dat een veel bredere lading dekt dan prostitutie), kies ik ervoor om de term toch te hanteren, ook in periodes waarin ze nog niet gebruikt werd.

1.3. Verantwoording

Vooreerst is het onderwerp prostitutie een thema dat sterk verbonden is met diverse onderwerpen die in de loop van de academiejaren behandeld werden. De meeste vakken in de opleiding Moraalwetenschappen brengen politieke, sociale, juridische, economische en ethische thema's ter sprake. Als studente in de Moraalwetenschappen ben ik uiterst geïnteresseerd in deze materies. Het onderwerp prostitutie is dan een vanzelfsprekende keuze voor mij, omdat het een concreet voorbeeld is waarin deze aspecten op diverse manieren kunnen convergeren.

Bovendien biedt het onderwerp de mogelijkheid op een multidisciplinaire manier te werk te gaan. Naast juridische en politieke beschouwingen, kunnen meer filosofische en geschiedkundige aspecten aan bod komen.

2. Methodologie: overzicht van vijf indicatoren

2.1. Inleiding

Als er gesproken wordt over prostitutie, dan gaat dit doorgaans over ofwel vrijwillige ofwel gedwongen prostitutie. Dit zijn twee duidelijk tegenovergestelde posities: aan de ene kant heerst immers het idee dat vrouwen vrij zijn om te doen wat ze willen en dat prostitutie een optie uit zoveel is. De andere kant stelt dat vrouwen onderdrukt worden en daardoor tegen hun zin seksuele diensten moeten verlenen.⁴ Beide standpunten hebben gevolgen voor de aanpak van het fenomeen (bvb. bestrijding versus aanvaarding, met eventuele regulering). Toch zijn er ook heel wat genuanceerde visies te vinden die tussen de twee uiterste posities geplaatst kunnen worden. Zo ontstaat er in plaats van een rigide tweedeling eerder een continuüm van standpunten. Zowel wetenschappelijke literatuur als meer artistieke projecten (romans, schilderkunst, fotografie) over prostitutie zijn op dat continuüm te plaatsen en zullen in de meeste gevallen meer neigen naar een van de twee polen.⁵

De twee uiterste standpunten hebben hun eigen vooronderstelling. Door specifieke indicatoren te zoeken voor het spreken over prostitutie, kan de Belgische wetgeving onderzocht worden op haar vooronderstelling. Uit de analyse in deze masterproef zal blijken dat haar positie over de tijd heen regelmatig veranderd is.

Als er nagegaan moet worden of de Belgische wetgeving neigt naar een van de twee uiterste posities, onderzoek ik haar houding tegenover:

- 1 prostitutie als arbeid,
- 2 de maatschappelijke zeden,
- 3 migratie,
- 4 armoede en
- 5 gezondheid.

Dit zijn allemaal standaarden om te kunnen bepalen of de Belgische wetgeving over de jaren prostitutie benaderde als meer vrijwillig of meer gedwongen. Inhoudelijk zullen ze deels overlappen. Ik kies voor deze indicatoren omdat ze duidelijk aangeven wat het achterliggende mensbeeld bij wetteksten is. De standaarden peilen immers rechtstreeks naar de houding tegenover een zeer gevoelig onderwerp met haar actoren: er zullen bijvoorbeeld periodes zijn waarin een prostituee als verspreider van geslachtsziekten beschouwd wordt. Meer zelfs, op een gegeven moment zal ze gelijkgesteld worden met ziekte.

Deze methodologie laat ook toe de bevindingen - na de analyse van de Belgische wetgeving en hulpverlening - op een zeer overzichtelijke manier weer te geven. Historische verschuivingen in de houding tegenover prostitutie en prostituees kunnen aan de hand van deze indicatoren naast elkaar geplaatst en vergeleken worden, wat de bedoeling is van deze masterproef.

Hier zullen veel onderzoekers met hun wetenschappelijke analyses aan bod komen. Enkel op die manier kan een zo realistisch mogelijk beeld van het eerder vermelde continuüm geschetst worden.

⁴ Brewis J. & Linstead S. (2000). *Sex, Work and Sex Work. Eroticizing Organization.*, p. 188.

⁵ Dit kwam onder meer aan bod in het vak "Seksualiteit en Globalisering": een overzicht geven van de wetenschappelijke literatuur inzake prostitutie en vooral aantonen dat er zeer weinig auteurs bij een van de twee uiterste positie te zetten zijn. Uiteraard is de tweedeling een ideaaltype, om de werkelijkheid overzichtelijk in te delen. Toch zou de tweedeling vervangen moeten worden door een continuüm, omdat dit beter aansluit bij de realiteit. Vandekerckhove W. *o.c.*, p. 29.

2.2. De eerste indicator: prostitutie als arbeid

Deze standaard spitst zich toe op het aspect arbeid binnen prostitutie. Ten eerste is het de vraag of het fenomeen als een beroep te concipiëren is. Ten tweede impliceert het ook een kritische analyse van de keuzes die door de prostituees zelf gemaakt worden (of de onmogelijkheid dat te doen). Dit leidt tot de tweedeling vrijwillige versus gedwongen prostitutie. Vaak wordt hier een derde mogelijkheid aan toegevoegd, namelijk die van de *agency*⁶.

2.2.1. Een beroep?

Anne McClintock accentueert het onderscheid tussen betaalde en niet betaalde arbeid. Volgens haar worden vrouwen vandaag nog steeds niet verondersteld betaalde arbeid te leveren, want het geeft hen te veel macht. Een prostituee is een vrouw die geld vraagt voor haar werk, waardoor ze gestigmatiseerd zal worden. De auteur neemt in dit geval een paradox waar: enerzijds toont een man zijn economische macht over een prostituee, omdat zij voor zijn geld haar seksuele diensten *aan hem* zal verlenen. Anderzijds heeft de prostituee macht over de man omdat ze via haar seksuele vaardigheden ervoor kan zorgen dat hij *wilt* betalen. Ze vragen openlijk om geld voor iets dat een man gratis wil krijgen. De vraag is dus wie de macht precies heeft. Bovendien brengt prostitutie volgens McClintock een zeker onwennig gevoel met zich mee: prostituees maken geen duidelijke scheiding tussen privé- en publieke zaken. Seksualiteit wordt doorgaans als een private aangelegenheid beschouwd. Prostituees trekken er echter de straat mee op en geven er een economische waarde aan.⁷

De vraag of prostitutie een beroep is, is ook een vraag naar de economische aspecten van het fenomeen. In deze context omschrijft Ronald Commers in Cahier 1 van Unesco Centrum Vlaanderen⁸ prostitutie als een maatschappelijk fenomeen dat een onvernietigbaar karakter heeft. Prostitutie omvat de verkoop van het lichaam voor seksueel gebruik. Het doel ervan is het bekomen van materiële voordelen of financiële tegemoetkomingen. Het fenomeen toont zeer specifieke, namelijk geseksueerde verhoudingen tussen mensen die voortspuiten uit de menselijke seksuele behoeften. Een cruciaal element is de opkomst van kapitalisme: het deed nieuwe familiale patronen ontstaan waarbij het kerngezin als standaard van normaliteit genomen werd. De rol van ouders, broers en zussen, ouderen en jongeren pasten zich aan. Waarden zoals zelfstandigheid en een afkeer van wreedheden, persoonlijke lust of verlangen werden door het kerngezin gepromoot. Echter, naast de waardering van dit kerngezin ontwikkelde zich tegelijkertijd ook een bewondering voor het riskante en het excentrieke. Deze twee tegenstellingen komen binnen het kapitalisme samen voor. De koppeling zorgt volgens de auteur voor seksuele armoede: Commers spreekt in deze context over een verspileconomie, die ook de seksualiteit treft. Mensen worden gedwongen zich steeds vaker bezig te houden met strikt economische activiteiten. Deze worden ons opgedrongen. De boodschap is te presteren en dus mee te draaien in deze activiteiten, ongeacht de leeftijd en capaciteiten van het individu. Media bijvoorbeeld schotelen ons voor wat juiste seksualiteit is. Hierdoor ontstaan gecreëerde en ingebeeelde behoeften die de mens aanzetten tot de consumptie van de ander. Een bezoek aan prostituees kan hiermee verbonden worden: de liefde bedrijven wordt gezien als een prijzig tijdverdrijf voor de klant. Bovendien kan aan de persoonlijke wensen voldaan worden, want er is voor ieder wat wils. Een intieme relatie met een vaste partner hoeft niet meer als dat niet in de

⁶ Een uitgebreide bespreking van de notie *agency* is te vinden in: “7. Woordenlijst”.

⁷ McClintock A. (1992). *Screwing the System: Sex work, Race and the Law*. (online versie) *Boundary: Feminism and Postmodernism*, pp. 72-73. Gevonden op [http://links.jstor.org/sici?sici=0190-3659\(199222\)19:2%3C70:STSSRA%3E2.0.CO%3B2-2](http://links.jstor.org/sici?sici=0190-3659(199222)19:2%3C70:STSSRA%3E2.0.CO%3B2-2) op 25/11/2006.

⁸ Commers R. Enkele moraal- en filosofische overwegingen bij de veranderende structuur van de prostitutie in de kapitalistische wereldeconomie. In: Unesco Centrum Vlaanderen (2002). *De eigenzinnigheid van prostitutie als ethische problematiek*, pp. 13-27.

persoonlijke levensstijl past.⁹ Dit is bovendien een fenomeen dat wereldwijd voorkomt: met het hedendaagse kapitalisme gaat immers globalisering samen.

Een andere visie op het beroep prostituee is te vinden bij Brewis en Linstead¹⁰. Deze auteurs vertrekken vanuit de theorie van Deleuze en Guattari, die volgens hen een zeer specifieke invulling geeft aan het concept verlangen. In tegenstelling tot Freud concipiëren Deleuze en Guattari verlangen niet als een gebrek maar als een kracht. Ze poneren dat verlangen creativiteit, rijkheid, mogelijkheden en onvoorspelbaarheid inhoudt. Verlangen heeft de vorm van een rhizoom, zonder begin en einde. Brewis en Linstead nemen deze visie over omdat het een alternatieve kijk aanbiedt op prostitutie. Een prostituee werkt, net als andere mensen die een beroep uitoefenen, voor een bepaald doel. Ze wil bijvoorbeeld een huis kopen. Daarom verleent ze haar seksuele diensten. In heel dit proces zal haar beeld van de klant opgebouwd worden vanuit het verlangen dit huis te kopen. Dit verlangen wordt geconcretiseerd in geld, waardoor de klant als het ware vereenzelvigd wordt met het betalen van het geld voor haar huis.¹¹

2.2.2. Keuze

2.2.2.1. Vrijwillige prostitutie

In het Dossier prostitutie van de Vrouwenraad¹² staat te lezen dat ongedwongen prostitutie inhoudt dat een al dan niet zelfstandige prostituee haar seksuele diensten vrijwillig verleent aan anderen. Daarbij wordt een akkoord gesloten tussen de prostituee en de klant over de vorm en voorwaarden van de diensten.¹³ Deze positie benadrukt dat de werkomstandigheden waarin prostituees hun diensten verlenen goed moeten zijn en - indien nodig - verbeterd dienen te worden. Bovendien is het noodzakelijk dat elementaire rechten van de prostituees als werknemers of zelfstandigen nageleefd worden.¹⁴

Een uitgewerkt voorbeeld daarvan is de analyse van Lin Lim, in opdracht van ILO.¹⁵ Deze onderzoekster erkent dat armoede voor vrouwen vaak een beslissende factor is om in de prostitutie te stappen. Ze benadrukt echter dat prostitutie eigenlijk een van de verscheidene opties is waaruit deze vrouwen kunnen kiezen. Belangrijk is dus dat ze vaak weten waaraan ze

⁹ Idem, pp. 15-21.

¹⁰ Brewis J & Linstead S., *o.c.*, pp. 198-201.

¹¹ Idem. Ook het beeld van de prostituee wordt zo gecreëerd: de klant verlangt bijvoorbeeld gedomineerd te worden. De prostituee (met naaldhakken, make-up, kettingen, ...) maakt het mogelijk de klant het gevoel te geven gedomineerd te worden. Zijn verlangen kan dan geconcretiseerd worden in zijn orgasme. De notie van "het lichaam zonder organen" doet hier haar intrede en verwijst dan naar een emotionele toestand (verlangen), die echter nooit volledig te vervullen is. Dit proces is creatief, want het creëert beelden en strategieën om te handelen. Het is ook een stuwend proces omdat het mensen effectief doet handelen: de prostituee zal de klant afhandelen (de klant ketenen, ...) omdat ze haar geld wil krijgen. Het beeld van het lichaam en de fysieke activiteit van het lichaam komen samen, wat uitvloeit in een alternatieve visie op prostitutie als arbeid. Ook Todd May vermeldt dat Deleuze een nieuwe kijk op het leven aanbiedt. Eerder dan vragen te stellen waarop een concreet antwoord te vinden zou moeten zijn, is het beter een zekere openheid na te streven: de vraag over hoe we zouden kunnen leven voldoet volgens Deleuze (en May) hieraan. Diverse interpretaties zijn dan mogelijk, wat een rijkdom met zich meebrengt. Zo kunnen individuen nadenken over hun toekomstige leven, over wat het kan betekenen om te leven en over de invulling van de notie "we", die niet automatisch een persoon moet zijn. Er bestaat dus een veelheid aan alternatieven om te leven. Het handelen van mensen is een actualisering van slechts één mogelijkheid. Het is één vorm van het zijn uit zovele. In: May T. (2005)., *Gilles Deleuze. An introduction.*, pp. 19-24.

¹² De Nederlandstalige Vrouwenraad, *Dossier prostitutie. Parlementaire voorstellen legislatuur 1999-2003*. Gevonden op http://www.vrouwenraad.be/pdf/prostitutie/prostitutie_parl_voorstellen.pdf op 30/07/2007.

¹³ Idem, pp. 3-4. Deze visie is die van Kaçar en Lozie

¹⁴ Murphy E. & Ringheim K., *An Interview with Jo Doezema, of the Network of Sex Work Projects: Does attention to trafficking adversely affect sex workers' rights?*. Gevonden op <http://www.humantrafficking.org/publications/209> op 12/11/2006.

¹⁵ Lim L. (International Labour Organization) (1998). Sex industry assuming massive proportions in Southeast Asia. In: Vandekerckhove W. (2006). *Seksualiteit en Globalisering. Bijlagen*. Leuven: Acco.

beginnen en daar redenen voor hebben, zoals flexibele werkuren zodat ze nog zelf voor hun kinderen kunnen zorgen of veel geld verdienen op relatief korte tijd.

Duidelijk is dat deze positie ervan uitgaat dat individuen vrij kunnen kiezen om als prostituee te werken. Bovendien wordt prostitutie als een van de vele beroepen uit een waaier aan alternatieven gezien. Dit maakt een goede reglementering onontbeerlijk. Iedereen heeft immers het recht om in goede omstandigheden te werken, informatie te krijgen om onder andere een goede gezondheid te behouden of niet als crimineel behandeld te worden omdat men in de sekssector werkt.

Opgemerkt dient te worden dat deze visie kinderprostitutie afwijst. Ze stellen dat kinderen niet in staat zijn autonoom te kiezen voor een baan als prostituee. Dergelijke situaties dienen dan ook bestreden te worden.¹⁶

Daarnaast is de invulling van de notie “vrijwilligheid” in de context van prostitutie nogal problematisch. Wim Vandekerckhove¹⁷ merkt op dat deze term impliceert dat een individu bewuste en ongedwongen keuzes maakt *voordat* hij handelt (dus voor de werkzaamheid binnen de prostitutie). De auteur stelt vast dat dit in realiteit niet het geval is: eerder dan dat er op een specifiek moment gekozen wordt voor prostitutie, komen velen door omstandigheden terecht in prostitutie.¹⁸ Mensen spreken ten onrechte over gedwongen of vrije keuzes wat de instap in prostitutie betreft, net omdat het niet altijd gepland is om erin terecht te komen.¹⁹

2.2.2.2. Gedwongen prostitutie

Legalisering van prostitutie wekt argwaan bij de tegenstanders: mogelijk gebeurt het wettigen van de praktijk omdat er veel geld mee te verdienen is, ook door de overheid. Een voorbeeld daarvan werd uitgewerkt door Donna Hughes.²⁰ Ze bestudeerde de aanpak van prostitutie in Rusland. Tot in 2003 had Rusland geen wetten die de handel in vrouwen tegenging. Enkel NGO's bestreden de wantoestanden. Ze waarschuwden bijvoorbeeld potentiële slachtoffers via campagnes. Een van deze groeperingen was *The Angel Coalition*. Ze kreeg geen bijstand, omdat het fenomeen van mensenhandel ontkend werd in Rusland: nationale handel werd niet erkend als mensenhandel omdat het geen internationaal karakter heeft. Nadat Rusland een zeer slecht cijfer kreeg van de VSA betreffende de bestrijding van mensenhandel, schoot het in actie om nieuwe wetten te formuleren. Hughes stelt vast dat het waarschijnlijk meer van economische motieven afhangt dat er eindelijk iets gebeurde.

Ook Richard Poulin merkt op dat prostitutie vaak geaccepteerd wordt omdat het enorme winsten voor landen met zich meebrengt. Bovendien verandert de samenstelling van prostituees voortdurend omwille van de globalisering: mensen kunnen over heel de wereld sneller en beter verhandeld en vervoerd worden.²¹

Er zijn verscheidene assumpties achter deze visie te ontwaren. Zo stellen ze dat mensen geprostitueerd worden, wat prostitutie inherent dwangmatig maakt. Dit kan o.a. gebeuren door

¹⁶ Lim L. o.c., p. 4-6.

¹⁷ Vandekerckhove W. (2005). Beroep: prostituee? Over de mogelijkheid van een ‘derde weg’ in het Europese prostitutiebeleid. (online versie) *Uitgelezen 11, (4)*. Gevonden op <http://www.rosadoc.be/site/nieuw/pdf/uitgelezen/ug11nr4prostitutie.pdf>, op 15/11/2006.

¹⁸ Vandekerckhove heeft het over een “gradueel verloop”. Idem, p. 5.

¹⁹ Idem, pp. 4-6.

²⁰ University of Rhodes Island. Donna Hughes. *Nyet to trafficking*. Gevonden op <http://www.uri.edu/artsci/wms/hughes/pubtrfop.htm>, op 10/11/2006.

²¹ Pierre Baudet, ‘Abolir la prostitution. Manifeste.’ In: *Alternatives International*. Geraadpleegd op <http://www.alternatives.ca/article2735.html> op 23/02/2007.

trafikanten (die hen een betere toekomst beloven) of pooiers die hen verleiden.²² Vaak wordt prostitutie dan verbonden met mensenhandel. Deze vergemakkelijkt omwille van de globalisering, waardoor reizen veel gemakkelijker en goedkoper is geworden. Door de link met mensenhandel te leggen, wordt in deze positie gesproken over slachtoffers die uitgebuit worden.²³ Prostitutie is voor de aanhangers van dit standpunt een vorm van moderne slavernij. Het normaliseren van prostitutie keuren ze radicaal af: prostitutie en de dwang, het geweld en misleiding die er volgens hen mee gepaard gaan, worden dan niet meer als probleem gezien.

2.2.2.3. Agency

Een meer genuanceerde visie op keuze is te vinden in het werk van Jane Scoular.²⁴ Ze bespreekt expliciet de fouten die begaan worden door het hedendaagse slachtofferdiscours. Deze heeft de neiging alle vrouwelijke prostituees als slachtoffer te zien. Dit is volgens haar echter een veralgemening die zeker niet voor elke prostituee opgaat. Bovendien gaat het discours ervan uit dat veel vrouwen (voornamelijk uit de derde wereld) totaal geen keuzevrijheid hebben. Hierdoor negeren ze het feit dat prostitutie voor deze vrouwen een uit verschillende opties is, zoals ook door andere onderzoekers zoals Lim geponoerd werd. Er bestaat niet zoiets als een universele onderdrukking die ervoor zorgt dat alle prostituees gedwongen werden in de prostitutie te werken. Dit is volgens Scoular te simplistisch:

“Kapur offers an image of the migrant woman crossing borders as a ‘resistant subject’[...] In this schema the migrant subject’s agency is not ‘free and unfettered’ but is fractured by experiences of violence, poverty, racism, and marginalization (Kapur, 2001: 885). Yet the benefit of this and earlier postmodern work is that by maintaining a critical distance from oppressive structural factors, theorists are able to resist attempts to see power as overwhelming and consuming the subject.” (Scoular, 2004, pp. 352)

Gegeven de context waarin potentiële prostituees zich bevinden, zullen sommigen kiezen voor prostitutie en andere niet. Deze visie vinden we ook bij Augustin en Brewis en Linstead. Zij benadrukken allemaal de autonomie, keuzevrijheid of *agency* van prostituees.²⁵

Brewis en Linstead stellen vast dat mensen hun lokale kennis aanwenden in de accommodatie van de kennis die op globaal niveau verspreid wordt. Individuen zijn volgens de auteurs in staat hun manieren van denken en handelen te blijven behouden, maar dan in aangepaste versie. Dit geldt dus ook voor de conceptie van hun lichaam en seksualiteit. Een prostituee zal dan niet louter gezien kunnen worden als een slachtoffer van de westerse vraag naar seks. Het proces van globalisering zorgt er volgens Brewis en Linstead voor dat identiteiten zeer vluchtig kunnen zijn en dat ze vanuit meerdere bronnen wordt opgebouwd dan vroeger het geval was.²⁶

Een uitwerking daarvan is dat prostituees vaak een onderscheid maken tussen zichzelf als prostituee en als niet-prostituee. De keuzes die passen in de persoonlijke levensstijl van het individu, zullen volgens Brewis en Linstead beslissend zijn in de manier waarop de persoon haar beroep als prostituee uitvoert. Sommigen spelen sterk in op de wensen van een zo groot

²² Dit aspect wordt uitvoerig in verhaalvorm beschreven in het volgende boek: Bouten, G. (2003). *Mijn naam is Nina. Verstrikt in een Albanese netwerk*. Leuven: Van Halewyck.

²³ Nederlandstalige Vrouwenraad vzw, *Dossier prostitutie. Gedwongen en vrijwillige prostitutie*. Gevonden op http://www.vrouwenraad.be/dossiers/2003/prostitutie_inhoud.html#gedwongen_prostitutie op 30/07/2007.

²⁴ Scoular J., The 'subject' of Prostitution. Interpreting the discursive, symbolic and material position of sex/work in feminist theory. *Feminist Issue*, pp. 343-355.

²⁵ Augustin L., At Home in the Street: Questioning the Desire to Help and Save. In: Berstein E. & Shaffner L. (eds.) (2004) *Regulating Sex: The Politics of Intimacy and Identity (Perspectives on Gender)*, pp. 67-69.; Brewis J. & Linstead S., *o.c.*, Part II, pp. 187-291.

²⁶ Brewis J. & Linstead S., *o.c.*, pp. 189-190.

mogelijke klantenkring. Anderen beperken zich tot enkele klanten. Waar de auteurs op wijzen is het belangrijke inzicht dat prostitutie de productie van seksuele diensten en ook de consumptie van (ten minste delen van) het lichaam omvat. De prostituee zal daarom een inspanning moeten leveren om de eigen identiteit te bewaren. Ze mogen immers niet volledig geconsumeerd en gecommuniceerd²⁷ worden.²⁸

2.2.3. Kernwoorden

Samenvattend blijkt dat in de visie dat prostitutie op vrijwillige basis plaats kan vinden de keuzevrijheid centraal staat. Dat betekent dat personen kunnen kiezen uit diverse opties. Er wordt dan voor prostitutie geopteerd als mensen geloven dat ze in goede werkomstandigheden zullen terechtkomen. Ze moeten net als andere werknemers en zelfstandigen in staat zijn bepaalde rechten op te eisen. Prostituees zijn dus niet zomaar slachtoffers van uitbuiting, maar trekken op diverse manieren hun plan.

Het standpunt dat prostitutie wel samenhangt met dwang en geweld, legt een onlosmakelijk verband met criminaliteit: het zijn slachtoffers van mensenhandel. Bovendien loopt het individu dat geprostitueerd wordt een groot risico tot object gereduceerd en geconsumeerd te worden.

In tabelvorm geeft dit het volgende overzicht:

Vrijwillige prostitutie	Gedwongen prostitutie
Vrije keuze Alternatieven Goede werkomstandigheden Rechten Sekswerker Identiteitsmanagement (agency)	Dwang Migratie: mensenhandel Criminaliteit Uitbuiting Slachtoffer Commodificatie en consumptie (agency)

2.3. De tweede indicator: maatschappelijke zeden

2.3.1. Verschillende invalshoeken

Zeden worden doorgaans aangeduid als die handelingen die in een specifieke groep algemeen aanvaard worden.²⁹ Als er gesproken wordt over maatschappelijke zeden, dan impliceert dit tegelijkertijd het nadenken over onaanvaardbaar sociaal gedrag. Soly en Lis³⁰ bespreken twee vormen van dergelijk afwijkend gedrag, die doorheen de geschiedenis anders benaderd werden. Enerzijds spreken de auteurs over de zogenaamde zwakzinnigen, die niet in staat zijn op een normale manier sociale contacten te leggen of te onderhouden, geen morele oordelen kunnen vellen en suïcidale neigingen hebben. Zij werden over de tijd heen meestal geen misdadigers genoemd. Enkel als de naaste omgeving goede redenen had hen in een tuchthuis op te laten nemen, werden ze er opgesloten. Anderzijds onderscheiden Lis en Soly de groep van kwaadaardige individuen. Deze mensen zouden opzettelijk de regels overtreden en werden

²⁷ Een uitgebreide bespreking van de notie commodificatie is te vinden in: "7. Woordenlijst".

²⁸ Brewis J. & Linstead S., *o.c.*, pp. 206-209.

²⁹ Instituut voor Nederlandse Lexicologie (2002). *Van Dale. Groot woordenboek hedendaags Nederlands*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.

³⁰ Lis C. & Soly H. (1996). *Disordered lives: eighteenth-century families and their unruly relatives*. pp. 22-26

doorgaans in vijf categorieën opgedeeld: zij die niet willen werken, verkwisters, agressieve personen, alcoholici en individuen die uit vrije wil immoreel handelen. Deze laatste groep betrof voornamelijk prostituees en plegers van overspel. Voor de auteurs is het duidelijk is dat de notie kwaadaardigheid hier een brede lading dekt.³¹

Norbert Elias³² had een andere invalshoek en vermeldde in deze context dat de maatschappelijke zeden sterk veranderd zijn door een proces van civilisatie. Deze zorgde er volgens de auteur voor dat verscheidene onderwerpen in een taboesfeer terecht kwamen en daardoor als ongepast opgevat werden. In zijn analyse bespreekt hij de opvoedingsboekjes van Erasmus, waarin duidelijk blijkt dat er in de 15de eeuw plaats was voor het spreken over seks. Hiervoor werkte Elias het voorbeeld van seksuele voorlichting uit. Kinderen en jongeren wisten zelf al veel (door het te zien, te horen en omdat mensen er gewoon over spraken). De voorlichting vervulde hun kennis over de materie. Naarmate de civilisatie toenam, werden steeds meer driften - onder andere de seksuele behoeften - in de taboesfeer gedrongen. De invloed van de heersende opvattingen is dus een niet te onderschatten factor in de beoordeling van seksueel gedrag. Naast deze factor is het in de context van deze masterproef belangrijk op te merken dat Elias het heeft over een drastische wijziging in het spreken over seksualiteit: mensen voelden steeds meer schaamte en gêne. Vaak zou men gewoon zwijgen over het onderwerp seksualiteit. In het onderzoek van Lim komt dit naar voor: veel prostituees in de Filippijnen voelen zich vervreemd van zichzelf, omdat het beroep inhoudt dat ze tegen hun principes en opvoeding in handelen: seks met meerdere mannen is voor sommige prostituees een zonde.³³

Jos Van Ussel ging verder met de analyse van Elias.³⁴ In *Geschiedenis van het seksuele probleem* bespreekt hij het ontstaan en de wijzigingen van de notie seksualiteit, wat een belangrijk concept is als er gesproken wordt over zeden. Hij stelt vast dat de term “seksualiteit” voor de 19de eeuw niet gebruikt werd. Toen spraken mensen over “liefde” en “minne”. Woorden zoals “le sexe”, “geschlechtlich” en “sexuel” verwezen in die periode naar de verschillende geslachten, naar het man- of vrouw-zijn. Er was met andere woorden sprake van twee gescheiden domeinen, meer bepaald dat van het geslacht (de fysiologische aspecten) en dat van de liefde (gedrag, houdingen, ervaringen, kortom de meer psychologische aspecten). Dat wijzigde doorheen de 19de eeuw. Naast geslachtelijkheid zou seksualiteit steeds meer gedragingen en houdingen omvatten. Dat wil zeggen dat het domein van de liefde met het domein van de sekse verweven werd:

“Verder menen we dat de scheiding die op het conceptuele vlak tussen seksualiteit en liefde wordt gemaakt, geen juiste weergave van de realiteit is.” (Van Ussel, 1969, p. 15)

Concreet betekent dit dat het spreken over man- of vrouw-zijn gedurende de 19de eeuw steeds meer in een sfeer van liefde, van “amour” gebeurt. Als de verschillende geslachten ter sprake kwamen, dan gebeurde dit dus in de context van emoties en ervaringen tussen mensen. Daarnaast werden steeds meer materies die voor de 19de eeuw van niet-seksuele aard waren geseksualiseerd. Een voorbeeld daarvan zijn de fysische verschillen tussen man en vrouw. Deze duiken op in een context van liefde, van verhoudingen tegenover elkaar. Ook werd de seksualiteit meer genitaal gezien: als personen spreken over liefde, komen de fysische verschillen tussen man en vrouw aan bod.

Houdt men hier geen rekening mee, dan leidt dit volgens Van Ussel tot foute veronderstellingen omtrent seksualiteit. Zo kunnen bijvoorbeeld vraagstukken in verband met seksualiteit te weinig

³¹ Idem, pp. 32-35.

³² Elias N. (2001). *Het civilisatieproces. Sociogenetische en psychogenetische onderzoeken.*, pp. 261-262.

³³ Lim L. o.c., p. 3.

³⁴ Van Ussel J. (1969)., *Geschiedenis van het seksuele probleem*, p. 14-15.

gericht zijn op de liefde, wat voor Van Ussel een essentieel onderdeel was van seksualiteit. Ook in het werk van Van Ussel heeft de notie civilisatie een belangrijke invloed uitgeoefend.

Om verder te gaan met de impact van maatschappelijke zeden, verwijs ik naar het onderzoek van Anne McClintock.³⁵ Ze stelt vast dat prostituees in heel wat domeinen gestigmatiseerd worden. Een vaak voorkomende eigenschap die ze toegeschreven krijgen, is het gebrek aan onschuld. Brewis en Linstead vermelden dit ook: prostitutie is het typevoorbeeld van vuil werk en representeert daarom het abjecte.³⁶ McClintock bespreekt de casus van de Yorkshire Ripper, waarin het Engelse Gerecht in 1981 Peter Sutcliff veroordeelde voor de moord op 13 vrouwen. Ze verwijst naar het misplaatste onderscheid dat door de rechterlijke macht en de journalistiek gemaakt werd tussen prostituees en andere vrouwen: enkel de moorden op onschuldige vrouwen werden sterk betreurd. Een meer algemeen voorbeeld dat McClintock aanhaalt, is de gerechtelijke beoordeling van prostitutie, sm, drag en andere vormen van seksueel gedrag.

“The more prostitutes are obliged to speak of their actions in public, the more they incriminate themselves. By ordering the unspeakable to be spoken in public, however, and by obsessively displaying dirty pictures, filmed evidence, confessions, and exhibits, the prostitution trial reveals itself as structured around the very fetishism it sets itself to isolate and punish.” (McClintock, 1992, p. 75)

McClintock merkt op dat het gerecht de neiging heeft dergelijk gedrag op een zeer specifieke manier te benaderen, namelijk als afwijking. Dit beïnvloedt het spreken en denken over prostitutie. De auteur zegt dat het continu verbonden wordt met onder andere criminaliteit, losbandigheid en een verkeerde omloop van geld³⁷. Op die manier stelt ze vast dat elke alternatieve manier van spreken over prostitutie wordt uitgesloten.

2.3.2. Kernwoorden

Er kan gesteld worden dat maatschappelijke zeden een concrete uiting zijn van de beoordeling van gedrag. In de visie van vrijwillige prostitutie wordt de nadruk gelegd op het stigmatiseren van de prostituee. Het standpunt dat uitgaat van gedwongen prostitutie legt de klemtoon op de waarde van liefde. Seksualiteit is innig met liefde verbonden, waardoor prostitutie per definitie een vreemd iets is.

In tabelvorm geeft dit het volgende overzicht:

Vrijwillige Prostitutie	Gedwongen Prostitutie
Stigma: losbandigheid, kwaadaardigheid, het abjecte Criminaliteit	Vervreemding Tegen opvoeding en principes in Seksualiteit gekoppeld aan liefde Onschuld

³⁵ McClintock, o.c., pp. 73-76.

³⁶ Brewis J. & Linstead S., o.c., pp. 98-99.

³⁷ McClintock haalt twee redenen aan: ten eerste wordt seksualiteit volgens het gerecht onterecht gecommmercialiseerd. Ten tweede stelt de mannelijke dominante visie vast dat vrouwen geld krijgen, terwijl dit aan mannen toebehoort. In: McClintock A., o.c., p. 75.

2.4. De derde indicator: migratie

2.4.1. Louter mensenhandel?

Na de analyse van interviews met diverse migranten, ontdekt onderzoekster Laura Agustin³⁸ dat zij vinden dat Europa een zeer ambigue houding tegenover seks(werk) aanneemt.

Niettegenstaande veel Europese ambassades in derdewereldlanden paspoorten geven aan artiesten en dansers - waarvan ze weten dat die meestal in de seksindustrie terechtkomen - worden deze migranten in Europa meer dan in hun eigen land lastiggevallen, als slachtoffer gezien of verguisd. Plotseling krijgen ze te horen dat er hulporganisaties zijn die hen uit hun benarde situatie kunnen redden, dat ze de mogelijkheid hebben om zich medisch te laten controleren of dat ze trafikanten moeten aanklagen. Deze projecten willen hen dus zoveel mogelijk juridische, medische en andere informatie verschaffen.

Veel van deze migranten stellen zich dan de vraag waarom ze wel gemakkelijk naar Europa kunnen komen, maar er moeilijk kunnen blijven (repatriëringen) of er als het ware opgejaagd of betutteld worden. Ze vragen zich ook af waarom de politie zich voornamelijk op hen richt en niet op de klant. Velen zien bovendien weinig in een laagbetaalde job om zagezegd te herintegreren in de samenleving - waar men bovendien nooit deel van heeft uitgemaakt - terwijl er met sekswerk³⁹ veel meer te verdienen valt. Ze vragen zich af waarom iedereen spreekt over trafikanten, als het vaak vrienden of familieleden betreft die gewoon hun hulp aangeboden hebben om het individu in Europa te krijgen. Agustin stelt vast dat er heel wat tegenstellingen zijn in de heersende Europese discours inzake migratie: enerzijds bestaat er een visie die de nadruk legt op sociale controle en de exclusie van illegalen in Europa. Anderzijds heerst er ook een standpunt waarbij de migranten in de seksindustrie als hulpeloze slachtoffers beschouwd worden.

De meeste van deze gemigreerde prostituees realiseren zich dat ze in een moeilijke situatie leven en proberen die dan soms ook te verbeteren. Dat wil niet zeggen dat ze sowieso uit de seksindustrie willen stappen. Zo kunnen ze er bijvoorbeeld voor zorgen dat ze binnen de sekssector een positie bemachtigen waar ze minder gecontroleerd worden door anderen. Agustin wijst hier op de *agency* van mensen, wat concreet betekent dat ze enige mate van vrijheid bezitten om keuzes te maken.

Een visie die hier tegenin gaat, is die van Richard Poulin⁴⁰. Hij poneert dat migratie steeds meer vervrouwelijkt. Hij haalt zijn cijfers onder andere bij de VN, die zeggen dat ongeveer 48 % van de vrouwen niet meer in hun geboorteland leeft.⁴¹ Binnen de prostitutie vertaalt dit zich in de toename van buitenlandse prostituees in elk land (bvb. prostituees uit Thailand komen terecht in West-Europa, prostituees uit Oost-Europa komen terecht in China). Er zijn diverse actoren in het spel, waaronder de trafikanten en pooiers. Zij lijken volgens Poulin te snel vergeten te worden, omdat er meestal gefocust wordt op het contract tussen prostituee en klant. Poulin legt een link met het criminele milieu. Dit zorgt er logisch gezien voor dat hij elke vorm van prostitutie wil bestrijden omdat er altijd een band bestaat met criminaliteit: vrouwen en kinderen zijn het nieuwe materiaal dat getransporteerd of verhandeld kan worden.

³⁸ Agustin L., o.c., pp. 67-69.

³⁹ Een uitgebreide bespreking van de notie sekswerk is te vinden in: "7. Woordenlijst".

⁴⁰ Poulin R. (2005)., *Prostitution, la mondialisation incarnée*, p. 13 en pp. 22-27.

⁴¹ Agustin twijfelt sterk aan deze stelling en de cijfers die dit ondersteunen. Veel migratie gebeurt in de illegaliteit. Het is onmogelijk de juiste verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke migranten te schatten. In: Agustin L. (1988). *Sex at the margins: Migration, Labour Markets and the Rescue Industry.*, p. 23.

De grote verschillen tussen Agustin en Poulin lijken zich voornamelijk te situeren in hun visie op migratie. Volgens Agustin migreren mensen om in betere situaties terecht te komen. Daarbij beseffen ze vaak dat ze eerst nog zwaar en moeilijk werk moeten verrichten om pas na langere tijd een beter leven te kunnen leiden. Om dit leven sneller te bereiken, kiezen ze dan meestal voor jobs die veel geld opbrengen, zoals prostitutie. Poulin daarentegen maakt bedenkingen bij de migratiestromingen, die voornamelijk vrouwelijk zijn. Hij poneert dat migratie vaak gepaard gaat met mensensmokkel en -handel, waardoor het een illegaal en crimineel karakter krijgt. Prostitutie belichaamt dan de dwang en misleiding.

Een andere onderzoekster, Paola Monzini⁴², wijst evenzeer op het fenomeen van rondtrekken. Daarbij stelt ze vast dat niet enkel prostituees rondtrekken, maar dat klanten dit ook doen. Sekstoerisme is daar het typevoorbeeld van.

Agustin⁴³ benadrukt dat veel migranten na verloop van tijd terugkeren naar hun geboorteland. De landen waar ze naartoe trekken verwachten dat ze zich op een of andere manier integreren, wat onder andere betekent dat migranten een job moeten zoeken. Er bestaan volgens Agustin typische beroepen voor migranten, zoals het verkopen van juwelen en zonnebrillen. Prostitutie wordt ook vaak door migranten uitgeoefend en het is vooral dit beroep dat als problematisch ervaren wordt. Niettegenstaande alle beroepen problemen met zich mee kunnen brengen, worden enkel prostituees als slachtoffers gezien. Het probleem situeert zich volgens Agustin rond *trafficking*. De auteur wijst erop dat het gebruik van de term *trafficking* of mensenhandel haar intrede vond in het midden van de jaren 1990. Het concept wordt voornamelijk gebruikt in de context van moderne slavernij en kan gezien worden als een concretisering van de notie transnationale criminaliteit. Mensenhandel sluit uit dat mensen vrijwillig kunnen migreren voor een korte periode om bijvoorbeeld op korte tijd geld te verdienen en dan terug te keren naar huis.⁴⁴

In de strijd tegen deze mensenhandel en prostitutie wordt vaak de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen benadrukt. Prostituees zijn dan slachtoffers van de wanverhouding tussen de beide geslachten. Hierdoor lopen ze volgens Agustin het gevaar prostituees zeer passief te maken. Het getuigt van een koloniale houding. Wat is trouwens hun alternatief: zijn arme vrouwen beter af thuis en in de situatie waar ze zo graag uit weg willen?⁴⁵ Een ander probleem is volgens de auteur dat er geen voldoende consensus bestaat over de invulling van de term *trafficking*. Een ding is duidelijk voor Agustin: de bestrijding van mensenhandel gaat meestal gepaard met een strijd tegen migratie in het algemeen omwille van de veronderstelde link met criminaliteit.⁴⁶

Ook Jo Doezema vermoedt een verborgen agenda. In de strijd tegen mensenhandel zijn veel landen geneigd de toegang van alle migranten te weigeren of sterk te verminderen. Bovendien bestaat het gevaar dat nationale regeringen de autonomie van de vrouw beknotten en seksuele onthouding promoten, eerder dan *empowerment*. Deze strijd lijkt volgens Doezema een excuus te zijn voor een repressief beleid. De enige manier om constructief met migratie om te gaan, is migranten (waaronder sekswerkers) zelf aan het woord te laten. Ook een meer kritische inhoudelijke analyse van onze visie op mensenhandel kan foute vooronderstellingen aan het licht brengen.⁴⁷ Dergelijke inhoudelijke ontleding werd gemaakt door Gert Vermeulen, die vaststelde

⁴² Monzini P. (2005). *Sex Traffic: Prostitution, Crime and Exploitation*., p. 29.

⁴³ Agustin L. (1988). *Sex at the Margins: Migration, Labour Markets and the Rescue Industry*, pp. 10-11.

⁴⁴ Idem, p. 36.

⁴⁵ Ook Doezema stelt vast dat de slechte economische situatie van vrouwen hen doet migreren. Dit feit wordt nog te vaak genegeerd. In: Doezema J. (1999). Loose women or lost women? The re-emergence of the myth of 'white slavery' in contemporary discourses of 'trafficking in women'. Gevonden op <http://www.walnet.org/csis/papers/doezema-loose.html> op 12/11/2006.

⁴⁶ Agustin L., *o.c.*, pp. 39-41.

⁴⁷ Doezema J. De ideologie van mensenhandel. In: UNESCO Centrum Vlaanderen (2003). *NGO's in de strijd tegen*

dat het kijken naar de sekssector te sterk bepaald is door het discours van mensenhandel. Dit betekent dat volgens de auteur prostitutie voornamelijk gekoppeld wordt aan uitbuiting, criminaliteit, migratie als mensenhandel en dus illegaliteit.⁴⁸ In veel landen wordt daardoor een strikte migratiepolitiek gevoerd die het belang van de eigen bevolking op de eerste plaats zet. Vermeulen stelt vast dat er angst bestaat dat een meer open beleid de levensstandaard naar beneden haalt en de eigen cultuur ondergraaft. Het is echter deze strategie die de illegale migratie doet toenemen. Als de grenzen onverbiddelijk sluiten, creëert de politiek onder andere een toestand van verhoogde uitbuiting van illegale migranten.⁴⁹

Claudia Aradau⁵⁰ voegt daaraan toe dat overheden sekswerkers als illegale migranten behandelen: ze worden meestal terug naar hun geboorteland gestuurd, ze komen terecht in rehabilitatiecentra in plaats van gesloten instellingen, ... Op zich blijven ze dus iets verwerpelijk behouden. Ze bespreekt de visie van Slavoj Žižek, die vaststelt dat slachtoffers tot passieve actoren gereduceerd worden, zodat ze uiteindelijk niets anders kunnen zeggen dan dat ze ongelofelijk veel lijden. Van zodra zogenaamde slachtoffers van mensenhandel actieve individuen worden die (seks)werk willen uitvoeren, dan worden ze vereenzelvigd met de illegale migranten die geen medelijden verdienen. Dat betekent dat ze opnieuw in een abjecte sfeer terechtkomen en geen hulp moeten verwachten zoals slachtoffers die krijgen.

Christien van den Anker⁵¹ gaat in tegen deze visie. Volgens haar is mensenhandel wel degelijk een uiterst groot probleem binnen migratie. Het wordt veroorzaakt door structurele factoren in de globale politieke economie, meer bepaald door hedendaagse slavernij en globalisering: de slavernij vloeit voort uit de imperialistische politiek van het westen en Rusland. Er ontstaat hier slavernij van een specifieke groep van mensen, voornamelijk uit derde wereldlanden. Van den Anker trekt dit door naar prostitutie en spreekt dan over gedwongen arbeid. De globalisering zorgt voor een verkleining van de tijd en ruimte worden. Globalisering omvat economische processen (bvb. geldstromen), technologische processen (bvb. snelle communicatie), politieke processen (bvb. concurrentie tussen staten) en socio-culturele processen (bvb. universeel individualisme, Engels als wereldtaal). Deze processen doen een grote ongelijkheid ontstaan, maar tegelijkertijd ook een sterk activisme om deze ongelijkheid weg te werken. Algemeen kan gesteld worden dat vrouwen omwille van gewelddadige conflicten en een gebrek aan economische vooruitzichten emigreren. Ze koesteren een te groot optimisme tegenover de westerse levensstijl en nemen hierdoor risico's om er te geraken. Pas na aankomst zien ze in dat ze gedreven werden door illusies.

Volgens Doezema⁵² hebben mensen altijd specifieke motieven om te spreken over slachtoffers, wat bovendien meestal gekoppeld wordt aan maagdelijkheid, misbruik en geweld. Ten eerste werd migratie vroeger reeds mogelijk gemaakt door nieuwe technologieën zoals de trein en de politieke situatie van kolonialisme. Ten tweede migreren mensen vandaag ontzettend vaak, omdat hun economische situatie hen daartoe dwingt en de middelen om te migreren voorhanden zijn. Beide elementen brengen een grotere onafhankelijkheid van vrouwen teweeg, want ze gaan

mensenhandel. Humanitaire motieven, repressieve middelen?. Cahier 5, pp. 65-73.

⁴⁸ Vermeulen G. (2007). Naar een ISO 69-norm? Zelfregulering op basis van kwaliteitsnormen in de seksuele dienstensector als element van een hedendaags strafrechtelijk beleid inzake mensenhandel?, pp. 1-2.

⁴⁹ Vermeulen G. (2005). Matroesjka's: tien jaar later. Repressie en controle als speerpunten van het vernieuwde mensenhandelbeleid?, pp. 2-4.

⁵⁰ Aradau C. Trafficking in women: Security and democratic subject. In: *Re-Public. Re-imagining democracy* (online tijdschrift). Gevonden op <http://www.re-public.gr/en/?p=64> op 29/12/2007.

⁵¹ Van den Anker C. Mensenhandel in Europa: naar een multidisciplinaire kosmopolitische benadering. In: UNESCO Centrum Vlaanderen (2003). *NGO's in de strijd tegen mensenhandel. Humanitaire motieven, repressieve middelen?*. Cahier 5, pp. 29-49.

⁵² Doezema J. (1999). Loose women or lost women? The re-emergence of the myth of 'white slavery' in contemporary discourses of 'trafficking in women'. Gevonden op <http://www.walnet.org/csis/papers/doezema-loose.html> op 12/11/2006.

en staan waar ze willen en kunnen hun eigen loon verdienen. Zeker in de mythe van de blanke slavinnenhandel speelde volgens Doezema de potentiële onafhankelijkheid mee: ze vormde een bedreiging voor de stabiliteit van het gezin en traditionele waarden. Ook in het hedendaagse slachtofferdiscours is dit aanwezig: hoewel ze de macht en de vraag van het rijke westen erbij betrekken, is het hen ook vaak te doen om de families in de derde wereld niet uiteen te trekken. Vrouwen zouden dus eigenlijk niet zonder de warmte van thuis kunnen. Bovendien wordt vandaag ook een jacht gemaakt op sekswerkers, omdat zij de reputatie van de landen van oorsprong naar beneden halen. Vrouwen en seksualiteit zijn dus blijkbaar zeer belangrijk voor het aanzien van landen. Een ander probleem dat aan het licht komt is dat in de context van mensenhandel in het slachtofferdiscours enkel sprake lijkt te zijn van open grenzen. Toch zien we dat veel landen steeds meer nationalistische groeperingen herbergen, tegen migratiemogelijkheden in. Migranten representeren immers het onbekende, wat vaak negatief beoordeeld wordt. De culturele identiteit zou onder druk komen te staan. Doezema stelt vast dat niet enkel tijdens de periode waarin het verhaal van de blanke slavinnenhandel furore maakte, maar ook vandaag migratie aan strenge regels onderworpen wordt.

2.4.2. Kernwoorden

Vanuit het standpunt van vrijwillige prostitutie wordt verwezen naar de houding van overheden. Deze laat vaak te wensen over. Ze proberen vooral te streven naar onafhankelijkheid en evenwaardigheid van sekswerkers. Migratie in de visie van gedwongen prostitutie krijgt een negatievere invulling. Termen zoals slavernij en mensenhandel duiden op een overtuiging dat prostitutie met dwang, misdaad en geweld te maken heeft.

In tabelvorm geeft dit het volgende overzicht:

Vrijwillige Prostitutie	Gedwongen Prostitutie
Ambigue houding van overheden Besef van aard van beroep Verborgene agenda overheden Tegen onafhankelijkheid van vrouwen	Slavernij gepaard met globalisering Illusies en misplaatst optimisme

2.5. De vierde indicator: armoede

2.5.1. Dé oorzaak van prostitutie?

Alain Corbin⁵³ stelt vast dat armoede niet de enige oorzaak is voor prostitutie. In het 19de eeuwse Frankrijk werden prostituees geregistreerd als ze gingen werken in gesloten huizen.⁵⁴ Corbin constateert dat alle sociale milieus in deze vorm van prostitutie betrokken waren. De auteur zegt dat het onmogelijk is dat enkel armoede een rol speelt, als daar ook aristocratische dames te vinden waren.⁵⁵ Onderzoek dat werd gedaan door Leslie Ann Jeffrey en Gayle MacDonald⁵⁶ toonde aan dat geld een belangrijke motivering vormt, maar dat prostituees meestal beslissingen nemen die volgens hen, gegeven hun persoonlijke situatie, de beste is. Er is hier sprake van een

⁵³ Corbin A. (1978). *Les filles de noce. Misère sexuelle et prostitution aux 19e et 20e siècle.*, pp. 55-56.

⁵⁴ Idem. Dergelijke *filles soumises* kregen dan een kaart, die bewees dat ze administratief in orde waren. Bovendien konden ze hiermee aantonen dat ze regelmatig gecontroleerd werden door dokters.

⁵⁵ Idem, p. 78.

⁵⁶ Jeffrey L.A. & MacDonald G. "It's the Money, Honey": The Economy of Sex Work in the Maritimes. *The Canadian Review of Sociology and Anthropology*, 43 (3), p. 314.

afweging van de voor- en nadelen van specifieke vormen van prostitutie, de werkomstandigheden en de afhankelijkheid van anderen (die prostituees liefst zo klein mogelijk houden). Vooral de escorte biedt de mogelijkheid zeer veel geld te verdienen. Maar als mensen zich thuis prostitueren, verdienen ze bijna evenveel en is hun onafhankelijkheid veel groter. Via contactadvertenties en mond aan mond reclame bereiken ze klanten. Voor de meesten voelt het niet aan als werk, omdat het zo snel kan gebeuren en er toch een smak geld mee verdiend wordt.⁵⁷ Waar Jeffrey en MacDonald de nadruk op lijken te leggen, is dat individuen serieus kunnen en zullen nadenken vooraleer ze zich prostitueren.

Judith Mirkinson is ervan overtuigd dat binnen de transnationale mensenhandel arme vrouwen meestal naar rijkere landen gaan. Een voorbeeld dat ze aanhaalt is de *post order*-bruid, die door rijkere mannen wordt “bestelt”. Mirkinson gaat ervan uit dat mensenhandel met het prostitueren van individuen als doel gepaard gaat met kidnapping, doorverkoop en rekrutering. Bovendien betreft het vaak zeer jonge vrouwen, meer bepaald meisjes van 10 tot 15 jaar. Het kopen en verkopen van individuen bestaat al zeer lang, maar in deze tijd is er een betere organisatie nodig omwille van de internationale karakteristieken van mensenhandel. Daarenboven is er een toename van het sekstoerisme. Sommige landen hebben een ruim aanbod aan prostituees. In ontwikkelingslanden brengt dit veel geld op, waardoor veel families hun dochters verkopen om geld te verdienen.⁵⁸

Poulin⁵⁹ en Monzini geloven dat de armoede in de wereld in het algemeen voornamelijk vrouwen treft. Hierdoor gaan dus ook hoofdzakelijk vrouwen migreren opdat ze hun familie kunnen onderhouden. Monzini ziet twee belangrijke motieven om te migreren: enerzijds de factoren die ervoor zorgen dat mensen weg willen gaan zoals oorlog en een slechte socio-economische status.⁶⁰ Belangrijk bij de *expulsion* is dat het individu andere verwachtingen van het leven heeft dan hoe de wereld werkelijk is. Anderzijds zijn er factoren die de migranten aantrekken in andere landen zoals werkgelegenheid en het beeld van de cultuur (bv. Glamourous West).⁶¹ De vraag-aanbod situatie in de hele wereld is dus belangrijk. In bepaalde landen is de vraag ontzettend hoog en andere landen kunnen dan weer een groot aantal mensen aanbieden.⁶²

2.5.2. Kernwoorden

Armoede speelt volgens beide standpunten een rol, maar krijgt een andere nadruk: binnen de visie dat prostitutie ongedwongen als arbeid kan uitgevoerd worden, kan een prostituee werken om zich een extraatje te veroorloven. Daarnaast zullen andere overwegingen - zoals de werkomstandigheden - een rol spelen bij het al dan niet kiezen voor prostitutie. Bovendien komen prostituees vaak vrijwillig tegemoet aan de vraag naar seks, waarvoor de klant soms bereid is veel te betalen. Het standpunt dat ervan uitgaat dat prostitutie enkel dwangmatig is, stelt de transnationale mensenhandel (die vaak prostitutie als doel heeft) centraal. Armoede in bepaalde delen van de wereld zorgt voor (verkeerde) aspiraties bij de slachtoffers van deze armoede. Ze vormen dan een gemakkelijk prooi voor mensen met slechte bedoelingen. Bovendien zouden volgens sommige auteurs veel mensen in staat zijn hun kinderen te verkopen zodat ze geld krijgen.

⁵⁷ Idem, p. 316-318.

⁵⁸ Dit is een korte weergave van wat Judith Mirkinson beschrijft in: Mirkinson J. (1994). *Red light, green light: The Global Trafficking of Women. Breakthrough*. San Francisco: Prairie Fire Organizing Committee.

⁵⁹ De visie van Poulin hieromtrent staat uitgebreid beschreven bij de derde indicator: zie “2.4. De derde indicator: migratie”.

⁶⁰ Monzini spreekt hier over *expulsion*. Monzini P. *Sex Traffic. Prostitution, Crime and Exploitation.*, pp. 58-60.

⁶¹ Monzini spreekt hier over *attraction*. Idem, pp. 58-60.

⁶² Idem, p. 29 en pp. 58-65.

In tabelvorm geeft dit het volgende overzicht:

Vrijwillige Prostitutie	Gedwongen Prostitutie
Bijverdienste Omstandigheden Hoge mate van onafhankelijkheid nastreven Vraag-aanbod	Transnationale mensenhandel Jonge slachtoffers Geld Vraag-aanbod

2.6. De vijfde indicator: gezondheid

2.6.1. Niet enkel seksuele gezondheid

Gezondheid in de context van prostitutie doet snel denken aan geslachtsziektes. Seksuele gezondheid is dus een uiterst belangrijk thema binnen de prostitutiesector. Kennis over veilig vrijen en durven spreken over seks is daarom onontbeerlijk voor een goede seksuele gezondheid. Risico's dienen om diverse redenen zoveel mogelijk vermeden te worden. Enkele aandachtspunten die Sensoa hiervoor aanstipt, zijn verantwoordelijkheid, genderverschillen, gelijkwaardige relaties en - zeer belangrijk bij prostitutie - opportuun kunnen handelen in risicosituaties.⁶³ Toch blijkt de drempel voor het zoeken naar hulp voor veel prostituees nog zeer hoog te liggen. Onder andere een negatieve houding van hulpverleners t.a.v. prostitutie, maar ook bijvoorbeeld taalbarrières, taboes en lange werkdagen zijn mogelijke oorzaken.⁶⁴

Een van de onderwerpen die behandeld wordt door de *World Health Organization*⁶⁵, is seksuele gezondheid. De organisatie stelt vast dat ontzettend veel factoren een beduidende invloed hebben op de seksuele gezondheid: onder andere de verhoudingen tussen mensen (zoals genderrollen), het gedrag van individuen (zoals het al dan niet gebruiken van anticonceptie) en specifieke oorzaken en gevolgen van een slechte seksuele gezondheid (zoals verkrachting en onvruchtbaarheid).

“If they are to achieve sexual and reproductive health, people must be empowered to exercise control over their sexual and reproductive lives, and must have access to related health services.” (WHO, 2004, p. 2)

Een van de doelstellingen van de WHO is ervoor te zorgen dat iedereen toegang krijgt tot de instanties die de seksuele gezondheid kunnen bewerkstelligen. Dit kan gebeuren door actief vormen van seksueel geweld op te sporen en aan te pakken, maar ook door medische diensten en het onderwijs in te schakelen.⁶⁶ Deze doelstellingen komen sterk overeen met die van Sensoa.

Veel prostituees gebruiken drugs (soft en harddrugs). Dit brengt uiteraard heel wat gezondheidsrisico's met zich mee. Brewis en Linstead⁶⁷ onderzochten het druggebruik in de context van identiteitsopbouw en zelfrespect. De auteurs ondervonden dat er diverse

⁶³ SENSOA, *Opvoeding*. Gevonden op http://www.sensoa.be/1_1_2.php op 30/09/2007.

⁶⁴ PASOP vzw, *PASOP jaarverslag 2006*. Gevonden op <http://users.skynet.be/pasop/pdf/jaarverslag2006.pdf> op 15/08/2007.

⁶⁵ WHO, *Sexual Health. A New Focus for WHO. Progress in Reproductive Health Research*, 67, p. 3. (online versie) Gevonden op <http://www.who.int/reproductive-health/hrp/progress/67.pdf> op 28/02/2008.

⁶⁶ Idem, p. 4.

⁶⁷ Brewis J. & Stephen Linstead S., *o.c.*, p. 212.

rechtvaardigingen van druggebruik waren. Een zeer belangrijke was dat ze dan een duidelijk onderscheid kunnen maken tussen zichzelf als prostituee en hun persoon naast de werkuren als prostituee. Waar Brewis en Linstead op wijzen is dat het delen van naalden het risico op HIV-besmetting aanzienlijk vergroot. Ze poneren zelfs dat het waarschijnlijk de grootste oorzaak van HIV-besmetting onder prostituees is.

Een vraag die deze indicator zich ook stelt, is of de nadruk binnen de wetgeving ligt op volksgezondheid of persoonlijke gezondheid. De Vrouwenraad bespreekt naast de seksuele gezondheid kort de risico's die prostitutie met zich mee kan brengen.⁶⁸ Daarbij merkt ze op dat gedwongen prostitutie meer gezondheidsrisico's met zich meebrengt dan vrijwillige. Voorbeelden van risico's zijn tbc, slaapproblemen die ook maagklachten veroorzaken, lichamelijke verwondingen en schimmelinfecties.

In de geschiedenis werd in de context van prostitutie vaak de nadruk gelegd op de gezondheid. Parent-Duchâtelet bijvoorbeeld schreef de geneeskunde een sociale taak toe: publieke zaken dienden te allen tijde gecontroleerd te worden in het voordeel van de volksgezondheid.⁶⁹ Vanaf 1827 richtte hij zijn aandacht op prostitutie. Volgens Alain Corbin stelde Parent-Duchâtelet vast dat het fenomeen de publieke hygiëne schaadt. Een goede stad wist de seksualiteit van haar inwoners constructief te kanaliseren. Gecontroleerde en gereguleerde prostitutie was volgens Parent-Duchâtelet een manier om dat te doen. Corbin ziet het alsof hij zijn medische kennis toepast op een sociaal lichaam, namelijk de stad. Sophie De Schaepdrijver⁷⁰ ziet de gedwongen medische controles, registratie en opsluiting van prostituees als een logisch gevolg van de visie van Parent-Duchâtelet.

Ook de psychische gezondheid werd geanalyseerd. Dergelijk onderzoek stelt meestal dat mensen geprostitueerd worden, wat prostitutie inherent dwangmatig maakt. Dit kan onder andere gebeuren door trafikanten (die hen een betere toekomst beloven) of pooiers die hen verleiden. Vaak wordt -zoals reeds vermeld werd - prostitutie dan verbonden met mensenhandel. Vele aanhangers van dit standpunt baseren zich ook op getuigenissen van meisjes, die de enorme wantoestanden aanklagen: er zijn bijvoorbeeld ontzettend veel vrouwen die er een posttraumatisch stress syndroom aan overhouden.⁷¹ Deze visie hanteert een meer psychologische benadering waarin de emoties, gedachten en toekomstige mogelijkheden van het individu sterk de nadruk krijgen.

2.6.2. Kernwoorden

Prostituees kunnen volgens het standpunt van vrijwillige prostitutie zeer goed omgaan met de risico's van het vak als ze niet uitgesloten worden van informatie. Een voorbeeld dat aangehaald kan worden, is de houding of het gebrek aan kennis van de hulpverleners. Binnen de visie dat prostitutie dwangmatig is, wordt gesteld dat prostituees met ontzettend veel risico's in contact komen. Naast lichamelijke schade ondervinden ze ongelofelijk veel psychische schade.

⁶⁸ Nederlandstalige Vrouwenraad vzw, *Gezondheidsrisico's*. Gevonden op http://www.vrouwenraad.be/dossiers/2003/prostitutie_inhoud.html#gezondheidsrisico op 30/09/2007.

⁶⁹ Corbin A. (1981). *La prostitution à Paris au XIXe siècle*. pp. 10-13.

⁷⁰ De Schaepdrijver S. (1985). Reglementering van prostitutie, 1844-1877: opkomst en ondergang van een experiment. Gevonden op <http://www.flwi.ugent.be/btng-rbhc/pdf/BTNG-RBHC,%2016,%201985,%203-4,%20pp%20473-506.pdf> op 27/07/2007.

⁷¹ Onderzoek werd o.a. gedaan door: Farley M., Baral I., e.a. (1998). Prostitution in Five Countries: Violence and Post-Traumatic Stress Disorder. *Feminism and Psychology* (8), pp. 405-426.

In tabelvorm geeft dit het volgende overzicht:

Vrijwillige Prostitutie	Gedwongen Prostitutie
Omgaan met risico's Hoge drempel o.w.v. van houding van derden Kennis over seksuele gezondheid	Meer risico's dan anderen Psychische schade Kennis over seksuele gezondheid

2.7. Conclusie

In dit hoofdstuk werd een methodologie uitgewerkt. De opzet was om diverse indicatoren te zoeken die gebruikt kunnen worden om relevante documenten te analyseren. Deze indicatoren worden gehanteerd om de visie op prostituees te ontdekken: ze werden ondergebracht in twee groepen (vrijwillige of gedwongen prostitutie) zodat duidelijk zou worden dat elke indicator elementen vertoont van een van de twee visies. Elke indicator kan met andere woorden aangehaald worden in de argumentatie voor een van de twee standpunten.

In deze masterproef wordt ervan uitgegaan dat per periode een specifieke invulling van prostitutie overheerst. De opzet is dan na te gaan welk beeld precies in een bepaald tijdsvak domineert.

Ter afsluiting van dit hoofdstuk worden de indicatoren summier besproken. Hierbij zullen de tabellen samengevoegd worden tot een grote tabel, die dan gebruikt wordt als leidraad in de analyse van gerechtelijke teksten.

2.7.1. Algemene lijnen

De eerste indicator betreft prostitutie als arbeid. Hierbij werd de vraag gesteld of prostitutie al dan niet als een beroep geconcipieerd kon worden. Sommige auteurs benadrukken de maatschappelijke context en vooral menselijke interacties als beduidende factoren. Het zijn deze elementen die de invulling bepalen. Anderen stellen dat prostitutie voortvloeit uit het verlangen een bepaald doel te verwezenlijken. Prostitutie is voor hen niet zomaar een beroep, maar een manier waarop het persoonlijke verlangen een concrete vorm krijgt en op die manier een specifiek plan verwezenlijkt.

Over de karakteristieken van prostitutie bestaat veel onenigheid. Hier werd een onderscheid gemaakt tussen twee posities, namelijk gedwongen en vrijwillige prostitutie. Het twistpunt situeert zich rond de vraag of er een mogelijkheid bestaat dat individuen kiezen om in de prostitutie terecht te komen. Deze twee posities zijn niet de enige: hier werd ook verwezen naar *agency*. Het is een positie die niet uitgaat van volledige dwang of volledige keuzevrijheid. Gegeven moeilijke omstandigheden gaat dit standpunt ervan uit dat mensen toch nog in staat zijn er het beste van te maken.

De tweede indicator werd maatschappelijke zeden genoemd. Deze standaard peilt naar het normatieve kader waarin prostitutie zich voordoet. Vanaf de 15de eeuw werd dit gekenmerkt door een toenemende gêne rond seksualiteit. Liefde en seksualiteit werden aan elkaar gekoppeld, wat ingaat tegen de aard van prostitutie. Prostitutie houdt immers in dat individuen seks tegen betaling aanbieden en heeft bijgevolg niets met liefde tussen partners te maken.

De derde indicator, migratie, krijgt naargelang de ingenomen standpunten een meer positieve of negatieve invulling. Vanuit het oogpunt van vrijwillige prostitutie houdt migratie de deur open naar een betere toekomst. Overheden moeten daarmee rekening houden en minder repressief optreden. Volgens onderzoekers die stellen dat prostitutie dwangmatig is, zijn migratie en het gebrek aan controle op criminaliteit elementen die de uitbuiting van personen enkel vergroot. De situatie van globalisering creëert hier ruimte voor en doet moderne slavernij toenemen.

De vierde indicator hangt zeer nauw samen met de vorige en behandelt armoede. Het gebrek aan goede economische vooruitzichten wordt door beide standpunten als een zeer belangrijke oorzaak van prostitutie gezien. De visie van gedwongen prostitutie koppelt het vaak aan illusies, geweld en manipulatie. Deze zorgen er volgens hen voor dat mensen uit armere gebieden tegemoet komen aan de Westerse vraag naar seks. De positie dat prostitutie op vrijwillige basis kan gebeuren, zal de verschillende alternatieven om aan armoede te ontkomen bespreken. Prostitutie is vaak een zeer gemakkelijke manier om op korte tijd veel geld te verdienen. Bovendien wijst de aanwezigheid van prostituees die van huize uit rijker zijn erop dat individuen zich niet altijd louter uit armoede prostitueren. Gebrek aan geld of economische verwachtingen zijn volgens dit standpunt dus niet de enige bepalende factoren.

De laatste indicator heeft betrekking op gezondheid. Prostituees vormen een groep die met risico's moet leren omgaan. Venerische ziektes⁷², maar ook psycho-sociale gezondheid zijn enkele van die gevaren. Veel prostituees kunnen rekenen op hulp, maar zijn niet geneigd om er gebruik van te maken. Daar zijn diverse redenen voor te geven.

2.7.2. Kernwoorden in tabel

Visie op prostitutie		
Indicatoren	Vrijwillig	Gedwongen
Prostitutie als arbeid	Vrije keuze Alternatieven Goede werkomstandigheden Rechten Sekswerker Identiteitsmanagement (agency)	Dwang Migratie: mensenhandel Criminaliteit Uitbuiting Slachtoffer Commodificatie en consumptie (agency)
Maatschappelijke zeden	Stigma: losbandigheid, kwaadaardigheid, het abjecte Criminaliteit	Vervreemding Tegen opvoeding en principes in Seksualiteit gekoppeld aan liefde Onschuld
Migratie	Ambigue houding van overheden Besef van aard van beroep Verborgene agenda overheden Tegen onafhankelijkheid van vrouwen	Slavernij gepaard met globalisering Illusies en misplaatst optimisme

⁷² Een uitgebreide bespreking van de notie venerische ziekte is te vinden in: "7. Woordenlijst".

Armoede	Bijverdienste Omstandigheden Hoge mate van onafhankelijkheid nastreven Vraag-aanbod	Transnationale mensenhandel Jonge slachtoffers Geld Vraag-aanbod
Gezondheid	Omgaan met risico's Hoge drempel o.w.v. van houding van derden Kennis over seksuele gezondheid	Meer risico's dan anders Psychische schade Kennis over seksuele gezondheid

3. De Belgische wetgeving inzake prostitutie

3.1. Inleiding

In dit onderdeel wordt een overzicht gegeven van de wetten wat betreft het fenomeen prostitutie. Het betreft een tijdspanne van 177 jaar (van 1830 tot 2007). Dergelijke wetteksten hebben nood aan een degelijke contextualisering: ze komen immers ergens vandaan.

Het hoofdstuk is opgedeeld in diverse periodes, al naargelang grote gebeurtenissen of net het gebrek daaraan. Eerst komt de periode van 1830 tot 1867 aan bod. Het verbieden van het prostitueren van minderjarigen luidt de overgang in naar het volgende tijdsvak, namelijk de periode van 1867 tot 1914/1918. Er werd een hevige strijd gevoerd tegen vrouwenhandel, die tijdens de volgende periode, het Interbellum, tot een bescherming van alle vrouwen leidde. Na de Tweede Wereldoorlog zullen nog drie periodes volgen, meer bepaald die van 1940/1945 tot 1980 met de afschaffing van het reglementarisme⁷³ als belangrijke wijziging, van 1980 tot 1990 wat een zeer stille periode is en tenslotte die van 1990 tot 2007 waarin het thema mensenhandel hoog op de politieke en juridische agenda komt te staan.

3.2. Het Belgische prostitutiebeleid van 1830 tot 1867

3.2.1. Inleiding

Aan het ontstaan van het eerste Belgische Strafwetboek gaat een hele geschiedenis vooraf. Liesbeth Stevens⁷⁴ merkt op dat vanaf 1811 het Franse Strafwetboek nageleefd wordt in de Nederlanden. Dit zal zo blijven duren tot in 1867. Ze bespreekt daarbij enkele figuren die bij het ontstaan van België een nationaal Belgische Strafwetboek trachtten te bewerkstelligen.⁷⁵

Strafwetgevers gingen na de Franse Revolutie een onderscheid maken tussen wat louter afkeurenswaardig was (en dus niet strafbaar door de wet) en wat strafwaardig menselijk gedrag precies inhield.⁷⁶ De belangrijkste reden volgens Stevens om gedrag te bestraffen was dat het de goede werking van de maatschappij in de weg stond: mensen en hun moraal moesten beteugeld worden. De auteur merkt op dat hier zeer specifieke vooronderstellingen aanwezig zijn: ten eerste worden menselijke daden een kwestie van het geweten. Handelt men immoreel, dan is dat een persoonlijk probleem. Ten tweede zal er pas gestraft worden als het een materiële daad betreft. Als de rechten van een niet-instemmend individu geschonden werden, zou dit te bewijzen moeten zijn. Misdrijven zoals prostitutie, aanranding van de eerbaarheid, verkrachting en openbare zedenschennis werden in de eerste plaats opgevat als een bedreiging voor het

⁷³ Een uitgebreide bespreking van de notie reglementarisme is te vinden in: “7. Woordenlijst”.

⁷⁴ Stevens L. (2002). *Strafrecht en seksualiteit. De misdrijven inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht, prostitutie, seksreclame, zedenschennis en overspel.*, pp. 19-21.

⁷⁵ Idem, pp. 19-21. Onder andere Joseph Lebeau, Jaques-Joseph Haus en François-Philippe De Haussy. Deze laatste organiseerde in 1848 een extra-parlementaire commissie die de krachtlijnen van een Belgisch Strafwetboek moest uitlijnen. De eindstemming vond plaats in mei 1867, het Strafwetboek kreeg kracht van wet in juni 1867 en trad in oktober 1867 in werking.

⁷⁶ Idem, pp. 21-25. Ook Ronald Commers benadrukt het belang van het kerngezin (Commers R., o.c., pp. 13-29). Een korte bespreking ervan is te lezen in: “2.2. De eerste indicator: prostitutie als arbeid”. Ik kan hier tevens de analyse van het burgerlijke voortplantingsdenken door Liesbeth Stevens op betrekken. Dit voortplantingsdenken omvat volgende basisveronderstellingen: maximum twee personen van het verschillende geslacht zijn betrokken bij een normale seksuele handeling, de penetratie van vagina door penis staat centraal, het mannelijke orgasme (bvb.: enkel bij ejaculatie was er sprake van verkrachting) en minimumleeftijd voor seks. Als seksuele handelingen die aan de bovenstaande kenmerken voldeden zich binnen het huwelijk voordeden, dan waardeerde het strafrecht ze zeer positief. Een gevolg daarvan was dat er nooit over verkrachtingen binnen het huwelijk gesproken werd (Stevens L., o.c., pp. 139-142).

burgerlijke gezin en voor de 19de eeuwse maatschappij, waarvan het burgergezin de hoeksteen vormde.

Voor Stevens is het duidelijk dat in 1867 deze premissen nog steeds aanwezig zijn.⁷⁷ “Immoraliteit” valt niet volledig samen met “criminaliteit”. Ontucht⁷⁸ werd niet bestraft. De wetgever ging er immers van uit dat de rechten van de betrokken personen ongeschonden bleven. Ontucht mocht gewoon niet openbaar gepleegd worden. Daarnaast werd het gewoonlijk aanzetten tot prostitutie van minderjarigen als een maatschappelijk gevaar gezien. Minderjarigen zijn in deze context mensen jonger dan 21 jaar.⁷⁹ In 1846 werd nog eens een verschil gemaakt tussen oudere en jongere minderjarigen (jonger dan veertien jaar). Vanaf dan was ook het eenmalig aanhitsen tot en het begunstigen of vergemakkelijken van ontucht van de jongere minderjarigen strafbaar:

*“Al wie een aanslag op de zeden zal hebben gedaan, met tot ontucht of bederf van minderjarigen van de eene of de andere kunne gewoonlijk aan te hitsen, ze te vergemakkelijken of te begunstigen, ten einde eens anders driften te voldoen, zal gestraft worden met eene gevangeniszitting van drie maanden tot twee jaar, indien de minderjarigen meer dan veertien volle jaren oud zijn, en van twee tot vijf jaar, indien de minderjarigen dien ouderdom niet hebben bereikt.”*⁸⁰

Kort samengevat stelt Stevens vast dat het tot in 1867 verboden was om op regelmatige basis minderjarigen aan te zetten tot ontucht om de behoeften van derden te bevredigen.⁸¹ Bovendien bleef de heersende gemene moraal prostitutie van meerderjarigen afkeuren. Het gerecht kwam soms tussen: prostitutie werd immers in de loop van de 19de eeuw aan een reglementering onderworpen. Dit stond allemaal in het teken van de bescherming van de maatschappelijke orde.

3.2.2. *Contagious Diseases Acts*

Een voorbeeld van een dergelijke bescherming van de maatschappij is te vinden in het 19de eeuwse Engeland. Een belangrijke maatstaf voor de bestraffing maar vooral voor de controle van prostitutie was de eerste *Contagious Diseases Act* (CDA⁸²) van 1864. Roderick Moore⁸³ constateert dat het een proefproject betrof waarbij ten eerste eender welke magistraat kon eisen dat een prostituee zich liet onderzoeken door een arts. Als ze een infectie had, dan kon ze verplicht worden om drie maanden in een ziekenhuis te blijven. Weigerde de prostituee, dan mocht ze opgesloten worden in de gevangenis. De enige manier om de verplichte controle te ontwijken was door zich op vrijwillige basis te laten controleren. Ten tweede kon een politieagent elke vrouw van prostitutie beschuldigen. Het was dan aan de vrouw om aan te tonen dat dit niet het geval was. De bewijslast lag bij haar.

⁷⁷ Stevens L., o.c., pp. 75-78.

⁷⁸ Een uitgebreide bespreking van de notie ontucht is te vinden in: “7. Woordenlijst”.

⁷⁹ Nederlandstalige Vrouwenraad vzw (2003). *Dossier prostitutie. Geschiedenis Wetgeving / strafrecht*. Gevonden op www.vrouwenraad.be/pdf/prostitutie/prostitutie_geschiedenis_wetg.pdf op 27/05/2007, p. 2.

⁸⁰ Belgisch Strafwetboek 1867. *Prostitutie of bederf van de jeugd*. Hoofdstuk VI, Titel VII van Boek II, Art. 379.

⁸¹ Stevens L., o.c., pp. 75-78.

⁸² Een uitgebreide bespreking van de notie *Contagious Diseases Act* is te vinden in: “7. Woordenlijst”.

⁸³ Moore R. (1993). Josephine Butler (1828-1906): Feminist, Christian and Libertarian, *Libertarian Heritage No. 10.*, p.2.

Rue Des Moulins: The Medical Inspection
Henri de Toulouse-Lautrec
1894

Moore stelt vast dat er enkele uitbreidingen op de eerste CDA werden gemaakt. Het proefproject werd geëvalueerd door een chirurg wat leidde tot het ontstaan van de tweede CDA in 1866. De arts wees erop dat ook soldaten gecontroleerd moesten worden. Dit voorstel werd afgekeurd omdat het zelfrespect van de mannen eronder zou leiden. Het zelfrespect van de vrouwen werd dus niet in rekening gebracht in de evaluatie: de onderzoekers ijverden zelfs voor een uitbreiding van het systeem. Maar ook het geografische toepassingsgebied werd vergroot en de magistraten konden de prostituees op geregelde tijdstippen laten controleren door een arts. Bovendien werd een speciale eenheid bij de politie opgericht die zich specifiek met deze materie bezig hield. De derde CDA van 1869 hield nog een extra uitbreiding in. Vanaf nu waren de Acts geldig in 18 steden in Engeland. Verder konden magistraten beslissen geïnfecteerde prostituees tot negen maanden in een ziekenhuis op te sluiten. Dat wil dus zeggen dat deze vrouwen nog strenger gecontroleerd konden worden en dat ze voor een langere tijd geen inkomen hadden.

*Het verzet tegen de CDA's*⁸⁴

De CDA's werden ingevoerd door reglementaristen. Ze waren ervan overtuigd dat de Acts hun doel zouden kunnen bereiken, dat gericht was op de afname van de verspreiding van venerische ziektes. Moore beschrijft het niet aflatende verzet van feministen, waaronder die van Butler en de *Ladies' Association*. Deze bleven ijveren voor totaal abolitionisme⁸⁵: ze verzetten zich tegen de ideeën dat mannen hun seksuele behoeften niet onder controle zouden kunnen houden en dat ze dan zomaar de rechten van vrouwen kunnen schenden om deze behoefte zonder enig risico te bevredigen. Butler stelde ook dat als prostitutie dan toch zo noodzakelijk was, de staat prostituees veel beter moest behandelen in plaats van ze te onderdrukken. Toch bleef ze ervan overtuigd dat het geen "noodzakelijk kwaad" was, onder andere omdat dat zou betekenen dat mannen enkel gezien werden als het slachtoffer van hun passies, wat ook een karikatuur is. Daarnaast verzette Butler zich tegen ideeën van artsen die de *Acts* rechtvaardigden. Velen van hen gingen er van uit dat enkel zij wisten hoe de verspreiding van venerische ziektes verminderd

⁸⁴ Idem, pp. 3-4.

⁸⁵ Een uitgebreide bespreking van de notie abolitionisme is te vinden in: "7. Woordenlijst".

kon worden. Butler had echter door dat de medische kennis uit die tijd ontoereikend was. Artsen kwamen met cijfermateriaal af die volgens hen aantoonde dat de *Acts* hun doel bereikten. Butler daarentegen was ervan overtuigd dat de daling in het aantal slachtoffers van venerische ziektes te wijten was aan de campagne die de abolitionisten voerde. Achteraf gezien had ze daar gelijk in, want artsen hadden bijvoorbeeld niet door dat syfilis ook in de tweede fase nog besmettelijk was en dat gonorrhoe iets anders is dan syfilis. Bovendien waren deze artsen vaak mensen uit aristocratische kringen. Ze waren zeker dat rijke vrouwen geen prostituees waren. Arme vrouwen daarentegen zouden dat veel sneller kunnen zijn. Voorgaande ongegronde vooronderstellingen vormden een van de grootste kritieken van het abolitionisme: er was te veel willekeur in het spel en dat is een aantasting van de rechten van burgers.

Veel abolitionisten probeerden als minister in het Parlement binnen te geraken, om zo hun ideeën in het recht te laten sijpelen. In 1874 won echter de Conservatieve Partij, die ontzettend veel reglementaristen herbergde. Butler kreeg in deze periode zeer veel tegenwind en ging haar energie op het buitenland richten. Ze reisde voor drie maanden door Frankrijk, Zwitserland en Italië. Overal gaf ze haar standpunten te kennen. Toen ze terug in Groot-Brittannië was, richtte ze een nieuwe organisatie op, namelijk *The British, Continental and General Federation for the Abolition of Government Regulation of Vice*. Het doel was om in zowel Groot-Brittannië als op het continent het abolitionisme te promoten.

*Josephine Butler in het buitenland*⁸⁶

In 1878 zorgden Butler en haar aanhang er bijvoorbeeld voor dat de Franse *Police des Moeurs* ontbonden werden. Deze hadden in het verleden immers heel wat wantoestanden gecreëerd. Het reglementarisme verdween echter niet helemaal in Frankrijk. In Engeland zou het echter duren tot 1886 vooraleer de *Acts* opgeheven zouden worden.

Toen Butler in België verbleef, bracht Alfred Dyer - een lid van de abolitionistische groepering van Butler - haar op de hoogte van een schandaal. Een negentienjarig meisje was door een Belgische pooier naar België gelokt. Hij had haar verteld dat hij met haar wilde trouwen. Het meisje kwam terecht in een bordeel in Brussel en werd besmet met een geslachtsziekte. Ze lag op dat moment in een ziekenhuis en werd door Dyer terug naar Engeland gebracht. Na onderzoek - samen met Belgische abolitionisten - kwam Dyer te weten dat in zeer veel Brusselse bordelen Engelse meisjes werkten. Velen van hen waren zeer jong (soms 12 jaar) en waren misleid door pooiers. Omdat het in België verboden was om minderjarigen te prostitueren, maakten veel bordeelhouders valse identiteitsbewijzen. Bovendien werden de prostituees door hen gechanteerd zodat ze niet zouden weglopen. De *Police des Moeurs* was ook werkzaam in België. Ze gingen er op dezelfde manier te werk als in Frankrijk. In 1880 organiseerde Dyer in Engeland het *London Committee for Suppressing the Traffic in British Girls*. Het eerste wat ze ondernamen, was de bekendmaking van de gebeurtenissen in België. Het hoofd van de *Police des Moeurs* in België en de Britse ambassadeur in België ontkenden alles. Dyer ging samen met George Gillett (ook een abolitionist) terug naar België om meer informatie en bewijzen te verzamelen. Echt veel vonden ze niet meer.

De Belgische regering vond dat ze iets moesten doen om haar reputatie hoog te houden. Daardoor nodigden ze enkele Britse autoriteiten uit, die door het hoofd van de *Police des Moeurs* werden rondgeleid in Brussel. Achteraf vertelde deze man aan Butler dat hij de bordeelhouders had gewaarschuwd voor het bezoek, zodat ze hun minderjarige Engelse meisjes konden laten onderduiken. Nadat ze dit te weten was gekomen, bracht Butler dit verhaal in de openbaarheid. In 1881 werd een Engelse advocaat, Thomas Snagge, naar België gestuurd om een officieel onderzoek te doen. Hij ontdekte dat er inderdaad veel minderjarige en Engelse meisjes in de bordelen te vinden waren. Ook de Belgische pers werd op de hoogte gebracht. Twee leden van

⁸⁶ Moore R. (1993), o.c., pp. 4-6.

de *Police des Moeurs* en enkele bordeelhouders werden veroordeeld.

Hierna ijverde Butler ervoor dat schandalen zoals die in België ook in Groot-Brittannië aangepakt zou worden. De wet die de bescherming van jonge meisjes garandeerde, schoot immers tekort. Pas in augustus 1885 zou de *Criminal Amendment Bill* goedgekeurd worden door het Engelse Parlement. Hierdoor zou een vrouw pas seks mogen hebben op haar zestiende (niet op haar dertiende) en werd het gebruik van verdovende middelen of drugs bij ontvoering om de meisjes te verhandelen strenger bestraft.

Petra De Vries vat het kort samen en stelt dat het duidelijk is dat op het einde van de negentiende eeuw een grote internationale beweging tegen de officiële reglementering van prostitutie ontstond.⁸⁷

3.2.3. De situatie in België

In 1836 ligt de grootste verantwoordelijkheid bij de lokale besturen en de zedenpolitie om mensen in toom te houden en specifieke locaties ontucht vrij te maken. De gemeentewet (art. 96) zette alles in het teken van moraliteit, veiligheid en openbare rust. Prostitutie werd gezien als een onontkoombaar euvel dat gekanaliseerd moest worden, onder andere om de verspreiding van venerische ziekten tegen te gaan. In 1887 werd dit artikel aangepast, waardoor de nadruk kwam te liggen op de volksgezondheid. Prostituees werden in veel gemeentes verplicht om zich regelmatig te laten controleren. Hadden ze een geslachtsziekte, dan mochten ze niet meer werken.⁸⁸

In 1846 werd een onderscheid gemaakt tussen oudere minderjarigen (tussen 14 en 20 jaar) en zo genaamde “minveertienjarigen”. Voor de personen tussen 14 en 20 jaar gold dat het strafbaar is om personen jonger dan 21 jaar op regelmatige basis aan te hitsen. Het zogenaamde “zedebederf” mocht niet gestimuleerd worden. Bij minveertienjarige individuen mocht dit nooit.⁸⁹

3.2.4. Tabel

Duidelijk is dat in de periode van 1830 tot 1867 prostitutie als een maatschappelijk gevaar werd geconcipeerd. Op het vlak van maatschappelijke zeden stond prostitutie volgens de wetgevers lijnrecht tegenover de heersende moraal en de te volgen regels en principes. Hierdoor werd openbare prostitutie - dat als een enorme bedreiging van relaties zoals die in het burgergezin voorkwamen - bestraft.

De invoering van CDA's zorgden ervoor dat prostituees werden gezien als het grote gevaar voor de volksgezondheid. Hiermee rechtvaardigden de wetgevers de verplichte controles. Verzet bleef echter niet uit: als er al sprake was van een noodzakelijk kwaad, diende de politie veel beter met prostituees om te gaan. Alle willekeur moest verdwijnen. Verder mocht niet uitgegaan worden van ontoombare passies bij mannen. Daarnaast moesten er andere manieren gezocht worden om venerische ziektes te verspreiden: de heersende methodes schoten duidelijk tekort.

Het spreken over prostitutie werd in deze periode hoofdzakelijk getekend door maatschappelijke zeden en gezondheid. Veel prostituees werden als slachtoffer gezien, zeker als het minderjarigen

⁸⁷ De Vries P. De wil tot niet-weten. Feminisme en seksueel gevaar rond 1900. In Romkens R. en Dijkstra S. (eds.) (1996). *Het omstreden slachtoffer. Geweld van vrouwen en mannen.*, p. 140.

⁸⁸ Nederlandstalige Vrouwenraad vzw (2003). *Dossier prostitutie. Geschiedenis Wetgeving / strafrecht.* Gevonden op www.vrouwenraad.be/pdf/prostitutie/prostitutie_geschiedenis_wetg.pdf op 27/05/2007, p. 2.

⁸⁹ Idem.

betrof. Toch valt op dat mensen zelf verantwoordelijkheid moesten dragen voor hun daden, waardoor diverse prostituees als wezenlijk immoreel beschouwd werden. Een manier om met het “probleem” om te gaan, waren de verplichte medische controles. De bescherming van de volksgezondheid stond centraal.

Prostitutie werd beschouwd als fundamenteel dwangmatig. Algemene uitbuiting van individuen en het spreken over slachtoffers dat hiervan het gevolg was, sloot de optie van prostitutie als arbeid uit.

Indicatoren	Visie op prostitutie	
	Vrijwillig	Gedwongen
Prostitutie als arbeid	/	Dwang Uitbuiting Slachtoffer
Maatschappelijke zeden	/	Tegen opvoeding en principes in Seksualiteit gekoppeld aan liefde Onschuld
Migratie	/	/
Armoede	/	/
Gezondheid	/	Prostitutie gekoppeld aan geslachtsziekten

Over migratie en armoede werd in België niet expliciet in de wetgeving gesproken. Uit wat wel geschreven is, blijkt zeer duidelijk dat het idee van prostitutie er een was van gedwongen prostitutie.

3.3. Het Belgische prostitutiebeleid van 1867 tot 1914/1918

3.3.1. Inleiding

Hiervoor werd reeds gewezen op het belang van de CDA's die opgesteld en opgelegd werden door reglementaristen en dus de regulering van prostitutie inhielden. De weerstand tegen dergelijke regels bleef niet uit en ook in België zouden mensen ijveren voor een andere aanpak. Dit was onder andere te wijten aan de mythe van de blanke slavinnenhandel, die in dit onderdeel eerst kort besproken wordt. Het houdt rechtstreeks verband met een zeer invloedrijke Act, namelijk de *Mann Act*⁹⁰ in de VSA. Verder zal duidelijk worden dat over een tijdspanne van 100 jaar enkele belangrijke wijzigingen doorgevoerd werden. Op die manier werd het Belgische strafrechtelijke kader ingrijpend veranderd.

3.3.2. *White Slavery*⁹¹

De notie *White Slavery* werd gebruikt om te verwijzen naar een situatie waarin vrouwen zich prostitueren.⁹² Vanuit sociale politieke hoek werd voornamelijk kinderprostitutie gevisieerd. Onder andere Josephine Butler zal vaak gebruik maken van deze term.

⁹⁰ Een uitgebreide bespreking van de notie *Mann Act* of *White Slave Traffic Act* is te vinden in: “7. Woordenlijst”.

⁹¹ Een uitgebreide bespreking van de notie *White Slavery* is te vinden in: “7. Woordenlijst”.

⁹² Dit gebeurde reeds vanaf 1830. In: Spartacus Educational. *White Slave Trade*. Geraadpleegd op <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/REwhite.htm> op 19/03/08.

Een andere belangrijke figuur in het verhaal van de blanke slavinnenhandel, is William Stead. Hij werkte voor de *Pall Mall Gazette*. Deze krant gebruikte krachtige zinnen, tekeningen en korte teksten om meer publiek te krijgen. Het is hier dat Stead een reeks van verhalen over gedwongen prostitutie publiceert, wat heel wat beroering zou doen ontstaan.⁹³

Mary Ann Irwin⁹⁴ geeft een overzicht van deze morele oproer die de blanke slavinnenhandel in Engeland teweegbracht. Reeds in de inleiding stelt ze vast dat de *Pall Mall Gazette* een overdreven verhaal weergeeft over jonge meisjes die na kidnapping in de prostitutie terecht komen. Toch constateert Irwin dat de notie van blanke slavin eerder ter sprake kwam, meer bepaald in de strijd tegen de *Contagious Diseases Acts*: de reglementering van prostitutie zorgde er volgens de tegenstanders voor dat er altijd een groep van prostituees - en dus van seksslaven - bleef bestaan (want prostitutie werd niet verboden). De notie slavenhandel werd dus opgenomen in het anti-reglementaristische discours. Irwin merkt op dat het succes ervan onder andere te danken was aan het openlijk aanklaarten van de economische en sociale spanningen die in het Victoriaanse Engeland bestonden: de prostituee was een slachtoffer van sociale, politieke en economische tendensen. Dit idee zorgde ervoor dat mensen en wetgeving zich gingen concentreren op individuen die van prostituees profiteerden (zoals pooiers, ontvoerders en klanten).

The White Slave
Abastenia St Leger Eberle
1913

Niettegenstaande er heel wat overlappings gemaakt worden tussen blanke en zwarte slaven, stelt Irwin vast dat de zwarte slaven nooit de menselijke waardigheid toegeschreven kregen zoals dat bij de blanke slaven wel gebeurde. Bovendien werd de seksuele uitbuiting van zwarte slaven nooit vermeld, alsof deze er niet was.

⁹³ Spartacus Educational. *William Stead*. Geraadpleegd op <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/Jstead.htm> op 19/03/08.

⁹⁴ Irwin M.A. (1996). *White Slavery as Metaphor. Anatomy of Moral Panic*. Gevonden op <http://userwww.sfsu.edu/~epf/1996/wslavery.html> op 18/03/2008.

Irwin contextualiseert de blanke slavinnenhandel en verwijst daarbij naar Victoriaanse waarden. Vrouwen waren het toonbeeld van kuisheid: als ideale echtgenotes en moeders moesten ze hun seksualiteit zien te controleren. Eigenlijk stonden ze volgens Irwin symbool voor het geweten van de samenleving. Net daarom zouden volgens de auteur anti-reglementaristen het gevaar van de blanke slavinnenhandel als stokpaard kunnen gebruiken: hun puurheid werd continu bedreigd. Irwin stelt vast dat Josephine Butler naast klanten ook individuen viseerde die ervoor zorgden dat vrouwen en meisjes in de prostitutie terecht kwamen. Er waren veel meer personen betrokken bij prostitutie dan prostituees. Butler ging dus nog een stap verder door ook de socio-politieke situatie aan te vallen.

Volgens Irwin was het William Stead die de blanke slavinnenhandel tot een probleem van het Engeland maakte. In de *Pall Mall Gazette* werden zijn verhalen over internationale (kinder)prostitutie gepubliceerd en dit bracht een grote golf van verontwaardiging - die elke sociale klasse raakte - met zich mee.

3.3.3. *Mann Act*

Voorgeschiedenis

In de vroege 20ste eeuw vreesden veel mensen in de VSA dat de ondeugd seksualiteit gecommmercialiseerd zou worden. Keire⁹⁵ stelt vast dat ze dit tot een zeer specifieke terminologie leidde: in het spreken over prostitutie kwam de notie “vervreemding van behoeftes” regelmatig voor. Bovendien werden de plaatsen waar prostitutie geconcentreerd was, beschouwd als kleine marktjes waar prostituees gekocht en doorverkocht werd. Ten slotte ging men ervan uit dat de blanke slaven gebonden waren aan derden omwille van de af te lossen schulden. Keire constateert dat een meer economische gedachtegang het spreken over prostitutie ging beïnvloeden.

De term *white slavery* werd reeds in het midden van de 19de eeuw gebruikt om de armoede en miserie van blanke mensen aan te duiden. Volgens Keire stond de wanverhouding tussen de arbeiders en kapitalisten daarbij centraal.⁹⁶ Toch verkozen de zo genaamde blanke slaven het onderscheid met zwarte slaven te behouden. Aan het begin van de 20ste eeuw werd de notie gehanteerd om het ongenoegen van de burgers over de politieke en economische veranderingen aan te duiden: ze kregen het gevoel dat ze steeds minder controle hadden over hun persoonlijke leven (bijvoorbeeld omwille van economische ongelijkheid). De auteur stelt vast dat de oorsprong van de seksuele connotatie van de term niet heel duidelijk op te sporen is. *White slavery* verwees eerst hoofdzakelijk naar het geregulariseerd toelaten van prostitutie door staten en later naar de gedwongen prostitutie (zoals in gesloten bordelen).⁹⁷ Keire stelt vast dat joden vaak geïmagineerd werden en daardoor afgeschilderd werden als de verkopers van en handelaars in prostituees. Journalisten verwezen naar de oosterse wortels van de joden. Hierdoor ontstond ook de idee dat de handel in blanke slavinnen het Oosten als eindpunt had.

Er zijn altijd al individuen geweest die wezen op het gevaar van ontucht en seksualiteit. Keire constateert dat het pas na de geruchten over blanke slavinnenhandel voor hen mogelijk werd om hun stem op nationaal niveau te laten horen.⁹⁸ Een belangrijk strijdmiddel vormde de overdreven verhalen over onschuldige individuen die misleid werden en daardoor in de prostitutie terecht kwamen.

⁹⁵ Keire M. (2001). The Vice Trust: A Reinterpretation of the White Slavery Scare in the United States, 1907-1917. *Journal of Social History*, 35 (1), pp. 5-6. (online versie) Gevonden op <http://links.jstor.org/sici?sici=0022-4529%28200123%2935%3A1%3C5%3ATVTARO%3E2.0.CO%3B2-6> op 20/03/2008.

⁹⁶ Idem, p. 7.

⁹⁷ Idem, pp. 7-8.

⁹⁸ Idem, pp. 9-10.

Individueen werden prostituees, ze waren het niet “van nature uit”. Een ander aspect dat Keire opmerkt in het spreken over prostitutie, is de vraag waarom mensen prostituee bleven.

“*White slavery writers answered their critics by pointing to the economic inequities of prostitution.*” (Keire, 2001, p. 11).

De terugbetaling van schulden (zoals voor kleding en onderdak) werd aangehaald als belangrijkste reden. Nadat het slachtoffer ingewerkt was in de prostitutie, en dus wist hoe ze geld moest verdienen, was het al te laat om haar er nog uit te krijgen: ondertussen was ze zowel fysiek als moreel verzwakt. Individueen die over de blanke slavinnenhandel schreven trokken vaak een parallel tussen de afhankelijkheid en gebondenheid van de prostituee aan onder andere de pooiers en de afhankelijkheid van de arbeider van de kapitalist.⁹⁹

De Act

Summier gesteld werd de *Mann Act* officieel voorgesteld als een poging om vrouwenhandel tussen de staten in de VSA tegen te gaan.¹⁰⁰ De Amerikaanse wetgeving trachtte op die manier prostitutie aan banden te leggen. Elke staat stelde een verbod op bordelen en regulering van prostitutie in.

De *Mann Act* is ook gekend onder de naam *White Slave Traffic Act*.¹⁰¹ James Mann was een voorvechter van de wet, die hij voor het eerst indiende in 1909. Het ontstaan van de wet heeft rechtstreeks te maken met de blanke slavinnenhandel: het verwijst naar de bescherming van vrouwen en meisjes tegen ontvoering, misleiding en manipulatie door souteneurs. *Acts* werden voordien beschouwd als een inbreuk op de politiemacht, maar de *Mann Act* botste op verrassend weinig tegenstand.

Naast de strijd tegen het prostitueren van vrouwen en kinderen, staat de *Act* ook in voor de controle op algemeen immoreel gedrag dat betrekking heeft op seksualiteit.¹⁰² Ook niet-commerciële immorele daden konden berecht worden. Individueen die zich niet aan de conventionele moraal hielden, werden gestraft. Een concreet voorbeeld is dat van Jack Johnson, een bokskampioen die zijn minnares overal mee naartoe nam en daardoor als trafikant beschouwd werd.

3.3.4. De wijzigingen

Een eerste belangrijke wijziging voltrok zich na de strijd tegen de handel in blanke slavinnen. Dit was de opstand van diverse landen tegen internationale vrouwenhandel. Petra De Vries merkt op dat dit mogelijk een sterk opgeblazen fenomeen is.¹⁰³ Veel feministen die leefden rond 1900 waren ervan overtuigd dat in alle openbare plaatsen, en dan vooral de straat, “het seksuele gevaar”¹⁰⁴ dreigde. Dat wil zeggen dat een meisje het passieve slachtoffer is dat in deze openbare plaatsen aangesproken, misleid of ontvoerd werd door individuen met slechte bedoelingen. Het is onder andere deze visie die geleid heeft tot het idee van de “blanke slavin”. Volgens De Vries is de blanke slavinnenhandel dus grotendeels een product van de interpretatie van de toenmalige feministen.

⁹⁹ Idem, p. 11.

¹⁰⁰ Encyclopaedia Britannica. *Mann Act (United States (1910))*. Gevonden op <http://www.britannica.com/eb/topic-362487/Mann-Act> op 19/03/2008.

¹⁰¹ The Free Dictionary by Farlex. *Mann Act*. Gevonden op <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/White-Slave+Traffic+Act> op 19/03/2008.

¹⁰² Idem.

¹⁰³ Idem, pp. 145-147.

¹⁰⁴ Een uitgebreide bespreking van de notie seksuele gevaar is te vinden in: “7. Woordenlijst”.

Toch werd in Londen in 1899 voor de eerste keer een congres rond het fenomeen georganiseerd. Er vloeiden hier later enkele overeenkomsten uit voort, waarvan één een grote invloed had op het Belgische strafrecht. Het gaat hier over de Internationale Overeenkomst van Parijs op 4 mei 1910¹⁰⁵, waar het bestrijden van de vrouwenhandel centraal stond. De verdragsluitende staten spraken ten eerste af dat het ronselen, verleiden of vervreemden van vrouwelijke minderjarigen strafbaar gesteld moest worden. Het maakte niet uit of de verschillende handelingen zich niet in eenzelfde land voordeden, waardoor de transnationale aard van vrouwenhandel erkend werd. Ten tweede was het ook de manier waarop het ronselen, verleiden en vervreemden gebeurde belangrijk: bij het gebruik van geweld, dwang of bedreiging werd de daad als ernstiger beschouwd en dus ook meer gestraft. In 1912 werd een voorstel gedaan het Belgische strafrecht aan deze bepalingen aan te passen. Het Belgische parlement hoopte enerzijds dat op die manier de zedelijkheid van jongeren beschermd werd. Anderzijds trachtte ze ervoor te zorgen dat meerderjarige individuen beschermd werden. In 1914 verscheen dan de Wet Vrouwenhandel 1914 in het Belgische Staatsblad.¹⁰⁶ In België werden hierdoor drie wijzigingen doorgevoerd m.b.t. de ontucht of prostitutie:

- 1 het aanhitsen, vergemakkelijken of begunstigen van een minderjarige tot ontucht of zedenbederf moest niet meer op regelmatige basis gebeuren maar werd dus altijd verboden,
- 2 de term prostitutie werd in het Belgische Strafwetboek opgenomen
- 3 er werd een onderscheid gemaakt tussen daders die wisten dat het slachtoffer minderjarig was en daders die dat niet wisten (die nalatig waren)

Ook meerderjarige vrouwen werden dus voor het eerst beschermd als er enige vorm van misbruik of geweld gebruikt werd om haar als prostituee laten werken en haar vasthouden in een huis van ontucht.¹⁰⁷

3.4. Tabel

Tijdens deze periode zijn mensen ervan overtuigd dat vrouwenhandel een zeer belangrijke oorzaak was van prostitutie. Vrouwen werden beschouwd als zeer kwetsbare individuen die steeds gevaar liepen. Het betrof niet alleen minderjarige slachtoffers, maar ook meerderjarige vrouwen.

Hiermee samenhangend werd voor het eerst de internationale aard van prostitutie uitdrukkelijk besproken. Het beeld heerste dat vrouwen ontvoerd, misleid of gedwongen werden om zich te prostitueren. Internationale overeenkomsten wilden deze tendens bestrijden.

Er worden enkele andere accenten gelegd dan in de voorgaande periode. Toch blijft het spreken over prostitutie duidelijk getekend door een afkeuren van het fenomeen en het slachtofferen van vrouwen.

¹⁰⁵ Internationale Overeenkomst betreffende de beteugeling van de vrouwenhandel, opgemaakt te Parijs op 4 mei 1910. *Belgisch Staatsblad*, 20 augustus 1914.

¹⁰⁶ Wet van 26 mei 1914 tot bestrijding van den handel in vrouwen en meisjes. *Belgisch Staatsblad*, 10 juni 1914.

¹⁰⁷ Stevens L., *o.c.*, pp. 200-203.

Indicatoren	Visie op prostitutie	
	Vrijwillig	Gedwongen
Prostitutie als arbeid	/	Dwang Migratie: mensenhandel Criminaliteit Uitbuiting Slachtoffer
Maatschappelijke zeden	/	Tegen opvoeding en principes in Seksualiteit gekoppeld aan liefde Onschuld
Migratie	/	Slavernij gepaard met globalisering
Armoede	/	Transnationale mensenhandel Jonge slachtoffers
Gezondheid	/	Prostitutie gekoppeld aan geslachtsziekten

Opnieuw een zeer duidelijk standpunt over prostitutie, namelijk dat het inherent dwangmatig is. Er is niet veel verschil met de vorige periode. Het belangrijkste onderscheid is dat er meer nadruk gelegd wordt op de invloed van migratie en het aandeel van mensen over verschillende landen heen.

3.5. Het Belgische prostitutiebeleid van 1918-1940/1945

3.5.1. Wetgeving

In 1936 werd in België een internationale overeenkomst goedgekeurd.¹⁰⁸ Het betrof een afspraak over de bestrijding van vrouwenhandel - onder leiding van de Volkenbond - die in 1933 in Genève werd gemaakt.¹⁰⁹ Het belangrijkste doel van deze overeenkomst was de uitbreiding van de strafbaarstelling van het verleiden, vervreemden of ronselen van minderjarige meisjes naar alle vrouwen.

Voor de eerste keer in de Belgische geschiedenis werden dus de handelingen met betrekking tot het verleiden, ronselen of vervreemden van alle (al dan niet toestemmende minder- en meerderjarige) vrouwen in een van de verdragsluitende landen om hen te prostitueren strafbaar gesteld.¹¹⁰

Sinds het einde van WO I ijverde het “Belgisch Nationaal Verdedigingskomitee tegen den handel in vrouwen en kinderen” ervoor om de officiële reglementering van prostitutie zo snel mogelijk af te schaffen. Veel westerse landen (zoals Nederland en de VSA) hadden immers deze reglementering afgeschaft.¹¹¹ Dit stuitte op heel wat onwil, want pas 30 jaar later, op 14

¹⁰⁸ Wet van 25 mei 1936 tot goedkeuring van de Internationale Overeenkomst, gesloten te Genève op 11 oktober 1933, ter bestrijding van de handel in meerderjarige vrouwen, en tot aanvulling van artikel 380bis van het Strafwetboek, alsmede van artikel 2 der wet van 26 mei 1914 tot bestrijding van de handel in vrouwen en meisjes, *Belgisch Staatsblad*, 29 juni 1936.

¹⁰⁹ Internationale overeenkomst ter bestrijding van de handel in meerderjarige vrouwen, ondertekend te Genève op 11 oktober 1933, *Belgisch Staatsblad*, 29 juni 1936.

¹¹⁰ Idem.

¹¹¹ Hirsch M., *La répression de la prostitution et son exploitation en Belgique*. In: van der Vorst P. (ed.) (1992). *La prostitution quarante ans après la convention de New York*. Brussel : Bruylant, p. 80.

september 1948, werd het reglementarisme beëindigd.¹¹²

3.5.2. Tabel

Net als bij de vorige periode was het beschermen van de vrouw een belangrijk te verwezenlijken doel. De uitbuiting die vooraf gaat aan het prostitueren (zoals het verleiden, manipuleren en dwingen om zichzelf te prostitueren) werd bestreden door elke vorm van vrouwenhandel strafbaar te stellen. Alle vrouwen werden als slachtoffers beschouwd. Het is in deze periode dat de afschaffing van de reglementering van prostitutie hoog op de agenda staat. Voor de eerste keer wordt een aanzet gegeven om een alternatief te zoeken.

Indicatoren	Visie op prostitutie	
	Vrijwillig	Gedwongen
Prostitutie als arbeid	/	Dwang Migratie: mensenhandel Criminaliteit Uitbuiting Slachtoffer
Maatschappelijke zeden	/	Tegen opvoeding en principes in Seksualiteit gekoppeld aan liefde Onschuld
Migratie	/	Slavernij gepaard met globalisering
Armoede	/	Transnationale mensenhandel Jonge slachtoffers
Gezondheid	/	Prostitutie gekoppeld aan geslachtsziekten

Er is weinig reden om aan te nemen dat de initiatieven en verwezenlijkingen van de vorige periode volledig wegvallen of radicaal veranderd zijn. Daarom wordt hier de tabel van de vorige periode bijna letterlijk overgenomen. Het enige verschil met de vorige periodes, is dat er gediscussieerd wordt over een alternatieve manier om met prostitutie om te gaan. In de volgende tijdspanne worden de redenen daarvoor uitvoerig besproken.

3.6. Het Belgische prostitutiebeleid van 1945 tot 1980

3.6.1. Het startpunt van veranderingen

In 1948 is er een afschaffing van de reglementering van prostitutie.¹¹³ Waar er vroeger sprake was van reglementarisme, zal vanaf 1948 een abolitionistische koers gevaren worden. Dit gebeurde volgens Liesbeth Stevens¹¹⁴ om diverse redenen:

Ten eerste was de lokale overheid er niet in geslaagd de verspreiding van venerische ziektes in te

¹¹² Wet van 21 augustus 1948 tot de afschaffing van de officiële reglementering van prostitutie. *Belgisch Staatsblad*, 13 september 1948. Dossiënummer: 257.

¹¹³ Wet van 21 augustus 1948 tot afschaffing van de officiële reglementering van de prostitutie. *Belgisch Staatsblad*, 13 september 1948. Dossiënummer: 257.

¹¹⁴ Stevens L., *o.c.*, pp. 208-213.

dijken. Dit kwam omdat niet elke gemeente of stad een reglementering had uitgestippeld. Hadden ze dat wel, dan konden ze niet elke prostituee identificeren en controleren (bvb. omdat illegaal tewerkstelling vaak voorkwam). Bovendien waren de medische onderzoeken zeer gebrekkig:

“Ondanks dit alles wekte de officiële reglementering de indruk dat geregistreerde prostituees “veilig” waren en precies dit vals gevoel van veiligheid werd bijzonder nefast geacht voor de volksgezondheid.” (Stevens, 2002, p. 208-209)

Niet elke besmetting werd goed of op tijd opgespoord. Velen ontsnapten ook aan de medische controles door geregeld te verhuizen.

Ten tweede werd de reglementering van een afkeurenswaardige activiteit moreel sterk veroordeeld. De staat was immers zelf te sterk betrokken bij prostitutie en ontucht omdat ze het gecontroleerd toestond.

Ten derde beschouwde men de officiële reglementering als een fundamenteel onrechtvaardig systeem. Het trof enkel vrouwen en dan nog meestal vrouwen uit de arbeidersklasse. Er is hier sprake van dubbele discriminatie: op basis van geslacht en van klasse.

Ten vierde was België een van de laatste westerse landen waar een officiële reglementering van prostitutie bestond. Na de afschaffing van art. 96 van de Gemeentewet konden gemeenteraden slechts algemene regelingen treffen om de openbare rust en zedelijkheid te garanderen. De bescherming van de volksgezondheid werd niet meer als een legitiem doel beschouwd. Gemeenten konden daardoor bijvoorbeeld geen medische controles van individuen eisen. Stevens merkt op dat de afschaffing van de officiële reglementering van prostitutie voortvloeyde uit de morele afkeuring van reglementarisme, wat wijst op een groeiende invloed van abolitionisme.

Niettegenstaande prostitutie nog steeds als een maatschappelijke en persoonlijke bedreiging ervaren werd, was prostitutie zelf niet meer strafbaar. Ten eerste werd het door de meeste mensen nog steeds als een noodzakelijk kwaad beschouwd. Ten tweede mocht niet alle verantwoordelijkheid bij de vrouw gelegd worden. De gevallen vrouw werd dan ook eerder gezien als slachtoffer dan als schuldige. Ten derde waren er parlementsleden die prostitutie beschouwden als een zakelijke overeenkomst tussen een prostituee en een prostituant over een beschikbaar goed. Dit is een visie die prostitutie erkent als vrijwillige daad, waarbij een vrouw haar lichaam ter beschikking stelt aan een betalende man.¹¹⁵ Stevens merkt op dat deze wijziging in de lijn van de rechtsleer uit 1867 lag, waarbij de wetgever zich niet diende te bemoeien met de individuele moraal.¹¹⁶

Hoewel prostitutie niet strafbaar was, trachtte de wetgever zoveel mogelijk de overlast die ermee gepaard kan gaan te vermijden. Stevens¹¹⁷ stelt vast dat het strafrechtelijk kader ingrijpend werd aangepast: vrouwenhandel bleef strafbaar, maar ook het uitbaten van huizen van ontucht en souteneurschap werden vanaf nu strafbaar gesteld. In de wetgeving ging men ervan uit dat de vraag naar seks zou afnemen, dat uitbaters het grootste deel van de inkomsten van de prostituees niet meer konden opeisen en dat de handel in vrouwen zou verminderen.¹¹⁸ De regering wilde

¹¹⁵ Het is de eerste keer dat dit idee in de politiek besproken werd. Het lijkt echter van tafel geveegd te zijn, omdat het nergens meer opduikt in deze periode.

¹¹⁶ Stevens L., *o.c.*, pp. 208-213.

¹¹⁷ Idem, p. 214.

¹¹⁸ Nederlandstalige Vrouwenraad vzw (2003). *Dossier Prostitutie. Geschiedenis Wetgeving*. Gevonden op www.vrouwenraad.be/pdf/prostitutie/prostitutie_geschiedenis_wetg.pdf op 27/05/2007, pp. 4-6.

ook elke exploitatie van “eens anders ontucht of prostitutie te plegen” die op regelmatige basis gebeurde, bestraffen: een meerderjarige vrouw dwingen tot ontucht of prostitutie bleef dus - analoog aan de bepalingen van 1914 - strafbaar. Daarnaast constateert Stevens dat andere specifieke fenomenen die gepaard gaan met ontucht of prostitutie bestreden werden: tippelen en contactadvertenties werden voor 1948 op gemeentelijk niveau al dan niet aangepakt. Na 1948 zou dit op nationaal niveau gebeuren, onder andere omdat de gemeentelijke reglementeringen niet altijd op elkaar afgesteld waren. De openbare contactadvertenties vormden een bedreiging voor de zedelijkheid en openbare rust en werden bestempeld als openbare zedenschennis.

3.6.2. Andere specifieke wijzigingen

De jaren na WOII

Voorgaande wijzigingen hadden een grote invloed en wezen op een verandering in het denken op internationaal vlak. In 1950 werd in New York een verdrag¹¹⁹ gesloten dat zich toespitste op de bestrijding van mensenhandel en de uitbuiting van prostitutie. Diverse staten hebben deze overeenkomst getekend en in België leidde dat tot de implementatie van een specifieke wet¹²⁰ in 1965.

Reeds in de aanhef van deze wet wordt melding gemaakt van lijden dat veroorzaakt wordt door het fenomeen prostitutie. Er wordt immers een link met mensenhandel gelegd:

*“Overwegende dat de prostitutie en het leed dat gepaard gaat met de handel in mensen met het oog op het plegen van prostitutie onverenigbaar zijn met de waardigheid en de waarde van de menselijke persoon en voor het welzijn van de enkeling, het gezin en de gemeenschap gevaar opleveren, ...”*¹²¹

Hierdoor vormt prostitutie een bedreiging voor het persoonlijke en maatschappelijke welzijn. Deze wet sluit het beste aan bij het standpunt dat prostitutie gedwongen is: prostituees zijn in de eerste plaats slachtoffers van mensenhandel, uitbuiting, de vraag naar seks of een combinatie van deze. Niettegenstaande de mogelijkheid dat individuen kunnen kiezen om een transactie aan te gaan (seksuele diensten verlenen) in deze periode werd besproken, is er in de wetgeving geen extra aandacht aan geschonken. Er werden nooit expliciet regels of voorwaarden gecreëerd om tegemoet te komen aan de noden van deze prostituees. Hierdoor is het duidelijk dat het standpunt van gedwongen prostitutie overheerst.

Vanaf de jaren 1960 veranderde het kijken naar menselijke seksualiteit en hoe deze beleefd wordt. In plaats van alles te onderdrukken, ijveren individuen voor meer vrijheid of ten minste voor een wijziging in het krampachtig wegduwen van het onderwerp in een taboesfeer. Algemeen ziet de socioloog Ruut Veenhoven enkele redenen daarvoor¹²²: individuen krijgen in deze periode meer vrijheid in hun handelen. De auteur zegt dat omdat mensen voorkeuren hebben, ze hieraan trachten tegemoet te komen. Ook relatievormen veranderen onder invloed van de toegenomen vrijheid. De onderdrukking van seksualiteit gaat hier volledig tegenin. Veenhoven vat het verschil met de vorige generaties als volgt samen:

¹¹⁹ Overeenkomst ter bestrijding van de handel in mensen en van de exploitatie van de prostitutie, en het Slotprotocol, ondertekend op 21 maart 1950, te New York.

¹²⁰ Wet houdende goedkeuring van de Overeenkomst ter bestrijding van de handel in mensen en van de exploitatie van eens anders prostitutie, en het Slotprotocol, ondertekend op 21 maart 1950, te New York. *Belgisch Staatsblad*, 6 mei 1965. Dossiernummer: 1950-03-21/33.

¹²¹ Idem.

¹²² Veenhoven R. (2002). Bevrijde Sexualiteit. Tijd, cultuur en geluk. *De Psycholoog*, 42, pp 377-382. (online versie, pp. 1-14). Gevonden op <http://publishing.eur.nl/ir/repub/asset/8749/2002c-fulln.pdf> op 28/11/2007.

“Al met al is de deur van de sociale kooi dus enigszins open komen te staan.” (Veenhoven, 2002, p. 4)

Dit betekent concreet dat vanaf de jaren 1960 de gewijzigde houding tegenover ettelijke seksuele handelingen een invloed heeft op diverse domeinen, waaronder het politiek-juridische kader. Diverse seksuele handelingen worden bijvoorbeeld gedepenaliseerd.

3.6.3. Tabel

Het doel om de verspreiding van venerische ziektes tegen te gaan, was voorbijgestreefd: reglementaristen konden via hun manieren van werken niets veranderen aan de situatie. Bovendien werd het afgekeurd dat een immorele activiteit zoals prostitutie niet werd verboden. De reglementering was evenzeer onrechtvaardig: het bracht een stigmatisering van arbeidersvrouwen met zich mee. Mensen veronderstelden dat enkel armere vrouwen in de prostitutie terecht kwamen. Hierdoor werd in België gekozen voor een abolitionistische strategie.

Prostitutie werd nog steeds als iets slecht en gevaarlijk beschouwd. Toch werd de entourage (zoals pooiers) steeds meer aangepakt, eerder dan de prostituees zelf die de status van slachtoffer toegeschreven kregen. Ook andere fenomenen die iets met prostitutie te maken hadden (zoals contactadvertenties), werden bestraft.

Voor het eerst werd op juridisch niveau het idee geuit dat prostitutie een interactie zou kunnen zijn tussen een vrager en een aanbieder. Een prostituee stelt haar lichaam dan ter beschikking van een ander om er een vergoeding voor te krijgen. Dit idee vormt een kiem voor prostitutie als arbeid, maar het zal nog even duren vooraleer het terug opduikt binnen het juridische domein.

Tijdens de jaren 1960 veranderde niet veel aan de wetten inzake prostitutie. Er waren discussies over de invulling van termen die te maken hadden met het fenomeen. De veranderende houding tegenover seksualiteit zorgde ervoor dat handelingen die niet voldeden aan de oude seksuele normen, niet per definitie afwijkend geconcipieerd werden. De gewijzigde visie op maatschappelijke zeden lag dus aan de basis van de wijziging in de visie op normaliteit wat seksualiteit betreft. Bepaalde handelingen werden uit het strafwetboek gehaald, maar prostitutie behoorde daar niet toe.

Indicatoren	Visie op prostitutie	
	Vrijwillig	Gedwongen
Prostitutie als arbeid	Vrije keuze	Dwang Migratie: mensenhandel Criminaliteit Uitbuiting Slachtoffer
Maatschappelijke zeden		Tegen opvoeding en principes in Seksualiteit gekoppeld aan liefde Onschuld
Migratie		Slavernij gepaard met globalisering
Armoede		Transnationale mensenhandel Jonge slachtoffers Geld
Gezondheid		Prostitutie gekoppeld aan geslachtsziekten

Pas na de Tweede Wereldoorlog wordt het idee geopperd dat prostitutie niet altijd fundamenteel dwangmatig is. De tijd was echter niet rijp genoeg voor een algemene ommekeer in het denken, want het bleef bij een vermelding.

3.7. Het Belgische prostitutiebeleid van 1980 tot 1990

3.7.1. De stille jaren

Op juridisch vlak wijzigt er inzake prostitutie eigenlijk niets. De aanpassingen in betekenisgeving die begonnen tijdens de jaren 1960 bleven echter doorgaan¹²³: vooral de inhoud van het begrip “ontucht” werd bediscussieerd. “Ontucht” stond tegenover “normaal seksueel gedrag”. Normaliteit met betrekking tot seksualiteit in de jaren 1960 hield in dat mensen heteroseksuele relaties aangingen en dat deze op voortplanting gericht waren. Dat houdt in dat de penetratie van de vagina door de penis (en het orgasme van de man) centraal staat. Het werd niet normaal geacht seksuele diensten tegen betaling aan te bieden. Het moest met andere woorden gebeuren uit liefde. Seksualiteit moest beleefd worden in de verborgenheid (d.i. tussen vier muren, in de slaapkamer) en dat in de context van het huwelijk. Huwen was gepast vanaf een specifieke leeftijd en de partners mochten bovendien niet te nauw verwant aan elkaar zijn. Pas vanaf 1966 zouden minderjarigen ook seks kunnen hebben zonder ontucht te plegen, als zij maar duurzaam samenwonen met de partner van het andere geslacht en met deze persoon op regelmatige wijze een normale seksuele relatie onderhouden.

Een zeer opvallende wijziging voltrok zich op het einde van de jaren 1970 in het spreken over prostitutie: de termen “sekswerkers” en “sekswerk” werden door Carol Leigh geïntroduceerd.¹²⁴ Leigh is zelf actief geweest als prostituee en zet zich al jaren in voor de rechten van sekswerkers. Ze schreef enkele boeken en toneelspelen. Bovendien is ze woordvoester van *Coyote*, de Amerikaanse organisatie die zich bezighoudt met de rechten van sekswerkers. Leigh heeft over de jaren heen ook enkele projecten opgestart, waaronder het uitdelen van condooms en het geven van informatie over gezondheid aan straatprostituees en het actief bestrijden van verplichte HIV- en AIDS-testen voor prostituees.

3.7.2. Tabel

Indicatoren	Visie op prostitutie	
	Vrijwillig	Gedwongen
Prostitutie als arbeid	Vrije keuze Sekswork	Dwang Migratie: mensenhandel Criminaliteit Uitbuiting Slachtoffer
Maatschappelijke zeden		Tegen opvoeding en principes in Seksualiteit gekoppeld aan liefde Onschuld
Migratie		Slavernij gepaard met globalisering

¹²³ Stevens L., *o.c.*, pp. 391-396.

¹²⁴ Prostitutes' Education Network. *Carol Leigh*. Biography. Gevonden op http://www.bayswan.org/Scarlot_Resume.html op 20/03/2008.

Armoede	Bijverdienste	Transnationale mensenhandel Jonge slachtoffers Geld
Gezondheid		Prostitutie gekoppeld aan geslachtsziekten

Vanaf de jaren 1970 is op internationaal niveau een belangrijke verandering in het spreken over prostitutie tot stand gekomen: Carol Leigh introduceerde de notie sekswerk en legt daarmee de grondslag voor het actief strijden voor rechten van prostituees. De invloed wordt duidelijk in het onderdeel over het hedendaagse prostitutiebeleid.

3.8. Het Belgische prostitutiebeleid van 1990-2007

3.8.1. Context

Het onderzoek in verband met prostitutie is sterk uitgebreid.¹²⁵ Timothy Gilfoyle stelt vast dat vanaf de jaren 1980 voornamelijk twee paradigma's gehanteerd werden om het fenomeen prostitutie te onderzoeken.¹²⁶ Enerzijds is er de focus op de sociale structuur en de organisatie van commerciële seks. De geschiedenis van de vrouw en haar sociale positie zijn dan de aandachtspunten. Het meeste onderzoek wordt volgens de auteur op deze manier gedaan. Anderzijds gaat er aandacht uit naar de symboliek en logica van prostitutie. Prostitutie is een begrip dat betekenis krijgt binnen een specifieke context. Het dagelijkse leven en de keuzemogelijkheden van de prostituee worden belangrijk in dit soort van onderzoek. Een sekswerker zal bijvoorbeeld als kiezende vrouw en niet als slachtoffer beschouwd worden. Waar het eerste paradigma het gevaar liep prostituees te marginaliseren, zal het tweede paradigma volgens Gilfoyle beter in staat zijn de prostituees te integreren in de samenleving. Dat wil volgens de auteur niet zeggen dat marginalisering weggewerkt is. Het betekent enkel dat meer aspecten in rekening worden gebracht dan vroeger het geval was. Het is immers de context die de visie op prostitutie vormgeeft:

“More often than not, historians of commercial sex argue on behalf of a wider, more encompassing conception of political, economic, and cultural history.” (Gilfoyle, 1999, p. 120)

Dit is volgens de auteur een meerwaarde voor het onderzoek betreffende prostitutie.

Naast de uitbreiding van het onderzoek rond prostitutie, geven enkele gebeurtenissen en tendensen het fenomeen en het Belgische beleid vorm:

In 1987 werd Payoke opgericht door Patsy Sörensen en ex-prostituee Yolande.¹²⁷ Het doel van de organisatie was het fenomeen mensenhandel aankaarten en bestrijden.¹²⁸ De opvang van slachtoffers stond centraal. De medewerkers van Payoke creëerden de mogelijkheid om slachtoffers van mensenhandel, maar ook prostituees aan het woord te laten. Een belangrijke doelstelling van de organisatie was het wegwerken van clichés rond prostitutie¹²⁹: niet elke prostituee werkt onvrijwillig, rijk worden is niet de voornaamste reden om zich te prostitueren (schulden afbetalen en drugs kunnen kopen zijn dat bijvoorbeeld wel) en niet alle

¹²⁵ Gilfoyle T. (1999). *Prostitutes in History: From Parables of Pornography to Metaphors of Modernity*. pp. 118-119.

¹²⁶ Idem, pp. 119-120.

¹²⁷ Trommelmans W. (2006). *Vlaanderen Vrij! 50 jaar seks in Vlaanderen.*, p. 147.

¹²⁸ Indymedia.be. Payoke: 20 jaar strijd tegen mensenhandel en stand for your rights. Gevonden op <http://www.indymedia.be/node/24643> op 21/03/2008.

¹²⁹ Trommelmans W. (2006). *o.c.*, p. 147.

buitenlandse prostituees zijn het slachtoffer van mensenhandel.

Zeker in de beginjaren werd onverschillig gereageerd op de kwestie mensenhandel die prostitutie als doel had. Dat veranderde in 1992 met de publicatie van het boek “Ze zijn zo lief, meneer. Over vrouwenhandelaars, meisjesballetten en de Bende van de Miljardair” van Chris De Stoop. Volgens Trommelmans had het boek had een grote invloed omdat duidelijk werd dat er corruptie heerste binnen de politie en het gerecht: advocaten, ambtenaren van de Dienst Vreemdelingenzaken en politiemensen werden omgekocht door de “Bende van de Miljardair” zodat deze ongehinderd verhandelde vrouwen konden uitbuiten. Maar ook het beleid dat direct volgde op de publicatie liet volgens de auteur sterk te wensen over: slachtoffers werden gerepatrieerd, maar daders werden amper aangepakt. Dit lokte een groot ongenoegen uit bij koning Boudewijn, die Payoke in oktober 1992 bezocht om de slachtoffers te leren kennen. Zijn bezoek had een duidelijke invloed: op 24 november 1992 werd de cel vrouwenhandel opgericht bij de rijkswacht en politie.¹³⁰ Bovendien werd er een parlementaire commissie opgericht¹³¹. De Ruyver en Van Heddegem¹³² stellen vast dat vanaf dan het structurele beleid rond het verhandelen van mensen steeds meer aandacht kreeg. Er kwamen zeer veel gebreken aan het licht, die leidden tot de invoering van de wet voor de bestrijding van mensenhandel¹³³. De Ruyver en Van Heddegem zeggen dat De Stoop terecht de noodzaak van de strijd tegen handel in (Aziatische) vrouwen in het boek aankaartte. Maar in de loop der jaren zijn er volgens de auteurs een viertal golven in vrouwenhandel te onderscheiden, wat het fenomeen dus groter qua omvang maakt dan door De Stoop beschreven werd: in 1992 was er een enorme handel in Aziatische vrouwen. Het jaar daarop nam de handel in Latijns-Amerikaanse vrouwen sterk toe. Nog in 1993 werden ook ontzettend veel Afrikaanse vrouwen verhandeld. Ten slotte stellen de auteurs vast dat sinds 1994 voornamelijk Oost- en Centraal-Europese vrouwen verhandeld worden.

Mensenhandel wordt door diverse onderzoekers verbonden met globalisering. Christien van den Anker¹³⁴ bijvoorbeeld constateert dat het imperialisme van het rijke westen een groot deel van de wereld onderdrukt.¹³⁵ Snelle communicatiemogelijkheden die niet voor iedereen toegankelijk zijn, de grotere mogelijkheid om rond te reizen, individualisme en het opleggen van een kapitalistische economie zijn processen die een ongelijkheid doen ontstaan. Deze kan politiek, sociaal, cultureel of economisch van aard zijn. Om uit deze situatie te geraken, zullen steeds meer mensen willen migreren. Meestal gaat dit gepaard met grote illusies over andere plaatsen in de wereld, waardoor deze individuen toch nog teleurgesteld worden door de confrontatie met de realiteit. Net omdat zo veel personen tot andere plaatsen aangetrokken worden, zal migratie ervoor dat een diversiteit aan nationaliteiten binnen prostitutie ontstaat.¹³⁶ Diverse auteurs stellen vast dat dit problemen zoals racisme met zich mee kan brengen.

¹³⁰ Idem, p. 148.

¹³¹ Voorstel tot oprichting van een parlementaire onderzoekscommissie belast met het onderzoek naar een structureel beleid met het oog op de bestraffing en de uitroeiing van de mensenhandel. *Belgische Kamer*. Dossiernummer: 673/7.

¹³² De Ruyver B. & Van Heddegem K. (2001). Mensenhandel tussen België en de Filipijnen. *Tijdschrift voor criminologie*, 43 (4), pp. 401-407. (online versie) Gevonden op http://www.criminologie.nl/tvc/thema_mensensmokkal.pdf op 03/01/2008, p. 56.

¹³³ Deze wordt uitvoerig besproken in het volgende onderdeel: “3.8.2. De Belgische wetgeving”.

¹³⁴ Van den Anker C. Mensenhandel in Europa: naar een multidisciplinaire kosmopolitische benadering. In: UNESCO Centrum Vlaanderen (2003). *NGO's in de strijd tegen mensenhandel. Humanitaire motieven, repressieve middelen?*. Cahier 5, pp. 29-49.

¹³⁵ In het eerste hoofdstuk is dit reeds uitgebreid aan bod gekomen: “2.4. De derde indicator: migratie”.

¹³⁶ Brewis J. & Linstead S., o.c., p. 249; Poulin R., o.c., pp. 7-27.

Duidelijk is dat in de loop van de jaren 1990 het fenomeen mensenhandel een *hot topic* werd. Het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding¹³⁷ noemt het op haar site “moderne slavernij”.¹³⁸ Ze verwijst daarmee expliciet naar de uitbuiting die inherent is aan mensenhandel. Er bestaan diverse vormen, waarbij seksuele en economische uitbuiting de meest besproken zijn.

Het centrum staat sinds 1995 in voor de concrete organisatie en naleving van het nieuwe beleid op het gebied van mensenhandel.¹³⁹ In een jaarlijks verslag evalueert ze de stand van zaken en de werkwijze van de diverse organisaties en instellingen die zich ook met deze materie bezighouden. Indien het nodig is, stelt het centrum zich burgerlijke partij in naam van de slachtoffers. Dit kan dan zowel te maken hebben met mensenhandel als met mensensmokkel. Bovendien begeleidt ze de goede samenwerking tussen gespecialiseerde opvangcentra voor slachtoffers. Het betreft de centra Payoke, Pag-Asa en Sürya¹⁴⁰. De werkgroep *Task Force*, die in 2000 werd ingericht door de eerste minister Verhofstadt, had beslist om deze drie organisaties structureel te financieren. In 2001 was dit echter nog niet gebeurd. Net daarom werd dit op een zitting van 10 juli 2001 in de Senaat aangekaart.¹⁴¹

Deze gebeurtenissen en de diverse opinies over prostitutie zorgden ervoor dat er een ware explosie van wetsvoorstellen, -ontwerpen en -wijzigingen werden ingediend en uitgevoerd. In wat volgt zal daarom een overzicht gegeven worden van de belangrijkste veranderingen betreffende de materie prostitutie. Dit zal uitgebreider zijn dan bij de vorige periodes omwille van de bovengenoemde redenen.

3.8.2. De Belgische wetgeving

Gedwongen prostitutie

In 1995 werd een wetsvoorstel goedgekeurd om mensenhandel te bestrijden.¹⁴² Daarin werd ten eerste een uitvoerige bestrijding van “mensenhandel met als doel prostitutie” vooropgesteld. Ten tweede zou het begunstigen/vergemakkelijken/opwekken van ontucht e.d. harder aangepakt worden.¹⁴³ Ten derde was de opzet om kinderpornografie weg te werken.¹⁴⁴

Eind jaren 1990 werden enkele richtlijnen gegeven aan instanties die zich bezighouden met (slachtoffers van) mensenhandel.¹⁴⁵ In de omschrijving van mensenhandel ligt de nadruk op de uitbuiting van kwetsbare individuen, namelijk “vreemdelingen”.¹⁴⁶ De sekssector wordt als

¹³⁷ Oppericht in 1993: Wet tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding. *Belgisch Staatsblad*, 19 februari 1993. In werking getreden op 1 maart 1993. Dossiernummer: 1993-02-15/30.

¹³⁸ Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding. *Mensenhandel*. Gevonden op <http://www.diversiteit.be/?action=onderdeel&onderdeel=36&titel=Mensenhandel> op 21/03/2008.

¹³⁹ Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding. *Rol Centrum*. Gevonden op <http://www.diversiteit.be/?action=onderdeel&onderdeel=95&titel=Rol+centrum> op 21/03/2008.

¹⁴⁰ Over het Luikse opvangcentrum Sürya is zeer weinig te vinden. In een bijeenkomst in de Senaat op donderdag 15 februari 2001 leek Sürya zelfs op het punt te staan om te stoppen omdat de organisatie niet genoeg geld had om haar personeel uit te betalen. In: Mondelinge vraag van mevrouw Erika Thijs aan de eerste minister over “de financiering van de onthaalcentra voor slachtoffers van mensenhandel” (nr. 2-507). Belgische Senaat. 15 februari 2001. Dossiernummer: 2-96.

¹⁴¹ Voorstel van resolutie om de verenigingen die hulp verlenen aan de slachtoffers van mensenhandel een structurele financiering toe te kennen. 10 juli 2001. *Belgische Senaat*. Dossiernummer: 2-834/1.

¹⁴² Wet van 13 april 1995 houdende bepalingen tot bestrijding van de mensenhandel en van de mensensmokkel. *Belgisch Staatsblad*, 25 april 1995. In werking getreden op 5 mei 1995. Dossiernummer: 1995-04-13/32.

¹⁴³ Idem, Hoofdstuk I.

¹⁴⁴ Idem, Hoofdstuk II.

¹⁴⁵ Richtlijnen van 13 januari 1997 aan de Dienst Vreemdelingenzaken, parketten, politiediensten, inspectie van de sociale wetten en de sociale inspectie omtrent de bijstand aan slachtoffers van mensenhandel. *Belgisch Staatsblad*, 21 februari 1997. In werking getreden op 21 februari 1997. Dossiernummer: 1997-01-13/43

¹⁴⁶ Idem, Art.1 M1

typevoorbeeld van exploitatie aangehaald. Net omdat de band met mensenhandel direct verondersteld wordt, leunen deze richtlijnen sterker aan bij de visie dat prostitutie inherent dwangmatig is. Er wordt een beroep gedaan op onthaalcentra die zich concentreren op de opvang van slachtoffers van mensenhandel: ze staan in voor de goede begeleiding van de individuen in België en voor een veilige terugkeer naar het land van herkomst. Hierbij werken ze samen met onder andere de Belgische politie en de Dienst Vreemdelingenzaken.¹⁴⁷

Een protocol van 15 november 2000¹⁴⁸ blijkt van dezelfde veronderstellingen uit te gaan. Het gaat onder andere in op mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting. De mensenhandel heeft een transnationale aard en wordt verondersteld onlosmakelijk verbonden te zijn met misdaad. In de definiëring van mensenhandel ligt de nadruk op exploitatie, die de autonomie van een individu aan banden legt: uit de verdere bespreking van het protocol blijkt dat minderjarigen nooit autonoom kunnen kiezen voor mensenhandel. Als ze zich bijvoorbeeld laten vervoeren of de keuze maken clandestien te reizen, gebeurde dit volgens de Belgische wetgeving onder dwang of misleiding. Instemming van een volwassen individu moet ook aan voorwaarden voldoen: zo mag er geen misleiding, ontvoering en bedreiging gebruikt zijn. Dit betekent dat het volwassen individu de mogelijkheid gekregen moet hebben om volledig autonoom en geïnformeerd een beslissing te nemen. Duidelijk is dat de wet hoofdzakelijk vrouwen- en kinderhandel wil tegengaan, omdat ze verwacht dat deze individuen het meest kwetsbaar zijn.¹⁴⁹

Anne-Marie Lizin en Nathalie de T'Serclaes dienden in 2001 een wetsvoorstel in de Senaat in.¹⁵⁰ Het betrof een aanpassing van artikel 380 van het Strafwetboek.¹⁵¹ De opzet was de klanten van prostituees te viseren. Lizin verdedigt het standpunt op diverse manieren. Vooreerst wil ze in het algemeen agressiviteit en gewelddadigheid tegenover vrouwen indijken. Het Zweedse model staat volgens Lizin reeds ver wat de verhoudingen tussen man en vrouw betreft. Bovendien werd in Zweden de prostituee als slachtoffer beschouwd, waardoor de vraagzijde aangepakt moest worden:

“ Par contre, plus que jamais, c'est l'acheteur qui devenait punissable. ” (Lizin in: Unesco Centrum Vlaanderen, 2002, p. 69)

Lizin verleent aan het Zweedse model een voorbeeldfunctie. Daarnaast mag een vrouw niet gereduceerd worden tot een handelswaar. Lizin ziet seksuele dienstverlening niet zomaar als een normaal beroep. Vrije keuze is er volgens haar amper aan de orde, waardoor ze spreekt over slavernij en vervreemding. In principe zou elke klant ingelicht moeten worden over de geprefereerde prostituee (zoals waar ze vandaan komen, in welke omstandigheden ze werken), maar dat is een onmogelijke taak. Hierdoor stelt Lizin vast dat het beter zou zijn dat het “kopen van seksuele diensten” gewoon verboden moet worden.

De veronderstelde afwezigheid van vrije keuze, de link die met criminaliteit gelegd wordt en de terminologie van de wettekst (waarin gesproken wordt over “uitbuiting”) wijzen erop dat dit protocol aansluit bij de visie van gedwongen prostitutie. Nergens wordt melding gemaakt van eventuele vrijwilligheid: zelfs de keuze van volwassenen moet uitermate kritisch onderzocht

¹⁴⁷ Idem, Art.1 M2-M4.

¹⁴⁸ Aanvullend protocol inzake de preventie, bestrijding en bestraffing van mensenhandel, in het bijzonder vrouwenhandel en kinderhandel, bij het Verdrag van de Verenigde Naties tegen transnationale georganiseerde misdaad, gedaan te New York op 15 november 2000. (Vertaling) *Belgisch Staatsblad*, 13 oktober 2004. In werking getreden op 10 september (sic) 2004. Dossiënummer: 2000-11-15/32.

¹⁴⁹ Idem, Art. 1-3.

¹⁵⁰ Wetsvoorstel tot invoeging van een artikel 380ter in het Strafwetboek over het betalen voor seksuele dienstverlening. Ingediend door Anne-Marie Lizin en Nathalie de T'Serclaes op 17 juli 2001. Dossiënummer: 2-856/1.

¹⁵¹ Unesco Centrum Vlaanderen (2002). *De eigenzinnigheid van prostitutie als ethische problematiek.*, pp. 69-74.

worden. Prostitutie kan hierdoor niet als legale arbeid gepercipieerd worden. Bovendien verwijst de notie van “transnationale mensenhandel” sterk naar een negatieve kant van migratie. Maatschappelijke zeden en gezondheid komen hier niet aan bod.

Een koninklijk besluit van 2004¹⁵² past perfect in dit rijtje: opnieuw is er de link tussen mensenhandel en prostitutie.

“... de aanwerving, het vervoer, de overbrenging, het herbergen of in ontvangst nemen van personen middels bedreigingen of het gebruik van geweld of andere vormen van dwang, ontvoering, fraude, bedrog, machtsmisbruik of misbruik van een kwetsbare positie of het geven of ontvangen van geld en voordelen om de instemming te verkrijgen van een persoon die macht over een andere persoon heeft, met het oog op uitbuiting.”(KB, 16 mei 2004)

Prostitutie wordt als voorbeeld van dergelijke uitbuiting geconcipieerd en valt dus onherroepelijk onder mensenhandel (wat verschilt van mensensmokkel). Deze definitie van mensenhandel wil de hele trafiek en het souteneurschap aan banden leggen. Ze maakt het immers onmogelijk om ongestraft mensen te helpen of te dwingen om zich te prostitueren.

Er is hier sprake van een zeer specifieke terminologie. Liesbeth Stevens geeft een inhoudelijke analyse van de verboden gedragingen “opwekken”, “begunsten” en “vergemakkelijken”.¹⁵³ In 2000 betekent “opwekken” dat een persoon een minderjarige tracht aan te zetten tot onzedelijk gedrag terwijl deze minderjarige dat uit zichzelf niet zou gedaan hebben. “Begunsten” impliceert de aanmoediging van verboden gedrag door een minderjarige die de handeling uit zichzelf wilde stellen. “Vergemakkelijken” ten slotte verwijst naar het verlenen van hulp aan een minderjarige tot het plegen van een verboden daad die de minderjarige zelf wilde uitvoeren. Stevens stelt vast dat de Belgische wetgeving in 1995 opwekken erger dan vergemakkelijken en vergemakkelijken erger dan begunsten vond.

Iets minder duidelijk is de positie van Erika Thijs. In juli 2001 wordt in de Senaat een wetsvoorstel van haar besproken.¹⁵⁴ Het betrof een vraag naar de oprichting van een onderzoekscommissie die zich zou concentreren op mensenhandel. Marc Hordies wijst erop dat het onderscheid tussen handel (de trafiek) en het vervoer van personen onderstreept moet worden. Als individuen vragen om vervoerd te worden door anderen - en daar vaak veel voor betalen - dan doen ze dit om aan ellende te ontsnappen. Daarom zijn het niet deze individuen die gevisieerd dienen te worden. De aandacht moet gaan naar de personen die van hun zwakke positie profiteren. Frans Lozie legt de nadruk op de aanpak van mensenhandel in specifieke sectoren, zoals prostitutie, sport en studentenuitwisseling. Fraude met visumverstrekkingen blijkt een groot struikelblok te zijn. Erika Thijs vult dit aan door te zeggen dat kritisch onderzoek van de bestaande aanpak noodzakelijk is. Het is volgens haar essentieel om relatief zelfstandige sectoren (zoals de sportwereld) te blijven onderzoeken. Protest van toenmalig minister van buitenlandse zaken Louis Michel bleef niet uit, omdat onderzoek naar visumtoewijzingen mogelijk het imago van België zou schaden indien er ernstige problemen gerapporteerd zouden worden.

Hier wordt dus op het gevaar van mensenhandel gewezen. Er wordt een link met de prostitutiesector verondersteld, maar het zijn niet de slachtoffers die gevisieerd moeten worden. Dit wetsvoorstel richt zich op de aanpak van de illegale aspecten: het profiteren van mensen in

¹⁵² Koninklijk besluit van 16 mei 2004 betreffende de bestrijding van mensensmokkel en mensenhandel. *Belgisch Staatsblad*, 28 mei 2004. In werking getreden op 28 mei 2004. Dossiernummer: 2004-05-16/30

¹⁵³ Stevens L. (2002). o.c., pp. 510-511.

¹⁵⁴ De regeringsmaatregelen ter uitvoering van de aanbevelingen van de subcommissie “Mensenhandel en prostitutie”. Ingeleid door Erika Thijs en Marc Hordies op 12 juli 2001. *Belgische Senaat*. Dossiernummer: 2-137.

zwakke posities. Prostitutie wordt in dit wetsvoorstel niet expliciet als afkeurenswaardige of te bestraffen activiteit aangekaart.

Vrijwillige prostitutie

In de algemene bepalingen van de wet van 5 augustus 2003¹⁵⁵ wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen gedwongen en niet-gedwongen prostitutie. Enkel de gedwongen variant is een misdad tegen de mensheid en zal door het Internationale Strafhof berecht kunnen worden. Hierbij maakt het niet uit of de gedwongen prostitutie in oorlogs- of in vreedstijd plaatsvindt.

Deze wet maakt het quasi onmogelijk om elke vorm van prostitutie automatisch te zien als een inbreuk op rechten van de mens. Een belangrijke voorwaarde om te spreken van gedwongen prostitutie is immers de aanwezigheid van (seksueel) geweld. Hier laat de wetgeving dus een kleine opening voor vrijwillige prostitutie. De afwezigheid van geweld, manipulaties en bedreigingen is een eerste belangrijke voorwaarde. Daarnaast is het aannemelijk dat de wetgeving stelt dat de werkomstandigheden goed genoeg moeten zijn: deze wet verwerpt immers handelingen die lijden (fysiek en psychisch) veroorzaken.¹⁵⁶

Er zijn echter enkele voorstellen gedaan om prostituees toch het statuut van zelfstandige of werknemer te geven. Dit veronderstelt dat prostitutie kan voorkomen onder specifieke voorwaarden. Enkele voorbeelden daarvan worden nu besproken:

In een parlementaire vraag¹⁵⁷ in 1996 - gericht tot de toenmalige eerste minister Jean-Luc Dehaene - verwijst Vera Dua naar de impact van het boek van De Stoop, waardoor mensenhandel strenger gestraft wordt. Toch vraagt ze zich af of de nieuwe maatregelen in de praktijk een effect hebben. Meer specifiek heeft ze het over de problemen in verband met de opvang van slachtoffers van mensenhandel, het handelen van politie en rijkswacht in de prostitutiesector en de rol van de politie en het gerecht in de aanpak van mensenhandel:

- 1 de toekenning van een voorlopige verblijfsvergunning gebeurt in de praktijk nauwelijks. Hierdoor kregen slachtoffers niet de kans om te recupereren in een opvangcentrum. In plaats daarvan komen ze terecht in de gevangenis of worden ze direct teruggestuurd naar hun land van herkomst. De asielaanvraag brengt een zware psychische last met zich mee: ze worden fundamenteel gewantrouwd. Dua stelt vast dat de aanpak van trafikanten niet centraal staat, maar wel het aantonen dat illegale migratie niet loont.
- 2 het interveniëren van politie en rijkswacht in de prostitutiesector brengt enkele onverwachte neveneffecten met zich mee: ze concentreren zich op het wegwerken van prostitutie eerder dan op de ontmanteling van trafieken en het helpen van slachtoffers. Razzia's zorgen ervoor dat prostitutie steeds meer in de illegale scène terecht komt. Prostitutie op zich is niet strafbaar en Dua pleit er daarom voor om niet de prostituees te viseren.
- 3 corruptie bij de politie, maar ook de onwil tot samenwerking tussen diverse korpsen leiden tot wantoestanden (zoals het niet doorspelen van belangrijke informatie). Bovendien werken de parketten onvoldoende uniform. Dua haalt hier het door elkaar gooien van termen zoals "prostitutie", "ontucht" en "mensenhandel" aan. Daarenboven werden dat jaar maar liefst 69% van de zaken over mensenhandel geseponeerd. Tot slot wordt informatie over acties en situaties in de verschillende arrondissementen niet fatsoenlijk doorgegeven, waardoor (inter)nationale netwerken van mensenhandel niet in kaart gebracht kunnen worden.

¹⁵⁵ Wet van 5 augustus 2003 betreffende ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht. *Belgisch Staatsblad*, 7 augustus 2003. In werking getreden op 7 augustus 2003. Dossiernummer: 2003-08-05/32.

¹⁵⁶ Idem, Art. 7, °11.

¹⁵⁷ Parlementaire Handeling. Vergadering van 28 november 1996. *Belgische Senaat*. Nummer: 1-76.

In het volgende jaar dient Vera Dua een wetsvoorstel in om prostitutie te regelen.¹⁵⁸ In de toelichting maakt ze duidelijk dat er heel wat ambiguïteit heerst rond het fenomeen prostitutie:

- 1 prostitutie is niet strafbaar maar wordt nog steeds moreel afgekeurd
- 2 het optreden van relevante instellingen (zoals de overheid en parketten) is ontoereikend, hoewel deze instellingen op de hoogte zijn van de plaatsen waar prostituees zich bevinden enerzijds en wie de souteneurs zijn anderzijds

Ze stelt vast dat prostitutie zich in een schemerzone afspeelt, waardoor de invloed van criminele milieus groter wordt. Bovendien maakt deze situatie de strijd tegen mensenhandel nog moeilijker. Verder krijgen prostituees amper tot geen bescherming, waardoor ze nog gemakkelijker het slachtoffer worden van seksuele uitbuiting. Ook zelfstandigen- of werknemersstatuten in de prostitutiesector dienen aandacht te krijgen: zelfstandige prostituees blijken vaak nog steeds voor iemand te werken en als werknemers ondergaan prostituees nog zeer veel uitbuiting.

Dua wil prostitutie daarom een duidelijke plaats binnen de samenleving geven. Ze pleit voor de inrichting van het beroep prostituee. Een belangrijke voorwaarde is dat prostitutie op vrijwillige basis gebeurt. Zoniet is er sprake van seksuele exploitatie, wat strafbaar is. Dit vereist enkele wijzigingen in het Belgische Strafwetboek, zoals het recht op het maken van reclame voor hun seksuele dienstverlening en het erkennen van uitbaters van prostitutiehuizen.

In 2001 dienden Meryem Kaçar en Frans Lozie een wetsvoorstel in om prostitutie te regelen.¹⁵⁹ In de toelichting verwijzen beiden naar wat Vera Dua eerder duidelijk maakte. Ze voegen eraan toe dat het prostitutiebeleid te sterk vanuit een abolitionistisch standpunt vertrekt. Dit brengt volgens Kaçar en Lozie een systematische discriminatie van sekswerkers met zich mee.

Een ander wetsvoorstel van Ludwig Vandenhove en Staf Nimmegeers spitst zich enkel toe op de wettelijk toegelaten prostitutie.¹⁶⁰ Dit fenomeen wordt gekarakteriseerd door het verlenen van seksuele diensten (en het ontvangen ervan), consensus over wat zal gebeuren en hoe er betaald wordt, de meerderjarigheid van prostituees en de afwezigheid van dwang.

Wettelijk toegestane prostitutie is dus de aanbidding van seksuele handelingen binnen een transactie. Dit moet gebeuren door een meerderjarige persoon die dat vrijwillig gekozen heeft. In deze context beschouwen Vandenhove en Nimmegeers het verdienen van geld niet als dwang.

Zeer belangrijk is dat een prostituee het recht heeft een klant of een specifieke dienst te weigeren, want dat is immers inherent aan vrije keuzes. Beide partijen (prostituee en klant) moeten toestemming geven over wat gebeuren zal en over de (manier van) betaling. Deze betaling kan naast geld ook andere betaalwijzen impliceren.

Philippe Monfils heeft in een ander wetsvoorstel de nadruk gelegd op de wegwerking van de sociale marginalisering van prostituees.¹⁶¹ Hij geeft eerst kort weer dat prostitutie op zich in België niet strafbaar is. Het aanzetten tot, het meewerken aan en het promoten van prostitutie zijn dat wel. Ook wat betreft geweldplegingen zal er altijd gestraft worden. Monfils deelt mee

¹⁵⁸ Wetsvoorstel tot regeling van prostitutie. Ingediend door Vera Dua op 22 april 1998. *Belgische Senaat*. Dossiernummer: 1-958/1.

¹⁵⁹ Wetsvoorstel tot regeling van de prostitutie. Ingediend door Meryem Kaçar en Frans Lozie op 31 juli 2001. *Belgische Senaat*. Dossiernummer: 2-541/1.

¹⁶⁰ Wetsvoorstel houdende reglementering van de prostitutie. Ingediend door Staf Nimmegeers en Ludwig Vandenhove op 9 oktober 2003. *Belgische Senaat*. Dossiernummer: 3-228/1.

¹⁶¹ Wetsvoorstel ter bestrijding van de sociale marginalisering van personen die zich prostitueren. Ingediend door Philippe Monfils op 10 augustus 2007. *Belgische Senaat*. Dossiernummer: 4-151/1.

dat bestraffingen regelmatig voor een sociale degradatie van de prostituees zorgt.

Het is nodig om de situatie van de prostituee onder de loep te nemen. Voor Monfils moet deze geen speciaal statuut krijgen, maar moet er wel voor gezorgd worden dat deze personen ten minste dezelfde rechten krijgen als andere werknemers:

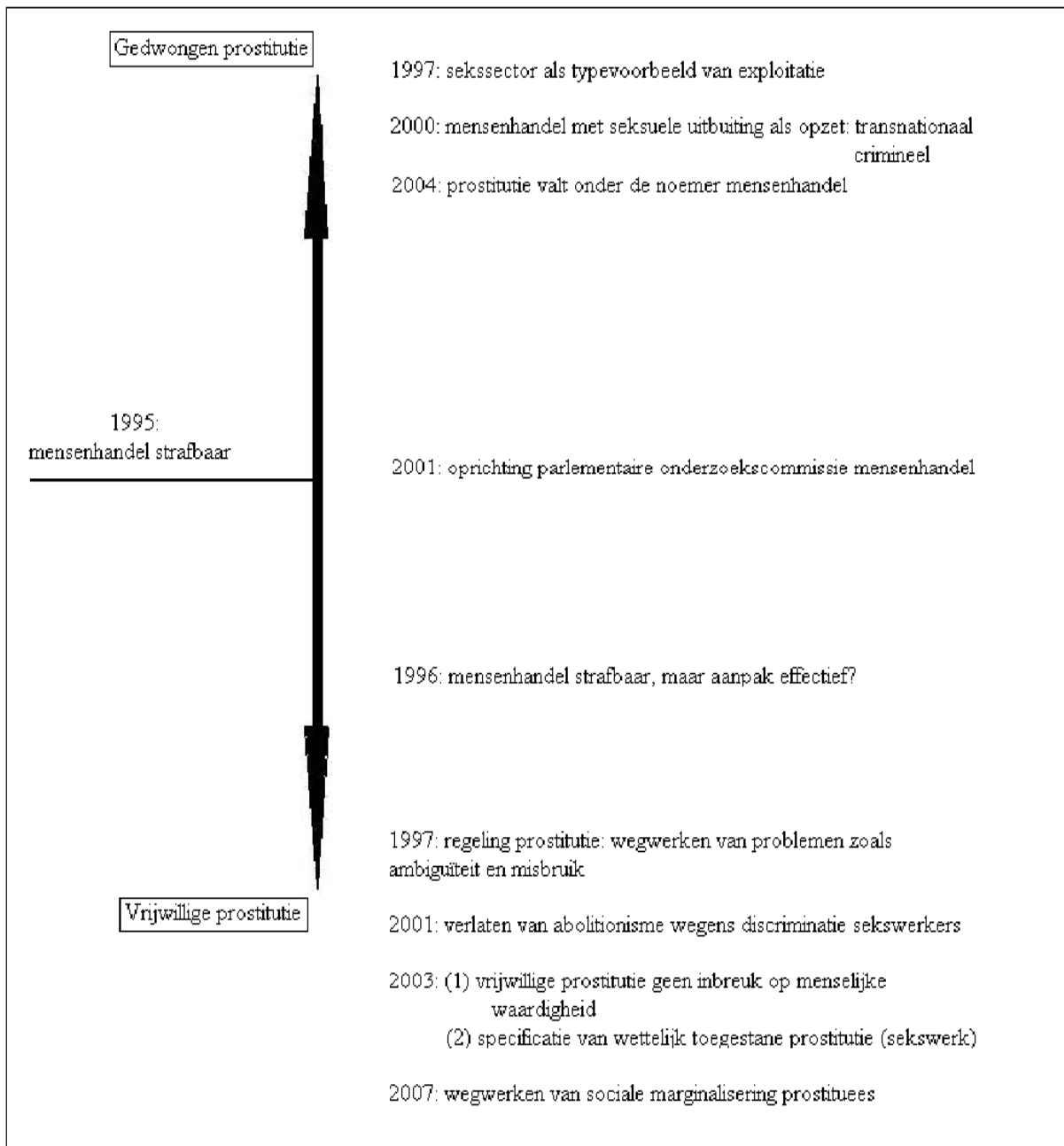
- 1 Als de persoon een werkgever heeft, dan moet er een arbeidsovereenkomst opgesteld worden.
- 2 Een prostituee die op zelfstandige basis werkt, moet een zelfstandig statuut kunnen krijgen.
- 3 Misdaden zoals de werving van prostituees en het houden van panden of kamers voor prostituees moeten gelegaliseerd worden. Op die manier kunnen zowel de arbeidsinspectie als de rechtbanken eventuele problemen bestraffen. Bovendien kunnen prostituees dan sneller een zelfstandigenstatuut bekomen.
- 4 Iedereen blijft beschermd tegen exploitatie dankzij artikel 380*bis*, § 1, 4°.

Dit wetsvoorstel wil er dus voor zorgen dat prostituees gemakkelijker loontrekkenden of zelfstandigen kunnen worden. Als werknemer krijgt de prostituee dan zowel rechten als verplichtingen. Ze kunnen net zo goed bijzondere of geheime overeenkomsten sluiten, zullen bestraft worden als dat nodig is en moeten hun belastingsplichten nakomen. Kortom, het recht zal de bestaande regels ook op prostitutie toepassen.

Monfils tracht de prostituees zeker niet te bekritisieren of net te bevoordelen omwille van hun beroep. Net als anderen moeten ze kunnen genieten van sociale bescherming. Het is dan aan de overheid om ze te begeleiden wanneer dat nodig is. Bovendien moet deze instaan voor de bevordering van hun reïntegratie. De taak van de gewesten en de gemeenschappen bestaat er onder andere in organisaties die zich inzetten voor de vermelde doelen te financieren.

Monfils merkt op dat zijn voorstel van toepassing is op de prostituees die zich uit de marginaliteit willen werken. Er zullen immers altijd mensen bestaan die liever in het zwart werken, maar die moeten bestraft worden. De anderen moeten uit de huidige toestand bevrijd worden, want deze wordt volgens hem gekenmerkt door een enorme hypocrisie.

Mensenhandel is - zoals reeds in de context van dit onderdeel vermeld werd - een beduidende term geworden in het spreken over prostitutie. Ik voeg hier een kort overzicht van de reeds beschreven Belgische wetgeving vanaf de inwerkingtreding van de wet tegen mensenhandel (uit 1995) in. Het betreft de weergave van een continuüm met als uiterste punten gedwongen en vrijwillige prostitutie.

3.8.3. Tabel

De Belgische wetgeving lijkt nog gedeeltelijk uit te gaan van het idee dat prostitutie dwangmatig is. Het fenomeen wordt afgekeurd omdat vrouwen en kinderen meestal het slachtoffer zijn van mensenhandel (die transnationaal van aard is) die prostitutie als einddoel heeft. Prostitutie wordt verbonden met uitbuiting, die de waardigheid van mensen volledig ondermijnt. Dit is geen absolute houding: er wordt steeds meer rekening gehouden met de mogelijkheid dat mensen autonoom kunnen kiezen om zich te prostitueren. Er worden na 1995 vaker voorstellen gedaan om prostituees ofwel het statuut van zelfstandige of van werknemer toe te kennen, mits aan specifieke voorwaarden voldaan wordt. Bovendien is het volgens sommigen noodzakelijk om prostituees een plaats binnen de samenleving toe te kennen, eerder dan ze te blijven marginaliseren.

Indicatoren	Visie op prostitutie	
	Vrijwillig	Gedwongen
Prostitutie als arbeid	Vrije keuze Goede werkomstandigheden Rechten Sekswerk	Dwang Migratie: mensenhandel Criminaliteit Uitbuiting Slachtoffer
Maatschappelijke zeden	Stigma: losbandigheid, kwaadaardigheid, het abjecte Criminaliteit	Tegen opvoeding en principes in Seksualiteit gekoppeld aan liefde Onschuld
Migratie	Ambigue houding van overheden	Slavernij gepaard met globalisering
Armoede	Bijverdienste Omstandigheden Hoge mate van onafhankelijkheid nastreven Vraag-aanbod	Transnationale mensenhandel Jonge slachtoffers Geld Vraag-aanbod
Gezondheid	Omgaan met risico's Hoge drempel o.w.v. van houding van derden	Meer risico's op gezondheidsproblemen dan anderen Psychische schade

Ook in de academische wereld is er geen duidelijk overheersende visie. Hier werd reeds op gealludeerd in het eerste hoofdstuk, waarin duidelijk werd gemaakt dat er veel onderzoekers zijn die de ene dan wel de andere positie beargumenteren.¹⁶² In deze context wordt sinds de jaren 1970 gesproken over sekswerk, waarbij de prostituee moet kunnen genieten van goede werkomstandigheden en een goede hulpverlening¹⁶³. Diverse onderzoekers stellen vast dat de globalisering het voor individuen gemakkelijker maakt om rond te trekken. Hierdoor kunnen mensen opteren om zich op andere plaatsen te prostitueren of om mensen naar hun eigen geboortestreek aan te trekken (sekstoerisme, de *flow* van mensen). Prostitutie kan dus op een positieve manier van globalisering profiteren.¹⁶⁴

3.9. Algemeen besluit bij de Belgische wetgeving inzake prostitutie

In dit hoofdstuk werd getracht een analyse te geven van het spreken over prostitutie. Dit gebeurde door wetteksten en overeenkomsten te bestuderen aan de hand van de uitgewerkte methodologie. Door telkens aan te geven welke elementen aan bod kwamen, werden per periode specifieke tabellen gecreëerd. Een vergelijking van deze tabellen toont aan dat in België:

- 1 de nadruk eerst lag op de gezondheid en de zeden van de samenleving. Prostituees vormden een bedreiging voor de gezondheid en de moraal;

¹⁶² Zie: "Hoofdstuk 1. Methodologie: overzicht van de vijf indicatoren."

¹⁶³ Er wordt hier uitvoerig op ingegaan in het volgende hoofdstuk.

¹⁶⁴ Onder andere Agustin L., *At Home in the Street: Questioning the Desire to Help and Save*. In: Berstein E. & Shaffner L. (eds.) (2004) *Regulating Sex: The Politics of Intimacy and Identity (Perspectives on Gender)*, pp. 67-69. Het onderwerp kwam ook aan bod in de volgende lezing: Claes T. (27/02/2008) "Seksualiteit, Globalisering en Ethiek. Een introductie". Lezingenreeks: Seksualiteit, Globalisering en Ethiek - Permanente Vorming Actuele Filosofie Gent.

- 2 de term prostitutie relatief laat in het Belgische Strafwetboek werd opgenomen (1914). Voordien werd over “ontucht”, “zedenederf” of “ontucht met de bevrediging van de behoeften van derden” gesproken;
- 3 er reeds vroeg verwezen werd naar de invloed van migratie en globalisering;
- 4 zowel reglementarisme als abolitionisme er klaarblijkelijk niet in slagen om mensen te beschermen tegen gedwongen prostitutie;
- 5 na de introductie van de term sekswerk de houding van een groep mensen tegenover het fenomeen lijkt te wijzigen (waardoor er in het Belgische prostitutiebeleid ruimte gecreëerd werd voor de mogelijkheid tot vrijwillige prostitutie);
- 6 het lange tijd duurde vooraleer de mogelijkheid tot vrijwillige prostitutie overwogen werd. Pas vanaf de jaren 1990 ontstaat de mogelijkheid om te spreken over een evenwaardig sekswerkersdiscours;
- 7 pas in het hedendaagse recht ook rekening gehouden wordt met eventuele psychische schade die prostituees op kunnen lopen. Dit gebeurde onder invloed van de hulpverlening, die op haar beurt ook beïnvloed zal worden;
- 8 na 1867 in een specifieke periode vaak op verschillende manieren over prostituees gesproken wordt. Er lijkt nooit een volledig monopolie van een discours te zijn: telkens is er een tegenbeweging van een al dan niet kleine groep. Op die manier is het onmogelijk om over een of-of situatie te spreken. Van zodra een groep mensen prostitutie bijvoorbeeld openlijk afkeurden omwille van haar immorele aard, was er een andere groep die deze immoraliteit aanvocht.

De invloed van buitenlandse wetgevingen, overeenkomsten en gebeurtenissen is niet te onderschatten: zowel de blanke slavinnenhandel als de invoering van de CDA's en het verzet van Josephine Butler hiertegen hebben een effect gehad op de werking van het Belgische prostitutiebeleid. Ook internationale overeenkomsten (zoals de bestrijding van mensenhandel) zorgden voor specifieke wetten of wetsvoorstellen in België.

De wijzigende opvattingen over seksualiteit hebben geen directe invloed gehad op de wetgeving. Een veranderde houding heeft blijkbaar tijd nodig om zich om te zetten in politiek-juridische stappen. Reeds vanaf de jaren 1960 was er een verandering op til wat betreft de beleving van seksualiteit. Pas in de jaren 1970 en '80 komen de eerste drukkingsgroepen, organisaties en invloedrijke figuren die meer op de politieke agenda kunnen zetten. Het spreken over prostitutie ondergaat grote wijzigingen.

Het is echter wachten tot in de jaren 1990 vooraleer hun woorden een politiek-juridische neerslag krijgen. Zeker vanaf 1995 is er helemaal geen allesoverheersend discours meer. Voordien leek het spreken over prostitutie vooral in termen van slachtoffers te gebeuren. Niettegenstaande reeds enkele stemmen opgingen om prostitutie als arbeid te concipiëren, is het wachten tot in de jaren 1990 vooraleer het idee in de wetgeving opduikt. In de weergave van het continuüm wordt duidelijk dat er een licht overwicht is van wetsvoorstellen en -ontwerpen waarbij de prostituee als manager van haar eigen leven wordt gezien. De creatie van goede arbeidsomstandigheden is voor veel politici een belangrijk te verwezenlijken doel.

4. De hulpverlening aan prostituees in België

4.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de aandacht gericht op de vroegere en hedendaagse hulpverlening aan prostituees. Een belangrijk aspect daarvan is de visie op prostituees en prostitutie. Deze is in het vorige hoofdstuk per periode uitgewerkt. In dit onderdeel wordt kort ingegaan op de veronderstelde aard van prostituees. Hiermee bedoel ik de karaktereigenschappen die de wetgeving aan hen koppelt (bvb. immoraliteit). Net omdat het aan hen toegeschreven wordt, heeft het mogelijk een invloed op de hulpverlening: als er bijvoorbeeld van uit gegaan wordt dat prostituees moreel minderwaardig zijn, dan zal de samenleving hen waarschijnlijk geen of onvoldoende hulp aanbieden als ze het slachtoffer van geweldplegingen worden.

Uit de analyse van de hulpverlening blijkt dat ze steeds meer professionaliseert: de impact van de omgeving (zoals de invloed van entourage van de prostituees, de impact van de activiteit op de prostituees en de vele mogelijke redenen om zich te prostitueren) worden over de tijd vaker in rekening gebracht. Dat houdt onder andere in dat de hulpverlening humaner wordt, maar ook dat er steeds minder van uit gegaan wordt dat prostituees van nature uit slechte wezens zijn die geen hulp verdienen. Dit betekent ook dat - zeker in de hedendaagse hulpverlening - psychische begeleiding aan bod komt.

4.2. Hulpverlening aan wie?

Een belangrijke vraag die gesteld moet worden, is wie nu net de prostituees waren. Uit de bestudering van wetteksten bleek reeds dat het beeld dat de wetgeving heeft van prostituees zeer sterk kan verschillen naargelang persoon en tijd.

Alain Corbin beweert dat de beschrijving van prostituees voornamelijk door fantasie gestuurd werd.¹⁶⁵ Enerzijds spreken geschriften van de 19de en 20ste eeuw over arme meisjes die zich omwille van sociale ellende prostitueren. Dit beeld werd volgens de auteur door filantropen gehanteerd. Anderzijds beweerden pooiers en exploitanten dat hun meisjes van bourgeoisie of aristocratische kringen waren. Corbin stelt dat de waarheid ergens tussenin moet liggen. Alle sociale milieus waren volgens hem in prostitutie betrokken, hoewel de arbeidersklasse licht oververtegenwoordigd zou zijn geweest. De aanwezigheid van elke sociale laag is iets waarmee beleidsmakers volgens Corbin zeker rekening moeten houden. Trommelmans¹⁶⁶ relativeert het aandeel van arbeidsters veel minder: financiële problemen en sociale ontberingen troffen hoofdzakelijk arbeidsters, waardoor vooral zij zich prostituerden.¹⁶⁷

Er bestaat geen algemene consensus over de aard van de prostituees. Hiervoor werd reeds geschreven over de veronderstelde kwaadaardigheid bij prostituees. Daaraan toegevoegd vertelt Trommelmans dat vrouwen tot in de 20ste eeuw ook beschouwd werden als aseksuele mensen.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Corbin A. (1978). *Les filles de noce. Misère sexuelle et prostitution aux 19e et 20e siècles.*, pp. 78-83.

¹⁶⁶ Trommelmans W. (2006). *o.c.*, p. 145.

¹⁶⁷ Trommelmans vermeldt in deze context August Bebel: Idem, p. 145. Na verder onderzoek kwam ik te weten dat Bebel (1840-1913) een van de medeoprichters van de Duitse socialistische beweging was. Deze wilde gereguleerde prostitutie afschaffen omdat vooral arme vrouwen het slachtoffer waren. De oorzaak van prostitutie lag volgens Bebel immers bij de maatschappelijke wanverhoudingen in de samenleving. In het boek "Die Frau und der Sozialismus" kaart hij het probleem aan en zegt hij letterlijk: "*Also! Es bleibt dabei: Die Prostitution ist eine notwendige soziale Institution der bürgerlichen Welt, ebenso wie Polizei, stehendes Heer, Kirche und Unternehmerschaft!*" In: Stimmen der proletarischen Revolution. Bebel A. (1910). *Die Frau und der Sozialismus*. Hoofdstuk 12 (online versie). Gevonden op http://www.mlwerke.de/beb/beaa/beaa_207.htm op 24/03/2008.

¹⁶⁸ Trommelmans W. (2006). *o.c.*, p. 145.

Het doel van seks was de voortplanting en plezier mocht voor vrouwen zeker geen onderdeel van seks vormen. Dit was niet het geval bij prostituees: zij zoeken immers actief naar seks en hadden geen gezinsuitbreiding voor ogen. De auteur constateert dat sommige mensen prostituees kwaadaardigheid toeschreven omdat ze misbruik zouden maken van de onbedwingbare mannelijke lust. Maar dergelijke verdorvenheid is een eigenschap die hen vandaag nog steeds wordt toegeschreven.¹⁶⁹ In het eerste hoofdstuk¹⁷⁰ werd de visie van Anne McClintock reeds aangehaald. Zij stelt vast dat prostituees in heel wat domeinen gestigmatiseerd worden: mensen beschouwen hen als immorele individuen.

In deze context is de visie van Cesare Lombroso (1835-1909), zoals die besproken werd door Sietske Altink¹⁷¹, vermeldenswaardig. Lombroso had een specifiek model opgesteld dat een weergave was van de niet-criminele mens. Via het opmeten van onder andere de schedel en de positie van de oorlellen beweerde Lombroso te kunnen afleiden of iemand afwijkend was. Mensen die niet voldeden aan het normale beeld, moesten volgens hem uit de maatschappij geweerd worden. Prostituees waren voorbeelden daarvan: als vrouwen waren ze sowieso niet in staat tot voelen (wat impliceerde dat ze geen pijn konden voelen). Bovendien achtte hij vrouwen veel dommer dan mannen. Armoede en sociale wanverhoudingen konden volgens Lombroso niet de redenen zijn waarom een individu zich prostitueert. Achterlijkheid, die onder andere uit het gedrag en enkele fysieke trekken van prostituees af te leiden was, zou dat des te meer zijn. Altink constateert dat Lombroso prostituees bombardeerde tot aparte mensensoort.

Hier staat het beeld van de prostituee als slachtoffer lijnrecht tegenover: er wordt een link gelegd met slavernij en dwang. Dat gebeurde reeds ten tijde van Josephine Butler, die als feministe vooral wees op het gevaar van de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen.¹⁷² Deze visie bereikte haar hoogtepunt op het einde van de 19de eeuw, met de mythe van de blanke slavinnenhandel. Jo Doezema wijt het ontstaan van deze mythe aan de massale migratie die in die periode ontstond.¹⁷³ Dit was omwille van nieuwe technologieën (zoals stoomboten en treinen) gemakkelijker geworden. Vrouwen zochten in het buitenland naar werk als ze het thuis niet konden vinden. Dit bracht volgens de auteur angst voor de onafhankelijkheid van de vrouw met zich mee. Het idee was dat de handel in blanke slavinnen de toegenomen migratie van vrouwen opnieuw zou temperen. Daarenboven zorgde het verhaal ervoor dat prostituees plotseling werden gezien als slachtoffers van mensenhandel. Bovendien heerste het idee dat blanke vrouwen zich nooit wilden prostitueren voor buitenlandse mannen. Blanken waren immers kuis en moesten daardoor wel tot prostitutie gedwongen zijn. Binnen het verhaal van de blanke slavinnenhandel is volgens Doezema dus zeker een racistisch aspect te ontwaren.

Sekswerkers komen vandaag in opstand tegen de stempel.¹⁷⁴ Ze willen niet beschouwd worden als slachtoffers, maar als kiezende individuen. Bovendien vechten sommigen van hen expliciet de heersende seksuele moraal aan: commerciële seks is voor veel sekswerkers slechts één vorm van erotiek.

Toch zijn er diverse wantoestanden aan te klagen. Richard Poulin stelt vast dat veel meisjes ontvoerd, verhandeld en tot prostitutie gedwongen worden.¹⁷⁵ Hun entourage (souteneurs bijvoorbeeld) eisen een deel van het loon op omdat prostituees schulden bij hen zouden hebben.

¹⁶⁹ McClintock A. (1992). o.c., pp. 70-95.

¹⁷⁰ Onder de titel: "2.3. De tweede indicator: maatschappelijke zeden".

¹⁷¹ Altink S. (1983). *Huizen van Illusies. Bordelen en Prostitutie van Middeleeuwen tot Heden.*, pp. 177-178.

¹⁷² Moore R. (1993). o.c., p. 2.

¹⁷³ Doezema J. (1999). Loose women or lost women? The re-emergence of the myth of 'white slavery' in contemporary discourses of 'trafficking in women'. *Gender Issues*, 18 (1), pp. 23-50. (online versie) Gevonden op <http://www.walnet.org/csis/papers/doezema-loose.html> op 12/11/2006.

¹⁷⁴ Scoular J. (2004). o.c., pp. 347.

¹⁷⁵ Poulin R. (2005). o.c., pp. 7-27.

Daarnaast maken het gebruik van geweld en bedreigingen (ook tegenover de familieleden van de geprostitueerde personen) deze individuen tot slachtoffers. De link met criminele milieus is volgens Poulin daardoor niet moeilijk te leggen: zij profiteren van de zwakke positie, die bijvoorbeeld ontstaat door armoede.

Samenvattend zijn er drie grote visies te onderscheiden: vooreerst is er het standpunt dat prostituees een gevaar voor de moraal zijn. Binnen deze positie zijn prostituees immorele, verdorven wezens die ingetoomd of geweerd moeten worden. Daarnaast staat de visie dat prostituees slachtoffers zijn. In hun naïviteit en onschuldigheid werden deze individuen misleid. Daarom is het nodig hen te helpen. Ten slotte is er de positie die stelt dat individuen kunnen kiezen voor het verkopen of verlenen van seksuele diensten. In dit geval wordt gesproken over sekswerkers. Er is geen slachtofferhulp nodig. Noch is er nood aan een beteugeling van het fenomeen. Het belangrijkste is dat deze personen op een fatsoenlijke en legale manier hun werk kunnen uitoefenen.

In de volgende onderdelen wordt nagegaan of de heersende visie een invloed zal hebben op de (aard van de) hulpverlening. De onderverdeling van het vorige hoofdstuk wordt daarbij aangehouden.

4.3. Hulpverlening van 1830 tot 1867: maatschappelijke orde

In het vorige hoofdstuk werd duidelijk gemaakt dat de periode voor en tijdens het ontstaan van België zich kenmerkt door een streven naar sociale orde.¹⁷⁶ Prostitutie werd toegelaten, maar mocht niet publiek gebeuren. De relaties zoals die in het burgergezin voorkwamen, vormden de standaard voor normaliteit.

Deze tendens was niet nieuw. Lis en Soly beschrijven de invloed van maatschappelijke zeden, die de richtlijnen vormen om gedrag te sturen.¹⁷⁷ Sinds het Ancien Régime werden mensen die zich niet gedroegen volgens deze zeden onverbiddelijk naar tuchthuizen gestuurd. Het waren familieleden die de problemen rapporteerden en er dus voor zorgden dat individuen in de heropvoedinghuizen terecht kwamen. Deze huizen werden hoofdzakelijk geleid door religieuzen, de veronderstelde voorbeelden van deugdzaamheid.

Het kwam dikwijls voor dat individuen onterecht in tuchthuizen terecht kwamen. De auteurs wijten dit aan initiatieven van een of enkele personen binnen de familie die deze persoon liever kwijt wilden. Dit is de reden waarom er vanaf de Verlichting stemmen opgingen om tuchthuizen - en de personen erin - nauwkeuriger te controleren.

Macht en wanverhoudingen tussen individuen vormden volgens Lis en Soly de spil in de controle op afwijkend gedrag.¹⁷⁸ Naast familie konden personen immers ook gestigmatiseerd worden door dokters, priesters, collega's en politie. De opzet was de familiale en openbare orde te garanderen.

Opvang van personen kostte geld. Niet iedere familie kon dit betalen, waardoor het dorp of de stad een deel van de kosten op zich nam. Uiteraard hing dit samen met de opzet van opsluiting zoals hiervoor vermeld. Waar een individu terecht kwam, was daardoor afhankelijk van het

¹⁷⁶ Onder de titel: "3.2. Het Belgische prostitutiebeleid van 1830 tot 1867".

¹⁷⁷ Lis & Soly, *o.c.*, pp. 1-2.

¹⁷⁸ Idem, pp. 4-5.

inkomen van de familie. Toch stellen Soly en Lis¹⁷⁹ vast dat er ook rijke personen in goedkopere instellingen verbleven, waardoor de stelling dat de plaats van het individu iets zou zeggen over zijn sociale achtergrond niet altijd opgaat.

In het eerste hoofdstuk¹⁸⁰ werd in deze context reeds het onderscheid gemaakt tussen zwakzinnigen en kwaadaardige personen. Binnen de hulpverlening gold dit verschil ook. Lis en Soly¹⁸¹ constateren dat prostituees als kwaadaardige individuen beschouwd werden. Mensen die tot deze categorie behoorden, werden verondersteld in wezen slecht en gevaarlijk te zijn voor de openbare orde. Een opvallend gegeven is dat prostituees bestraft werden omdat ze zich te veel op straat vertoonden of voor overlast zorgden. De auteurs merken op dat het fenomeen prostitutie als seks tegen een vergoeding voor de meerderheid van de mensen dus niet het probleem was. Prostitutie werd echter ruimer dan dit geïnterpreteerd: naast betaling voor seks hield het ook in dat vrouwen omgingen met getrouwde mannen en soldaten en dat ze plaatsden met een slechte reputatie bezochten.¹⁸² Opnieuw wordt duidelijk dat de eer van de familie en de omgeving belangrijk waren: wie fouten maakte, werd dan naar het tuchthuis gestuurd.

Periode	Visie op prostitutie / prostituees	Hulpverlening	Doel
1830 – 1867	Prostituee is kwaadaardig of immoreel	Tuchthuizen	Maatschappelijke orde

4.4. Hulpverlening in de periode 1867-1914: ziekmakers versus slachtoffers

Josephine Butler en haar aanhang, maar ook het verhaal over de blanke slavinnenhandel zorgden voor een nieuwe visie op prostituees: ze werden slachtoffers.¹⁸³ Vrouwen werden ontvoerd om ergens in het Oosten geprostitueerd te worden. Het medelijden beperkte zich echter tot blanke prostituees.

Hierdoor lijken in de tweede helft van de 19de eeuw twee heersende visies op prostitutie te bestaan: de prostituee als verdorven wezen tegenover de prostituee als slachtoffer: enerzijds blijft de opvatting van voor 1867 bestaan dat prostituees voor overlast zorgden. Hier stopte het niet bij: prostituees werden steeds vaker gezien als overdragers van geslachtziekten. Bovendien werden ze ook in wezen ziek beschouwd:

“Dit veroorzaakte een verrotte plek in het ‘volk’. Het ‘verziekte’ het nationaal karakter. Daarom moest het hele hoerendom in quarantaine.” (Altink, 1983, p. 157)

Prostituees werden verantwoordelijk gesteld voor alles wat misliep inzake seksualiteit. Ook hun klanten zouden ze “verderven”. Dokters stelden dan wel diagnoses om te verzekeren dat niet meer mensen besmet geraakten, maar de opvang van de prostituees gebeurde door anderen: zowel de politie als liefdadigheidsinstellingen, die voornamelijk van religieuze aard waren,

¹⁷⁹ Idem, pp. 17-18.

¹⁸⁰ Onder de titel “2.3. De tweede indicator: Maatschappelijke zeden”.

¹⁸¹ Lis & Soly, o.c., pp. 32-35.

¹⁸² Idem, pp. 78-80.

¹⁸³ Dit is slechts een korte samenvatting van wat in het vorige hoofdstuk werd uitgewerkt onder: “3.3. Het Belgische prostitutiebeleid van 1867 tot 1914/1918”.

stonden in voor de opsluiting of begeleiding.¹⁸⁴

Anderzijds lag de nadruk op het weghalen van de prostituee uit haar omgeving, omdat ze steeds vaker als slachtoffer beschouwd werden. Dit hield tegelijkertijd een verwerping van het reglementarisme in. De abolitionistische beweging stichtte in 1875 de internationale *Fédération continentale et générale pour l'Abolition de la Prostitution*. In België stond de *Société de Moralité Publique* in voor de verspreiding en toepassing van deze abolitionistische ideeën.¹⁸⁵ Deze organisatie werd in 1881 opgericht door Emile de Laveleye.¹⁸⁶

Marie de Roode-Heijermans
Het slachtoffer van de ellende
1897

¹⁸⁴ Altink S. (1983). *o.c.*, pp. 157-158.

¹⁸⁵ Müller R. (2007). *De vrouw van lichte zeden in Brussel. Van Middeleeuwen tot heden*. (online versie). Gevonden op [http://www.rosadoc.be/site/nieuw/opzoeken/Cityt\(r\)ips/Brussel/Dossier/lichtezeden.htm](http://www.rosadoc.be/site/nieuw/opzoeken/Cityt(r)ips/Brussel/Dossier/lichtezeden.htm) op 25/03/2007.

¹⁸⁶ Een andere invalshoek is te vinden bij de *Sex Radicals* in het 19de eeuwse Amerika. De emancipatie van vrouwen was een van hun belangrijkste doelstellingen. Hal Sears bespreekt de *Social Freedom Convention* die in 1875 georganiseerd werd in Boston. Ezra Heywood behandelde er de *love reform* en bouwde rechtstreeks voort op de ideeën van Moses Harman. Heywood ging er volgens Sears van uit dat als er een aantrekkingskracht tussen twee individuen bestaat, dan situeert deze zich op zowel fysisch, esthetisch als passioneel niveau. Dit creëert een band tussen deze mensen die ervoor zorgt dat ze elkaar als gelijken zullen zien. Dit betekent dus dat een vrouw niet enkel voor de kinderen moet zorgen of in de keuken moet werken. Ze heeft evenveel recht op politieke participatie, arbeid buitenshuis of andere zaken waar enkel mannen in die tijd recht op hadden. Sears stelt vast dat prostitutie hierdoor meerdere betekenissen kreeg: enerzijds verwees het voor Heywood naar de onderdrukking van de vrouw door haar man binnen het huwelijk. Vrouwen hadden niet dezelfde rechten als mannen. Ze stond volledig ten dienste van haar echtgenoot, wat uitbuiting is die evenzeer op seksueel vlak bestond. Anderzijds constateert de auteur dat Heywood ook een meer economisch geïnspireerde visie op prostitutie had. Heywood maakte het onderscheid tussen de kapitalist en de arbeider. Het was de kapitalist die zich alle eigendom toe-eigende, waardoor de arbeider er geen toegang meer tot had. Een van die producten was het lichaam van een ander persoon. In: Sears H. (1977). *The Sex Radicals. Free Love in High Victorian America.*, pp. 158-163.
Een uitgebreide bespreking van de notie Sex Radicals is te vinden in: "7. Wordenlijst".

Een belangrijk opvangtehuis in België op het einde van de 19de eeuw was *Le Refuge*.¹⁸⁷ Het werd gesteund door de reeds vernoemde *Société de Moralité Publique*. In deze organisatie werkten veel feministen die prostitutie als een schending van de menselijke waardigheid beschouwden. Isala Van Diest bijvoorbeeld werkte actief aan weghalen van prostituees uit hun situatie. Ze concentreerde zich ook op de medische begeleiding van de slachtoffers van prostitutie.

Periode	Visie op prostitutie / prostituees	Hulpverlening	Doel
1867 – 1914	Prostituee is kwaadaardig of immoreel Prostitutie is gevaar voor volksgezondheid	Politie	Volksgezondheid
	Prostituee is slachtoffer Prostitutie is mensonterend	Liefdadigheidsinstellingen (zoals: <i>Fédération continentale et générale pour l'Abolition de la Prostitution</i> en <i>Société de Moralité Publique</i>)	Gevaar dat vrouwen lopen wegwerken

4.5. Hulpverlening tijdens het Interbellum

In deze periode werden de ideeën van de vorige periode doorgetrokken: een prostituee werd ofwel als immoreel wezen ofwel als slachtoffer beschouwd. Prostitutie als noodzakelijk kwaad moest gereguleerd worden.¹⁸⁸ Dit reglementarisme kwam echter onder vuur te liggen. Steeds meer mensen zagen het als het hanteren van een dubbele standaard: prostitutie is moreel afkeurenswaardig, maar wordt toch gecontroleerd toegestaan.

In de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog stelt Altink vast dat prostituees steeds vaker gestigmatiseerd werden en dit had consequenties. Zeker in Duitsland constateert de auteur dat onder invloed van het Nationaalsocialisme parallellen getrokken werden tussen joden en prostituees¹⁸⁹:

- 1 Joden hadden geen vaderland, waardoor ze verspreid over de hele wereld leefden. Deze situatie vormde een bedreiging voor het idee van sterke rassen: de diffusie zorgt voor een vermenging met andere rassen. Prostituees werken voor iedereen. Dat houdt concreet in dat ze eender welke klant zouden toelaten. Hierdoor vertoonden ze volgens nazi's jodengedrag.
- 2 Joden werkten vaak in de geldsector. Elke economische crisis (of het gevoel dat er een op komst was) werd aan hen toegeschreven. Prostitutie werd door nationaal-socialisten als “verjoding” aangeduid omdat het ook met geld te maken had.

¹⁸⁷ RoSa Documentatiecentrum (2007). *Spot op... Isala Van Diest*. Gevonden op <http://www.rosadoc.be/site/nieuw/kantklaar/spotop/spot4.htm> op 26/03/2008.

¹⁸⁸ Voor een uitgebreide bespreking, zie: “3.5. Het Belgische prostitutiebeleid van 1918 tot 1940/1945”.

¹⁸⁹ Altink S. (1983). *o.c.*, pp. 187-191.

Altink merkt op dat tijdens de Tweede Wereldoorlog deze argumenten aangehaald werden om prostituees (en hun echtgenoten, als ze die hadden) te deporteren naar concentratiekampen. Voordat ze werden gedood, moesten ze dwangarbeid verrichten. Deze bestond uit prostitutie in speciaal ingerichte barakken (de zogenaamde *Sonderbau*). Als het Duitse vrouwen betrof, moesten ze ten dienste staan van de Duitse soldaten aldaar.

Periode	Visie op prostitutie / prostituees	Hulpverlening	Doel
1918 – 1940	Prostitutuee is kwaadaardig of immoreel	Politie	Volksgezondheid Maatschappelijke orde (deportatie)
	Prostitutuee is slachtoffer Stigmatisering (zoals bij joden)	Liefdadigheidsinstellingen	Gevaar dat vrouwen lopen wegwerken

4.6. Hulpverlening tussen 1945 en 1980: een stille periode.

In 1948 werd de reglementering van prostitutie in België officieel afgeschaft. Op internationaal niveau zou vanaf 1950 de internationale strijd tegen mensenhandel toenemen. De wetgevers gingen ervan uit dat voornamelijk slachtoffers van mensenhandel in de prostitutie terecht kwamen. In België werd dit in 1963 in de wetgeving opgenomen. De jaren 1960 werden bovendien gekenmerkt door een wijziging in de opvattingen over seksualiteit. Dit bracht in het begin verandering in de politieke houding met zich mee, maar had geen directe juridische neerslag.¹⁹⁰

Efficiënte hulpverlening die specifiek gericht was op prostituees - gekenmerkt door een onbevooroordeelde aanbieding van hulp - kwam pas laat op gang.¹⁹¹ Vanaf de jaren 1960 kregen de Centra voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding¹⁹² de medische begeleiding als taak toegeschreven: als prostituees gezondheidsklachten hadden die gerelateerd waren aan hun werk, dan konden ze in deze centra terecht voor een onderzoek. Verder lijkt deze periode niet gekarakteriseerd te worden door grote wijzigingen.

Periode	Visie op prostitutie / prostituees	Hulpverlening	Doel
1945 – 1980	Prostitutuee is kwaadaardig of immoreel	Politie	Seksuele gezondheid van het volk

¹⁹⁰ Een meer omvangrijke bespreking is te vinden in: “3.5. Het Belgische prostitutiebeleid van 1945 tot 1980”.

¹⁹¹ Trommelmans W. (2006). *o.c.* p. 147.

¹⁹² Vandaag bekend onder de naam Sensoa.

	Prostituee is slachtoffer	Liefdadigheidsinstellingen (zoals CGSO)	Seksuele gezondheid van prostituees
--	---------------------------	---	-------------------------------------

4.7. Hulpverlening in de periode 1980-1990: naar geprofessionaliseerde opvang.

In de aanloop naar de jaren 1980 is het spreken over prostitutie gekenmerkt door een wijziging. Een zeer belangrijke figuur is Carol Leigh, die in 1978 de termen “sekswerk” en “sekswerker” introduceert.¹⁹³ Ze wakkert de strijd van onder andere ex-prostituees voor rechten van prostituees aan. In 1985 wordt bijvoorbeeld een *World Charter for Prostitutes’ Rights* opgesteld.¹⁹⁴ In dit charter stelt het *International Committee for Prostitutes’ Rights* enkele eisen. Het betreft ten eerste tegemoetkomingen op juridisch vlak: bij vrijwillige keuze¹⁹⁵ tot prostitutie mag er geen sprake zijn van criminaliteit. De toekenning van een zelfstandigen- of werknemersstatuut kan hierbij een goede strategie zijn. Niet enkel worden uitbuiting en misbruik tegengegaan, maar op die manier kennen prostituees duidelijk hun rechten en plichten. Nog in de context van prostitutie als arbeid ervaart de organisatie de afbakening van prostitutiezones als discriminatie: prostituees moeten vrij kunnen kiezen waar ze hun diensten zullen verlenen.

Ten tweede eisen de opstellers van het charter dat prostituees toegang moeten krijgen tot degelijke informatie over seksuele gezondheid. Dit betekent niet dat ze zich verplicht moeten laten onderzoeken, omdat dit in het verleden tot wantoestanden zoals stigmatisering heeft geleid.

Ten derde moet de houding tegenover prostitutie gewijzigd worden. Het charter gaat ervan uit dat er nog te sterk van een zwart-wit situatie wordt uitgegaan. Maar in realiteit is het niet zo dat prostituees ofwel verderfelijke ofwel hulpeloze mensen zijn. Bovendien moet er meer bewustzijn komen over de rol van de klant. Dit betekent niet dat ze - zoals vaak bij prostituees gebeurt - automatisch bekritiseerd moet worden.

In België worden in de loop van de jaren 1980 enkele organisaties opgericht die instaan voor een meer professionele begeleiding van prostituees:

Mouvement du Nid

Mouvement du Nid te Brussel houdt zich bezig met de bestrijding van prostitutie. Prostituees kunnen er terecht om uit hun situatie te geraken. De organisatie werd in Frankrijk reeds tijdens de jaren 1930 opgericht.¹⁹⁶ De stichters waren Germaine Campion en André-Marie Talvas. Sinds de jaren 1980 is de organisatie ook actief in België. *Mouvement du Nid* vaart al vanaf het begin een abolitionistische koers.¹⁹⁷ Ze kennen prostitutie een crimineel karakter toe en zetten het op dezelfde hoogte als bijvoorbeeld slavernij en mishandeling. Net omdat het reglementarisme prostitutie gecontroleerd toestaat, houdt ze volgens *Mouvement du Nid* het misbruik in stand. Volgens Trommelmans¹⁹⁸ voorziet *Mouvement du Nid* niet in medische of psychische

¹⁹³ Wikimedia. *Carol Leigh*. Gevonden op http://en.wikipedia.org/wiki/Carol_Leigh op 20/03/2008.

¹⁹⁴ ICPR (1985). *World Charter For Prostitutes’ Rights*. Gevonden op: http://www.walnet.org/csis/groups/icpr_charter.html op 25/03/2007.

¹⁹⁵ Idem. Deze nadruk op vrijwilligheid impliceert ook de afkeuring van kinderprostitutie.

¹⁹⁶ Mouvement du Nid (2005). *Une breve histoire du Mouvement du Nid*. Gevonden op <http://www.mouvementdunid.org/Une-breve-histoire-du-Mouvement-du> op 03/04/2008.

¹⁹⁷ Mouvement du Nid (2005). *Notre éthique*. Gevonden op <http://www.mouvementdunid.org/Notre-ethique> op 03/04/2008.

¹⁹⁸ Trommelmans W. (2006). *o.c.*, p. 147.

begeleiding. De organisatie haalt prostituees uit hun milieu en zoekt naar plaatsen waar ze een nieuw leven kunnen beginnen. Dit houdt onder meer in dat ze terug naar school kunnen gaan.

Payoke

Payoke vzw bevindt zich in Antwerpen.¹⁹⁹ De organisatie die in 1987 opgericht werd, ondersteunt prostituees op diverse manieren zoals hiervoor²⁰⁰ reeds vermeld werd. Haar doelgroep is uitgebreider dan prostituees: de organisatie spitst zich toe op de opvang van slachtoffers van mensenhandel.

Payoke biedt de mogelijkheid tot residentiële opvang aan. Het centrum wil hiermee de (re)integratie van slachtoffers van mensenhandel in de dagelijkse praktijk realiseren. Bovendien heeft de organisatie een dienst die zich bezighoudt met de psychosociale begeleiding van mensen: de verwerking van psychische trauma's zijn een voorbeeld van een van de doelen van Payoke. Ze krijgt hiervoor subsidies van de overheid.²⁰¹

Pasop

Deze organisatie ontstond uit het Gentse Centrum voor Geboorteregeling en Seksuele opvoeding, wat gebeurde op het einde van de jaren 1980.²⁰² Pasop is vanaf dan een organisatie die zichzelf expliciet inzet voor informatieverstrekking aan en medische begeleiding van prostituees.²⁰³ Ze biedt haar diensten aan in Oost- en West-Vlaanderen. Alle vormen van prostitutie komen aan bod. Maar ook straathoekwerkers en hulpverleners kunnen voor raad bij Pasop aankloppen.²⁰⁴

De vzw Pasop streeft naar een beleid waarin prostituees zeer specifieke hulp aangeboden krijgen. Ze gebruikt daarvoor het concept van “mobiele equipes”²⁰⁵.²⁰⁶ Artsen en sociaal verpleegkundigen bezoeken prostituees op hun werkplaats. Om de (seksuele) gezondheid, de integriteit en het welzijn van prostituees te verzekeren, wordt deze hulpverlening gratis en anoniem aangeboden.

Periode	Visie op prostitutie / prostituees	Hulpverlening	Doel
1980 – 1990	Prostituee is sekswerker Rechten van sekswerkers	Professionele opvang (zoals Payoke en Pasop)	Seksuele gezondheid Psychisch welbevinden

¹⁹⁹ Payoke vzw. *Slachtofferhulp Mensenhandel*. Gevonden op <http://www.payoke.be/> op 26/08/2007.

²⁰⁰ Zie “3.8. Het Belgische prostitutiebeleid van 1990 tot 2007”.

²⁰¹ Voorstel van resolutie om de verenigingen die hulp verlenen aan de slachtoffers van mensenhandel een structurele financiering toe te kennen. 10 juli 2001. *Belgische Senaat*. Dossiënummer: 2-834/1.

²⁰² Trommelmans W. (2006). *o.c.* p. 147.

²⁰³ Pasop vzw. *Wat doet Pasop?*. Gevonden op <http://www.pasop.info/> op 26/08/2007.

²⁰⁴ Pasop vzw. *Voor wie werkt Pasop?* Gevonden op <http://www.pasop.info/> op 26/08/2007.

²⁰⁵ Een uitgebreide bespreking van de notie mobiele equipe is te vinden in: “7. Woordenlijst”.

²⁰⁶ Gezondheidshuis voor Antwerpse prostitutie. *Documentatie*. Gevonden op <http://www.ghapro.be/> op 26/08/2007.

	Prostituee is slachtoffer	Professionele opvang (zoals <i>Mouvement du Nid</i> , Payoke en Pasop)	Seksuele gezondheid Psychisch welbevinden
--	---------------------------	--	--

4.8. Hedendaagse hulpverlening van 1990 tot 2007: geprofessionaliseerde hulpverlening

Het thema mensenhandel tekent steeds vaker het spreken over prostitutie. Er zijn verschillende discours te onderscheiden die onder andere op dit thema grondig van mening verschillen. In België leidt dit tot een enorm aantal wetsvoorstellen tot het wijzigen van beleid rond prostitutie: sommigen ijveren bijvoorbeeld voor prohibitionisme²⁰⁷, anderen willen een zelfstandigen- of werknemersstatuut voor prostituees realiseren.²⁰⁸

De professionele hulpverlening voor prostituees kende begin jaren 1990 een uitbreiding.²⁰⁹ De grootste financiële steun was afkomstig van organisaties die campagnes voor AIDS-preventie voerden. De gezondheid en het welzijn van de prostituees was met andere woorden een belangrijk aspect binnen de hulpverlening. Er zijn enkele vzw's die gezondheidsprojecten hebben uitgewerkt. Op die manier trachten ze de eventuele gezondheidsrisico's voor prostituees tot een minimum te beperken. Enkele voorbeelden:

Europap

Europap is een internationale organisatie die werkzaam is in West- en Oost-Europa. Haar taak bestaat erin om de gezondheid en het algemene welzijn van sekswerkers te bewerkstelligen.²¹⁰ Dit betekent meer concreet dat Europap de rechten van sekswerkers promoot, dat ze de toegang tot de gezondheidszorg laagdrempelig maakt voor sekswerkers, dat ze vooroordelen en racisme binnen de prostitutie tracht weg te werken en dat ze ijvert voor legalisering van prostitutie. Dergelijke projecten worden in België gecoördineerd door Ruud Mak.²¹¹ Voor de uitvoering ervan wordt beroep gedaan op academici, prostituees en sociaal werkers.

Seksuele gezondheid heeft een zeer sterke nadruk gekregen: reeds sinds 1993 bouwt de organisatie netwerken uit om de strijd tegen de verspreiding van HIV en andere seksueel overdraagbare aandoeningen bij sekswerkers aan te vatten.²¹²

Europap merkt op dat België sekswerk als *business* strafbaar stelt (men mag bijvoorbeeld geen reclame voor sekswerk maken).²¹³ Sekswerkers zijn officieel niet strafbaar, maar in praktijk worden ze wel gestigmatiseerd. Europap stelt vast dat deze situatie ervoor zorgt dat prostitutie in een schemerzone gesitueerd blijft, wat problemen zoals moeilijke bereikbaarheid van prostituees met zich meebrengt. Bovendien is er volgens de organisatie een grote moeilijkheid aanwezig in het Belgische beleid rond prostitutie²¹⁴: er bestaan verschillende beleidsvormen in Vlaanderen en Wallonië. Waar Vlaanderen een meer pragmatische aanpak hanteert, is Wallonië abolitionistisch.

²⁰⁷ Een uitgebreide bespreking van de notie prohibitionisme is te vinden in: "7. Woordenlijst".

²⁰⁸ De uitgebreide bespreking is te vinden onder de titel: "3.7. Het Belgische prostitutiebeleid van 1990 tot 2007".

²⁰⁹ Gezondheidshuis voor Antwerpse Prostitutie. *Documentatie*. Gevonden op <http://www.ghapro.be/> op 26/08/2007.

²¹⁰ Europap (2008). *Aims and issues*. Gevonden op <http://www.europap.net/> op 01/05/2008.

²¹¹ Europap (2008). *Structure*. Gevonden op <http://www.europap.net/> op 01/05/2008.

²¹² Europap (2008). *History*. Gevonden op <http://www.europap.net/> op 01/05/2008.

²¹³ Europap (2008). *General description of the country*. Gevonden op <http://www.europap.net/> op 01/05/2008.

²¹⁴ Europap (2008). *Description of Policies*. Gevonden op <http://www.europap.net/> op 01/05/2008.

Hierdoor kan de wetgeving volgens Europap niet nauwkeurig nageleefd worden: de organisatie stelt vast dat er enkel wordt opgetreden als mensen klagen over overlast of als de politie beslist *razzia's* te houden.

Gh@pro

In 2000 werd Gh@pro (voluit: Gezondheidshuis Antwerpse Prostitutie) in Antwerpen opgericht.²¹⁵ De organisatie werkt samen met onder andere straathoekwerkers, diensten voor seksuele gezondheid, geneeskundigen en de Universiteit Antwerpen. Het betreft een gezondheidsproject voor prostituees omdat zij een groep vormen die een groter risico lopen op ziektes die gerelateerd zijn aan seksualiteit (zoals SOI's). De organisatie tracht zo toegankelijk mogelijk te zijn voor prostituees. Net als Pasop werkt Gh@pro met mobiele teams die prostituees op hun werkplaats bezoeken om medische controles uit te voeren.

Espace P.

Espace P. is een vzw die zich inzet voor de rechten van sekswerkers.²¹⁶ Ze heeft verschillende afdelingen in Waalse steden. In een manifest stelt de organisatie vast dat er meer redenen zijn om in de prostitutie te stappen dan pure dwang. Bovendien analyseert Espace P. de profielen van klanten. Verder wil ze het stigmatiseren van sekswerkers doen afnemen. Daarenboven wil ze voorkomen dat sekswerkers in slechte werkomstandigheden moeten werken. Dit gebeurt door politieke en juridische instanties aan te spreken: zo wil Espace P. een abolitionistisch en prohibitionistisch beleid vermijden en ervoor zorgen dat souteneurs en exploitanten van panden niet meer kunnen profiteren van sekswerkers.

Naast een juridisch-politieke strijd, voert Espace P. campagnes voor seksuele gezondheid. Bovendien worden thema's zoals psychisch lijden, *gender* en problemen met de omgeving in beeld gebracht en - indien nodig - aangekaart.

Pag-Asa

Net als Payoke is Pag-Asa vzw een organisatie die instaat voor de opvang van slachtoffers van mensenhandel. Pag-Asa werd officieel in 1995 opgericht.²¹⁷ In verband met prostitutie strijdt Pag-Asa voor de ontmanteling van netwerken van uitbuiting.²¹⁸ Ook deze organisatie biedt residentiële en ambulante bijstand aan. Daarnaast omvatten de doelstelling van Pag-Asa de psychosociale begeleiding van slachtoffers. Informatiecampagnes van de organisatie die gericht zijn tot hulpverleners (zoals politie) zorgen ervoor dat ook zij beter in staat zijn om slachtoffers de juiste hulp aan te bieden.

²¹⁵ Federale Dienst Grootstedenbeleid (2008). *Antwerpen: Gezondheidsproject Ghapro. Gezondheidszorg en hulpverlening ten aanzien van prostituées*. Gevonden op <http://www.politiquedesgrandesvilles.be/nl/cities/antwerp/city-contract/gezondheidsbus-Ghapro.aspx> op 01/05/2008.

²¹⁶ Espace P. *Manifeste pour une approche plus juste des métiers du sexes*. Gevonden op http://www.espacep.be/?page_id=35 op 25/03/2008.

²¹⁷ Pag-Asa vzw. *Historiek*. Gevonden op <http://www.pag-asa.be/content.aspx?l=002.001&lang=NL> op 28/02/2008.

²¹⁸ Pag-Asa vzw. *Pag-Asa*. Gevonden op <http://www.pag-asa.be/content.aspx?l=002&lang=NL> op 28/02/2008.

Periode	Visie op prostitutie / prostituees	Hulpverlening	Doel
1990 – 2007	Prostituee is sekswerker Rechten van sekswerkers	Professionele opvang (zoals Europap, Payoke en <i>Espace P.</i>)	Seksuele gezondheid Psychisch welbevinden
	Prostituee is slachtoffer	Professionele opvang (zoals Gh@pro, Payoke en Pag-Asa)	Seksuele gezondheid Psychisch welbevinden

4.9. Besluit

In dit onderdeel werd eerst een korte schets van de veronderstelde natuur van prostituees gegeven. Hierbij kwamen een drietal specifieke visies aan bod, meer bepaald immoraliteit, onschuld en agentschap. Deze volgen elkaar niet op in de tijd: in een bepaalde periode kunnen diverse visies heersen.

Vervolgens kwamen de wijzigingen binnen de hulpverlening aan prostituees aan bod. Hieruit blijkt dat de opvang billijker werd: individuen werden steeds minder geïsoleerd omdat ze regels overtraden of omdat ze verderfelijk werden geacht. Er werd een lange tijd beroep gedaan op tuchthuizen, maar zeker op het einde van de 19de eeuw werden opvangtehuizen opgericht die prostituees als slachtoffers beschouwden. Vooral medische begeleiding en controle kenmerkten de hulpverlening.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden veel prostituees gedeporteerd en om ten slotte geëlimineerd te worden door het nazi-regime. Er is echter zeer weinig informatie te vinden over de specifieke hulpverlening in deze periode.

Na 1945 zouden diverse wijzigingen in de opvatting over seksualiteit ook de hulpverlening beïnvloeden: niet enkel werden slachtoffers van mensenhandel professioneel opgevangen en begeleid door hulpcentra, ook sekswerkers eisten hun rechten op. Dit resulteerde in de oprichting van enkele efficiënte opvangcentra, zoals Payoke en Pag-Asa, waar zowel medische als psychosociale begeleiding belangrijke doelstellingen vormen. Bovendien werd in sommige centra de opvang uitgebreid naar slachtoffers van mensenhandel, waartoe prostituees uiteraard kunnen behoren.

Periode	Visie op prostitutie / prostituees	Hulpverlening	Doel
1830 – 1867	Prostituee is kwaadaardig of immoreel	Tuchthuizen	Maatschappelijke orde
1867 – 1914	Prostituee is kwaadaardig of immoreel Prostitutie is gevaar voor volksgezondheid	Politie	Volksgezondheid
	Prostituee is slachtoffer Prostitutie is mensonterend	Liefdadigheidsinstellingen (zoals: <i>Fédération continentale et générale pour l'Abolition de la Prostitution en Société de Moralité Publique</i>)	Gevaar dat vrouwen lopen wegwerken
1918 – 1940	Prostituee is kwaadaardig of immoreel	Politie	Volksgezondheid Maatschappelijke orde (deportatie)
	Prostituee is slachtoffer Stigmatisering zoals bij joden	Liefdadigheidsinstellingen	Gevaar dat vrouwen lopen wegwerken
1945 – 1980	Prostituee is kwaadaardig of immoreel	Politie	Seksuele gezondheid van het volk
	Prostituee is slachtoffer	Liefdadigheidsinstellingen (zoals CGSO)	Seksuele gezondheid van prostituees
1980 – 1990	Prostituee is sekswerker Rechten van sekswerkers	Professionele opvang (zoals Payoke en Pasop)	Seksuele gezondheid Psychisch welbevinden
	Prostituee is slachtoffer	Professionele opvang (zoals <i>Mouvement du Nid</i> , Payoke en Pasop)	Seksuele gezondheid Psychisch welbevinden

1990 – 2007	Prostituee is sekswerker Rechten van sekswerkers	Professionele opvang (zoals Europap, Payoke en <i>Espace P.</i>)	Seksuele gezondheid Psychisch welbevinden
	Prostituee is slachtoffer	Professionele opvang (zoals Gh@pro, Payoke en Pag-Asa)	Seksuele gezondheid Psychisch welbevinden

Er lijkt vandaag in België geen discours te zijn dat het spreken over prostitutie duidelijk overheerst. Binnen de hulpverlening richten sommige organisaties zich expliciet tot sekswerkers. Voorbeelden daarvan zijn *Espace P.* en Europap. Daarnaast zijn er organisaties aanwezig die nog steeds spreken over slachtoffers en uitdrukkelijk de strijd aangaan met de moeilijkheden die gepaard kunnen gaan met prostitutie. *Mouvement du Nid* is daar een typevoorbeeld van, maar ook Pag-Asa behoort tot deze categorie. Een opvangcentrum zoals Payoke lijkt elementen uit beide visies te combineren: er zijn slachtoffers van mensenhandel die in de prostitutie terechtkomen en dus hulp nodig hebben. Maar ook sekswerkers kunnen bij hen terecht voor informatie en medische controles als ze dat zelf wenselijk achten. Deze organisatie bevindt zich dus in het midden van de twee posities, waardoor een categoriale classificatie van de organisaties en standpunten quasi onmogelijk lijkt te zijn.

5. Vergelijking tussen de Belgische wetgeving en de hulpverlening

5.1. Inleiding

In dit hoofdstuk worden parallellen tussen de bestudeerde wetgeving en hulpverlening gezocht. Per periode wordt summier nagegaan of de wijzigingen van de wetgeving inzake prostitutie een invloed had op de hulpverlening (en omgekeerd). Dit onderdeel wordt afgesloten met een tijdslijn, waarop de belangrijkste aanpassingen aangegeven worden.

5.2. Het Belgische prostitutiebeleid van 1830 tot 1867

Wetgeving

Tot in 1867 werd binnen de Belgische wetgeving het aansporen tot ontucht verboden verklaard. Zeker het regelmatig aanzetten tot ontucht van minderjarigen zorgde voor een grotere straf. Ontucht, waaronder prostitutie valt, werd immers beschouwd als een ondermijning van de maatschappelijke orde. Dit betekent dat onder andere de zedenpolitie de opdracht kreeg om plaatsen ontuchtvrij te houden en regelmatig verplichte controles voor prostituees in te laten richten door artsen. Enkel op deze manier was het volgens de wetgeving mogelijk de volksgezondheid en de sociale rust te garanderen.

Hulpverlening

De hulpverlening bestond in deze periode uit een opsluiting in tuchthuizen. Bij overtreding van de heersende morele normen (zoals het ongeschreven verbod op de omgang met soldaten) werd een individu beschouwd als een prostituee. In een tuchthuis was het de bedoeling de personen terug op te voeden. Zowel binnen de hulpverlening als in de wetgeving was het belangrijkste doel de orde binnen de maatschappij te garanderen.

5.3. Het Belgische prostitutiebeleid van 1867 tot 1914/1918

Wetgeving

De internationale strijd tegen de blanke slavinnenhandel gaf aanleiding tot het creëren van overeenkomsten die vrouwenhandel trachtten in te perken en te stoppen. In België betekent dit dat aanzetten tot prostitutie van minderjarige vrouwen strafbaar werd gesteld als het op regelmatige basis gebeurde. Indien geweld gebruikt werd, betekende dit een verzwaring van de straf. Daarenboven wordt de term prostitutie in het strafwetboek geïntroduceerd.

26 mei 1914: Wet die minderjarige meisjes moet beschermen tegen vrouwenhandel (“Wet Vrouwenhandel”).

Hulpverlening

Zoals in de vorige periode werden prostituees als gevaar beschouwd en zouden daardoor opgenomen worden in tuchthuizen. Bovendien werd door een toegenomen bezorgdheid over de gezondheid van het volk de prostituee gelijkgesteld aan een ziekte. Deze periode kenmerkt zich echter ook door de opkomst van de visie dat prostituees slachtoffer zijn van vrouwenhandel en sociale armoede. Ook de hulpverlening werd dus beïnvloed door het verhaal van de blanke slavinnenhandel. Daarnaast was de invloed van Josephine Butler en haar aanhang niet te onderschatten: het abolitionistische vertoog kon rekenen op een enorme steun en een grote groep volgelingen in België.

5.4. Het Belgische prostitutiebeleid van 1918 tot 1940/1945

Wetgeving

Nog onder invloed van de strijd tegen vrouwenhandel werd het aanzetten tot prostitutie van alle vrouwen op 25 mei 1936 strafbaar gesteld (uitbreiding van Wet Vrouwenhandel).

Hulpverlening

Binnen de hulpverlening is zeer weinig te vinden over deze periode, waardoor het plausibel is dat de hulpverlening van vorige periode gevolgd werd.

Het is redelijk onzeker of de opvangtehuizen die werkzaam waren in de vorige periode hun activiteiten konden verder zetten tijdens de Tweede Wereldoorlog. Prostituees werden gedeporteerd, wat impliceert dat razzia's in de instellingen waarvan bekend was dat ze prostituees opvingen niet onwaarschijnlijk zouden zijn.

5.5. Het Belgische prostitutiebeleid van 1945 tot 1980

Wetgeving

De afschaffing van de officiële reglementering van prostitutie op 21 augustus 1948 leidde tot de invoering van een abolitionistisch beleid.²¹⁹ Prostitutie op zich was niet strafbaar, alles waarin prostitutie gebed is (zoals vrouwenhandel, uitbaten van ontuchthuizen, geweldpleging, souteneurschap) was dat wel. Over de jaren heen breidde dat uit naar bijvoorbeeld reclame. Verder zou vanaf 6 mei 1965 een wet van kracht worden die de internationale strijd tegen mensenhandel aanpakt.

Tijdens de jaren 1960 en 1970 gebeurt er zeer weinig op juridisch vlak. Enkele gedragingen die voordien als afwijkend en strafbaar werden beschouwd, worden gedepenaliseerd. Maar wetten inzake prostitutie worden niet gestemd.

Hulpverlening

Ook hier gebeurt zeer weinig. In de Centra voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding kunnen prostituees terecht voor informatie over seksuele gezondheid. Bovendien krijgen ze de mogelijkheid een medisch onderzoek naar geslachtsziektes te doen

5.6. Het Belgische prostitutiebeleid van 1980 tot 1990

Wetgeving

Opnieuw weinig wijzigingen binnen de wetgeving. Er wordt echter zeer veel onderzoek gedaan waarbij de sociale positie van de prostituee enerzijds en de prostituee als handelend en kiezend individu anderzijds de aandachtspunten worden.

Hulpverlening

Het spreken over prostitutie is gewijzigd: een prostituee hoeft niet louter als slachtoffer beschouwd te worden, maar kan volgens hulpverleners ook een sekswerker zijn. Deze verandering is duidelijk waar te nemen in de doelstellingen van het opvangcentrum Payoke, dat opgericht wordt op het einde van de jaren 1980. Payoke omvat aspecten van beide standpunten. De rigide tweespalt slachtoffer - sekswerker heeft wel degelijk een concrete uiting binnen de hulpverlening: binnen bijna elke organisatie wordt al dan niet expliciet duidelijk gemaakt wat haar visie op prostitutie is en dit beïnvloedt uiteraard haar specifieke beleid.

²¹⁹ Opvallend is dat er reeds sprake was van een abolitionistisch vertoog binnen de hulpverlening vanaf het einde van de 19de eeuw. In dat opzicht hinkte de wetgeving dus achterop.

5.7. Het Belgische prostitutiebeleid van 1990 tot 2007

Wetgeving:

De publicatie van het boek van Chris De Stoop zette de Belgische wetgevers en politici aan tot de oprichting van commissies en cellen inzake prostitutie en vrouwenhandel. De kritische stem van De Stoop zorgde ervoor dat het structurele beleid rond mensenhandel geanalyseerd werd. Men stelde veel hiaten vast, wat tot de invoering van de wet voor de bestrijding van mensenhandel. In deze periode is een duidelijk onderscheid te maken tussen wetsvoorstellen en -ontwerpen die spreken over gedwongen en vrijwillige prostitutie. Aan de zijde van de visie van gedwongen prostitutie legt de wetgeving de nadruk op de link met (en de bestrijding van) mensenhandel. Aan de zijde van de visie van vrijwillige prostitutie gaat de wetgeving ervan uit dat prostituees als zelfstandigen of werknemers beschouwd moeten kunnen worden. Werkomstandigheden, sociale zekerheid, maar ook het wegwerken van sociale marginalisering vormen dan de aandachtspunten. Soms worden wetsvoorstellen of -ontwerpen ingediend die een tussenpositie in lijken te nemen. Ze focussen dan op enkele aspecten van prostitutie (zoals het profiteren van mensen in een zwakke positie) waarbij dan niet direct aangetoond kan worden of het nu bij de ene dan wel de andere visie behoort.

Hulpverlening:

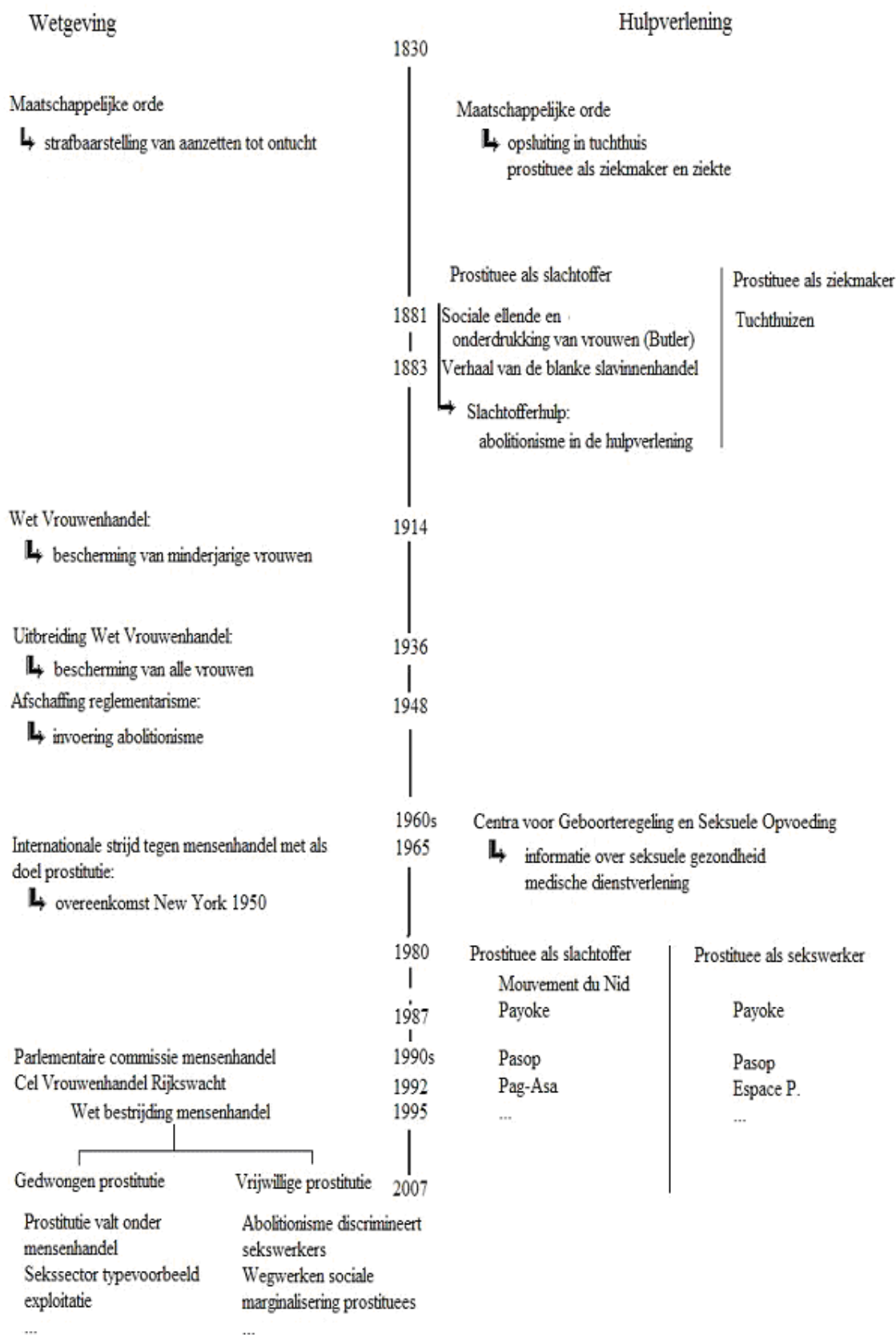
Dezelfde tendens als in de wetgeving. Er is een uitbreiding van het aantal instellingen dat prostituees begeleid. Ook hier is bij sommige organisaties zeer duidelijk wat hun visie op prostitutie en prostituees is. Andere organisaties trachten zo neutraal mogelijk te blijven.

5.8. Tijdslijn

Om dit onderdeel te beëindigen, wordt hier een tijdslijn weergegeven. Hierop staan de belangrijkste data, wijzigingen in de wetgeving en veranderingen binnen de hulpverlening vermeld. Dit is een meer visuele manier van vergelijken tussen de (aanpassingen van de) wetgeving en de hulpverlening.

Hieruit zal blijken dat de heersende opvattingen over de mens en haar gedrag een invloed uitoefent op zowel de wetgeving als de hulpverlening, hoewel deze niet tegelijkertijd moeten wijzigen: de mythe van de blanke slavinnenhandel, maar ook het vrijer spreken over seksualiteit in de zestiger jaren zal zeer snel een invloed hebben op de opvang van prostituees. De wetgeving lijkt meer tijd nodig te hebben om veranderingen op te vangen en door te voeren.

Daarnaast valt op dat de strijd tegen vrouwen- en mensenhandel pas vanaf de jaren 1980 en 1990 goed op gang is gekomen. Enkele hulporganisaties wezen reeds in de jaren 1980 op het misbruik en de uitbuiting die met (illegale) migratie gepaard kunnen gaan. In de wetgeving zal vanaf midden jaren 1990 een ware explosie aan wetsvoorstellen en -ontwerpen betreffende het onderwerp mensenhandel ingediend worden.

6. Algemeen besluit

Het doel van deze masterproef was na te gaan hoe de wetgevers (en bij uitbreiding de hulpverleners) over prostitutie en haar actoren dachten. Het werd dan mogelijk om na te gaan welke invloed deze visie op het beleid rond prostitutie had. Het beleid verwees in dit eindwerk naar het juridisch-politieke domein enerzijds en naar de hulpverlening anderzijds.

6.1. De indicatoren

Om deze onderneming tot een goed einde te brengen, werd in een eerste onderdeel een methodologie ontworpen waarmee relevante teksten (zoals wetten) bestudeerd werden. Deze bevatte essentiële concepten²²⁰ die peilen naar gepostuleerde karakteristieken van prostitutie. Hiermee wordt bedoeld dat prostitutie een specifieke invulling krijgt, zoals mensonwaardige activiteit of misschien net vrij te kiezen optie.

Een eerste indicator was de vraag of prostitutie als arbeid gepercipieerd kan worden. Hierbij werden de meer economische aspecten van het fenomeen onder de loep genomen: wat betekent de betaling door een klant voor specifieke seksuele diensten, de mogelijke commodificatie van het lichaam en seksualiteit als geldkwestie voor de prostituee? Uiteenlopende visies hieromtrent werden besproken. Hieraan werd de vraag gekoppeld of er sprake kan zijn van vrijwillige prostitutie. Diverse onderzoekers beschouwen gebrekkige socio-economische omstandigheden even dwingend als misbruik en geweldplegingen door derden. Anderen kennen de mensen genoeg flexibiliteit toe om met dergelijke situaties om te gaan, waardoor er wel degelijk sprake kan zijn van vrijwillige prostitutie.

De tweede indicator omvat de maatschappelijke zeden. Per tijdsvak en per geografie heersen zeer specifieke normen die ervoor zorgen dat ontucht telkens een andere lading dekt. Prostitutie lijkt echter altijd te behoren tot het abjecte. Dit wil niet zeggen dat alle auteurs uitgaan van gedwongen prostitutie: veel onderzoekers klagen net de stigmatisering aan die veel prostituees ondergaan.

Migratie was de derde besproken indicator. Ze raakt aan het moeilijke politieke beleid dat in diverse landen heerst: veel prostituees zijn van buitenlandse origine en ervaren de moeilijkheden van elke migrant. Dit wordt gekoppeld aan de moreel afgekeurde aard van hun beroep, waardoor ze snel sociaal gemarginaliseerd geraken. Onderzoekers die meer uitgaan van gedwongen prostitutie, klagen deze toestanden aan en ijveren voor een aanpak van trafikanten en criminaliteit die ermee gepaard gaat. Andere auteurs fulmineren tegen de dubbelzinnige manier waarop emigratielanden omgaan met nieuwkomers (en dan zeker als ze zich prostitueren).

De volgende indicator werd armoede. Deze hangt zeer nauw samen met de eerste en de derde. De meerderheid van de auteurs beschouwt het gebrek aan geld als een zeer beduidende reden om zich te prostitueren. Echter, voor sommigen is het zeker niet het enige motief: andere factoren zoals het (al dan niet illusoire) beeld van een andere cultuur of flexibele werkuren zorgen ervoor dat het individu kiest voor prostitutie.

De vijfde en laatste indicator was gezondheid. Zeer algemeen werd de fysieke gezondheid besproken: sommige auteurs poneren dat prostituees sneller aan ziektes zoals tbc lijden, omdat ze vaak intiem contact hebben met anderen. Ook seksuele gezondheid (vrij zijn van geslachtsziekten) en psychische gezondheid kwamen aan bod. Dit laatste houdt in dat een prostituee mogelijk zeer veel lijdt onder het werk en dit heeft uiteraard enorme consequenties

²²⁰ “Indicatoren” genoemd.

voor haar psychisch welbevinden.

6.2. De Belgische wetgeving

Het vertrekpunt is 1830. Openbare ontucht werd in deze periode sterk afgekeurd en bestraft. Het ondermijnende volgens de wetgever immers de normale gang van zaken binnen de samenleving: te koop lopen met de seksualiteit zorgde in de openbare ruimte voor overlast. Het navolgen van de maatschappelijke zeden stond dus centraal. Belangrijke besproken buitenlands voorbeelden hiervan, die ook hun invloed hadden in België, waren de *Contagious Diseases Acts*. Bovendien zorgde de toename van geslachtziekten dat seksualiteit als iets gevaarlijk werd beschouwd. De volksgezondheid moest gegarandeerd blijven. Tenslotte werden hoofdzakelijk minderjarigen beschermd via de wetgeving: zij mochten niet op regelmatige basis tot ontucht aangezet worden. Duidelijk is dat de visie van gedwongen prostitutie overheerste.

De periode tussen 1867 en de Eerste Wereldoorlog wordt gekenmerkt door een toename van het slachtofferen van prostituees. Er zijn diverse redenen voor: Josephine Butlers' invloed in het buitenland zorgde ervoor dat sociale ellende en onderdrukking van vrouwen werd aangekaart. Prostitutie was volgens haar een concrete uiting van beide elementen. Maar ook de mythe van de blanke slavinnenhandel, waarin verteld wordt dat naïeve meisjes en vrouwen ontvoerd en naar het Oosten gevoerd worden, zorgde ervoor dat (blanke) prostituees als slachtoffers van mannen met slechte bedoelingen bekeken werden. Migratie werd toen zeer gevaarlijk geacht voor vrouwen. Daarnaast moesten de maatschappelijke zeden nog steeds streng nagevolgd worden. De *Mann Act* is daar een voorbeeld van. Deze context wijzigde ook de sfeer in België: in 1914 werd een wet geïmplementeerd die de handel in vrouwen bestreed. Deze wet verbood tevens het prostitueren van minderjarigen (of dat nu op regelmatige basis gebeurde of niet) en introduceerde de term "prostitutie" in het strafwetboek. Opnieuw domineert de visie dat prostitutie gedwongen is.

Tijdens het Interbellum werd de wet van 1914 uitgebreid: in 1936 was het verboden om vrouwen te prostitueren. Bovendien werd er gepraat over een afschaffing van het reglementarisme.

Maar daarvoor was het wachten tot na de Tweede Wereldoorlog. Pas in 1948 werd het reglementarisme daadwerkelijk afgeschaft. Er werden diverse redenen aangehaald: voornamelijk arbeidersvrouwen werden geprostitueerd, de verspreiding van geslachtziekten werd niet ingedijkt en reglementarisme hanteert een dubbele moraal (wat moreel afgekeurd wordt, wordt toch onder voorwaarden toegelaten). Het nieuwe beleid, dat abolitionistisch van aard was, bestrafte prostitutie op zich niet. Maar het ronselen, het vervoeren, het tewerkstellen en het uitbuiten van personen in de prostitutie waren wel verboden. Ook reclame maken (via contactadvertenties) was strafbaar, vooral omdat het als openbare zedenschennis werd beschouwd. In 1965 ging een wet van kracht die op het psychische en maatschappelijke ongemak van prostitutie wees. Vooral de handel in vrouwen vormde een groot gevaar en moest bestreden worden, conform de beslissingen in voorgaande periodes. Deze periode wordt dus ook beheerst door de visie van gedwongen prostitutie. Echter, in 1948 werd in de politiek voor het eerst het idee geopperd dat prostitutie een economische transactie tussen klant en prostituee kon zijn. Dit idee kreeg in deze periode niettemin geen juridische weerklank.

Een zeer stille periode is die tussen 1980 en 1990. Op het einde van de jaren 1970 werd de term "sekswerk" door Carol Leigh gelanceerd. Maar veranderingen in het spreken over en de beleving van seksualiteit begonnen reeds in de loop van de jaren 1960. Tijdens de jaren 1980 bleef dit proces zich verder zetten. Die aanpassing in het spreken luidde wel het begin in van een ander discours: steeds vaker werd gewezen op de autonomie van individuen die zich prostitueerden.

Bovendien hadden deze sekswerkers recht op goede werkomstandigheden en ijverden ze voor de bestrijding van discriminatie en stigmatisering van prostituees. Dergelijke initiatieven gingen vooral uit van onafhankelijke organisaties, zoals *Coyote* in de VSA. Op juridisch vlak gebeurde er inzake prostitutie in België echter niets.

Dat veranderde vanaf de jaren 1990. De bestrijding van mensenhandel liet al die jaren sterk te wensen over: De Stoop verhaalt erover in zijn boek “Ze zijn zo lief, meneer” en ook organisaties zoals Payoke kaartten dit probleem aan. België richtte een Cel Vrouwenhandel op bij de Rijkswacht. Bovendien ging in 1995 de wet tegen mensenhandel en -smokkel van kracht. Deze was een voorbode van een explosie aan wetsvoorstellen en -ontwerpen over prostitutie, die zowel gedwongen als vrijwillige prostitutie betroffen. Bij gedwongen prostitutie werd de nadruk gelegd op criminaliteit, dwang en uitbuiting die gepaard gaan met migratie en globalisering. Bij vrijwillige prostitutie gaan politici vaker uit van het kiezende individu die in ideale werkomstandigheden terecht moet komen. Uitsluiting en stigmatisering van prostituees moeten bestreden worden. In het hedendaagse beleid is er dan ook geen dominerende visie op de aard van prostitutie: er zijn veel voorstellen die achter het standpunt staan dat prostitutie inherent dwangmatig is. Evenzeer geldt dit voor de tegenovergestelde visie. Bovendien zijn er voorstellen gedaan waarin elementen van beide standpunten naar voor komen. De rigide tweedeling wordt dus steeds vager en onduidelijker.

6.3. Hulpverlening

Dit hoofdstuk begon met een bespreking van diverse opvattingen over prostituees: naast immoraliteit werd hen soms naïviteit of net onafhankelijkheid toegeschreven. Dit kwam duidelijk aan bod in de geschiedenis van de wetgeving, waar deze standpunten over de tijd heen door elkaar lopen. Ook binnen de hulpverlening spelen dergelijke mensbeelden mee. Ze zorgen immers voor een specifieke opvang van prostituees:

In de periode 1830 tot 1867 werden prostituees in tuchthuizen opgesloten. Ze veroorzaakten volgens de wetgeving te veel overlast en moesten door de zedenpolitie geïsoleerd worden. In deze instellingen werden ze aan het werk gezet door religieuzen.

Op het einde van de 19de eeuw werd enerzijds gekenmerkt door een grotere stigmatisering van de prostituee: ze was niet alleen een verspreidster van geslachtsziekten, ze werd gelijkgesteld aan ziekte. Anderzijds zouden feministen (zoals Josephine Butler) wantoestanden zoals ongelijkheid tussen mannen en vrouwen aankaarten. Ook prostitutie werd geïncrimineerd en prostituees werden steeds vaker beschouwd als slachtoffers. Liefdadigheidsinstellingen, zoals *Le Refuge* in België, boden deze vrouwen een onderdak aan.

Tussen de twee Wereldoorlogen bleven de voorgaande opvattingen heersen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zouden prostituees hetzelfde lot ondergaan als bijvoorbeeld zigeuners en joden. Er is dan sprake van een plotselinge dominantie van de visie dat prostituees immorele en bezoedelende wezens waren.

Pas vanaf de jaren 1960 - met de oprichting van de Centra voor Geboorteregeling en Seksuele Opvoeding - zouden prostituees ontsnappen aan bevooroordeelde hulpverlening. Deze centra gaven goede informatie over seksualiteit en eventuele risico's die ermee gepaard gaan. Bovendien konden ze er terecht voor een medisch onderzoek.

In de jaren 1980 werd een Charter voor de rechten van sekswerkers opgesteld. Dit betekent dat prostituees steeds meer autonomie toegeschreven kregen. Echter, de visies dat prostituees

slachtoffers of immorele wezens zijn, verdwenen niet helemaal. In de oprichting van een organisatie zoals Payoke blijkt dit duidelijk: deze vzw wil slachtoffers van mensenhandel opvangen, veroordelen over prostituees wegwerken en sekswerkers bijstaan in hun eisen voor goede werkomstandigheden en de bestrijding van het stigma en de discriminatie van prostituees. Andere organisaties richten zich uitsluitend op slachtoffers, zoals *Mouvement du Nid*.

In de hedendaagse hulpverlening is er sprake van een professionalisering van de hulpverlening: prostituees kunnen steeds vaker terecht met problemen van sociale en psychische aard. Bovendien bestaat er in een opvangcentrum zoals Pag-Asa de mogelijkheid tot residentiële opvang, waardoor een prostituee beter beschermd is tegen haar eventueel gevaarlijke omgeving. De fysieke gezondheid blijft echter een gewichtige reden om instellingen op te richten: het indijken van bijvoorbeeld HIV-besmetting is een belangrijk te verwezenlijken doel. De nieuwe organisaties verrijken dus het aanbod van de jaren 1980. Opnieuw zijn er instellingen die zich concentreren op slachtoffers, sekswerkers of beiden.

6.4. Vergelijking wetgeving en hulpverlening

In dit hoofdstuk werd naar analogieën gezocht tussen de Belgische wetgeving inzake prostitutie en de opvang van prostituees. Een eerste conclusie die hier getrokken werd, was dat de maatschappelijke zeden een zeer grote invloed hadden op zowel wetgeving als hulpverlening: het idee dat prostituees het volk ziek zouden maken, zorgde ervoor dat ze hard aangepakt werden. Verplichte medische controles en opsluiting in ziekenhuizen of tuchthuizen waren een logisch gevolg hiervan. Van zodra de context veranderde, bijvoorbeeld bij de introductie van het verhaal over de blanke slavinnenhandel, zullen individuen ijveren voor een andere aanpak en opvang van het fenomeen en haar actoren.

Een andere conclusie die uit de vergelijking getrokken werd, was dat het abolitionisme reeds sinds het einde van de 19de eeuw in de hulpverlening aanwezig was. De wetgeving zou pas in 1948 officieel overstappen naar het abolitionisme.

Ten slotte is het duidelijk dat de strijd tegen mensenhandel (vroeger vooral vrouwenhandel) pas op het einde van de 20ste eeuw zeer actief gevoerd werd. Opnieuw zijn enkele gebeurtenissen en figuren (die de context van de jaren 1980 en 1990 vormgeven) de oorzaak: enkele voorbeelden zijn het onderzoek over prostitutie dat zich sinds de jaren 1980 sterk uitbreidt, Patsy Sörensen die samen met Yolande Payoke opricht, het boek “Ze zijn zo lief, meneer” van Chris De Stoop, het bezoek van Koning Boudewijn aan slachtoffers van mensenhandel.

7. Woordenlijst

Abolitionisme: beleid dat gericht is op het voorkomen van prostitutie enerzijds en de begeleiding van prostituees uit prostitutie en in het dagelijkse leven anderzijds. Het onderliggende idee is de morele afkeuring van het reglementarisme.

Agency: slaat terug op de creativiteit die een individu kan inzetten om een gegeven situatie in mindere of meerdere mate naar zijn hand te zetten.

CDA: de volledige naam luidt *Contagious Diseases Act*. In het Engeland van de 19de eeuw werden drie *Acts* uitgevaardigd: in 1864, 1866 en 1869. Het doel was de reglementering van prostitutie. De nadruk lag op de medische controle van prostituees, zodat de volksgezondheid niet in het gedrang kwam.

Commodificatie: deze term wordt in de context van deze masterproef gebruikt om op het gevaar te wijzen dat een lichaam tot een louter ding verwordt. Typisch menselijke eigenschappen en waardigheid worden dan genegeerd.

Mann Act: officieel gekend onder de naam *White Slave Traffic Act*. De opzet van deze wet is de bestrijding van de ontvoering en verhandeling van vrouwen en meisjes. Daarnaast staat ze onofficieel in voor de controle op immoreel gedrag met betrekking tot seksualiteit (zie ook “White Slavery”).

Mobiele equipe: initiatief van de vzw Pasop. Het betreft een groep van artsen en sociaal verpleegkundigen die prostituees op hun werkplaatsen bezoeken. Op die manier kunnen prostituees zichzelf medisch laten controleren. Bovendien krijgen ze de mogelijkheid allerhande informatie te vragen (van juridische en sociale aard bijvoorbeeld).

Prohibitionisme: beleid dat prostitutie en alles wat ermee te maken heeft (zoals het uitbaten van panden, zich prostitueren en souteneurschap) volledig verbiedt.

Prostitutie: verlenen van seksuele diensten tegen betaling. Er bestaat discussie over de aard van het fenomeen: sommigen beweren dat het inherent dwangmatig en gewelddadig is, anderen ponereren dat er vrijwillig voor gekozen kan worden. Nog anderen zien aspecten van beide standpunten en kunnen meer in het midden geplaatst worden.

Reglementarisme: beleid dat prostitutie als noodzakelijk kwaad beschouwt. Net omdat prostitutie nooit volledig weg te werken zou zijn, moet het fenomeen aan een uitgekende organisatie en strenge controle onderworpen worden. Voorbeelden daarvan zijn afgebakende zones voor prostitutie en verplichte medische controles van prostituees.

Sekswerk: een term die geïntroduceerd werd door Carol Leigh in de jaren 1970. Het verwijst naar vrijwillige prostitutie. Een goede regeling omtrent arbeidsvoorwaarden, maar ook gezondheid en sociale zekerheid zijn onontbeerlijk en worden door prostituees als recht opgeëist. Iemand die sekswerk uitvoert, wordt een sekswerker genoemd.

Seksuele gevaar: verwijzing naar de kwetsbaarheid van vrouwen. Vrouwen en meisjes moesten - zeker in openbare ruimtes - oppassen om niet benaderd te worden door lugubere figuren. Komt voor in de context van de blanke slavinnenhandel. De notie werd hoofdzakelijk gehanteerd door feministen.

Sex Radicals: een groep onder leiding van Ezra Heywood die de ideeën van Moses Harman

verder uitwerkten. Ze ontstond in het 19de eeuwse Amerika. Een van de belangrijkste doelstellingen was de emancipatie van vrouwen. Dit hield voor hen in dat het traditionele huwelijk afgeschaft moest worden. Een meer rationele seksuele band tussen individuen zou ervoor zorgen dat vrouwen steeds meer rechten zouden krijgen om uiteindelijk dezelfde kansen te krijgen als mannen.

Venerische ziektes: in het recht wordt deze term vaak gebruikt. Het betreft aandoeningen aan de geslachtsorganen. Dat wil zeggen dat het niet volledig overeenkomt met wat vandaag SOA's en SOI's genoemd worden: deze duiden eerder op infecties aan de geslachtsorganen en of deze besmettelijk zijn.

White Slavery: de blanke slavinnenhandel die verwijst naar het 19de eeuwse idee dat vrouwen en meisjes ontvoerd werden om ze tot prostitutie te dwingen. Er was hier sprake van een vrouwenhandel naar het Oosten. Vandaag wordt het vaak als mythe beschouwd.

8. Bibliografie

Aanvullend protocol inzake de preventie, bestrijding en bestraffing van mensenhandel, in het bijzonder vrouwenhandel en kinderhandel, bij het Verdrag van de Verenigde Naties tegen transnationale georganiseerde misdaad, gedaan te New York op 15 november 2000. (Vertaling) *Belgisch Staatsblad*, 13 oktober 2004. In werking getreden op 10 september 2004. Dossiernummer: 2000-11-15/32.

Agustin L. (1988). *Sex at the margins: Migration, Labour Markets and the Rescue Industry*. New York: Zed Books.

Agustin L. At Home in the Street: Questioning the Desire to Help and Save. In: Berstein E. & Shaffner L. (eds.) (2004) *Regulating Sex: The Politics of Intimacy and Identity (Perspectives on Gender)*, New York: Routledge.

Altink S. (1983). *Huizen van Illusies. Bordelen en Prostitutie van Middeleeuwen tot Heden*. Utrecht/Antwerpen: Uitgeverij L.J. Veen B.V.

Aradau C. Trafficking in women: Security and democratic subject. In: *Re-Public. Re-imagining democracy* (online tijdschrift). Gevonden op <http://www.re-public.gr/en/?p=64> op 29/12/2007.

Baudet P. Abolir la prostitution. Manifeste. (online versie) In: *Alternatives International*. Geraadpleegd op <http://www.alternatives.ca/article2735.html> op 23/02/2007.

Belgisch Strafwetboek 1867. *Prostitutie of bederf van de jeugd*. Hoofdstuk VI, Titel VII van Boek II, Art. 379.

Bouten, G. (2003). *Mijn naam is Nina. Verstrikt in een Albanees netwerk*. Leuven: Van Halewyck.

Brewis J. & Linstead S. (2000). *Sex, work and sex work. Eroticizing organisation*. Londen: Routledge.

Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding. *Mensenhandel*. Gevonden op <http://www.diversiteit.be/?action=onderdeel&onderdeel=36&titel=Mensenhandel> op 21/03/2008.

Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding. *Rol Centrum*. Gevonden op <http://www.diversiteit.be/?action=onderdeel&onderdeel=95&titel=Rol+centrum> op 21/03/2008.

Claes T. (27/02/2008) "Seksualiteit, Globalisering en Ethiek. Een introductie". Lezingenreeks: Seksualiteit, Globalisering en Ethiek - Permanente Vorming Actuele Filosofie Gent.

Commers R. Enkele moraalfilosofische overwegingen bij de veranderende structuur van de prostitutie in de kapitalistische wereldeconomie. In Unesco Centrum Vlaanderen (2002), *De eigenzinnigheid van prostitutie als ethische problematiek*. Cahier 1, Berchem: De Wrikker.

Corbin A. (1978). *Les filles de noce. Misère sexuelle et prostitution aux 19e et 20e siècle*. Parijs: Editions Aubier Montaigne.

De regeringsmaatregelen ter uitvoering van de aanbevelingen van de subcommissie “Mensenhandel en prostitutie”. Ingediend door Erika Thijs en Marc Hordies op 12 juli 2001. *Belgische Senaat*. Dossiernummer: 2-137.

De Ruyver B. & Van Heddegem K. (2001). Mensenhandel tussen België en de Filippijnen. *Tijdschrift voor criminologie*, 43 (4), pp. 401-407. (online versie) Gevonden op http://www.criminologie.nl/tvc/thema_mensensmokkel.pdf op 03/01/2008.

De Schaepdrijver S. (1985). Reglementering van prostitutie, 1844-1877: opkomst en ondergang van een experiment. Gevonden op <http://www.flwi.ugent.be/btng-rbhc/pdf/BTNG-RBHC,%2016,%201985,%203-4,%20pp%20473-506.pdf> op 27/07/2007.

De Schaepdrijver S. Leçons à tirer du système réglementariste à Bruxelles. In Ecole des sciences criminologiques Léon Cornil (ed) (1992). *La prostitution quarante ans après la convention de New York*. Brussel : Bruylant, pp. 415-431.

De Vries P. De wil tot niet-weten. Feminisme en seksueel gevaar rond 1900. In Romkens R. & Dijkstra S. (eds.) (1996). *Het omstreden slachtoffer. Geweld van vrouwen en mannen*. Baarn, Ambo.

Doezema J. (1999). Loose women or lost women? The re-emergence of the myth of 'white slavery' in contemporary discourses of 'trafficking in women'. Gevonden op <http://www.walnet.org/csis/papers/doezema-loose.html> op 12/11/2006.

Doezema J. De ideologie van mensenhandel. In: UNESCO Centrum Vlaanderen (2003). *NGO's in de strijd tegen mensenhandel. Humanitaire motieven, repressieve middelen?*. Cahier 5, Antwerpen; EPO.

Elias N. (2001). *Het civilisatieproces. Sociogenetische en psychogenetische onderzoeken*. Vertaald door Willem Kranendonck, Han Israëls e.a. Amsterdam: Boom.

Encyclopaedia Britannica. *Mann Act (United States [1910])*. Gevonden op <http://www.britannica.com/eb/topic-362487/Mann-Act> op 19/03/2008.

Espace P. *Manifeste pour une approche plus juste des métiers du sexes*. Gevonden op http://www.espacep.be/?page_id=35 op 25/03/2008.

Europap (2008). *Aims and issues*. Gevonden op <http://www.europap.net/> op 01/05/2008.

Europap (2008). *Description of Policies*. Gevonden op <http://www.europap.net/> op 01/05/2008.

Europap (2008). *General description of the country*. Gevonden op <http://www.europap.net/> op 01/05/2008.

Europap (2008). *History*. Gevonden op <http://www.europap.net/> op 01/05/2008.

Europap (2008). *Structure*. Gevonden op <http://www.europap.net/> op 01/05/2008.

Farley M., Baral I., e.a. (1998). Prostitution in Five Countries: Violence and Post-Traumatic Stress Disorder. *Feminism and Psychology* (8), pp. 405-426.

Federale Dienst Grootstedenbeleid (2008). *Antwerpen: Gezondheidsproject Ghapro. Gezondheidszorg en hulpverlening ten aanzien van prostitueés*. Gevonden op <http://www.politiquedesgrandesvilles.be/nl/cities/antwerp/city-contract/gezondheidsbus-Ghapro.aspx> op 01/05/2008.

Federale Overheidsdienst Justitie, http://www.juridat.be/cgi_loi/wetgeving.pl , wet van 21/02/1997, gevonden op 19/07/2007.

Federale Overheidsdienst Justitie, http://www.juridat.be/cgi_loi/wetgeving.pl , wet van 17/04/2003, gevonden op 19/07/2007.

Federale Overheidsdienst Justitie, http://www.juridat.be/cgi_loi/wetgeving.pl , wet van 28/05/2004, gevonden op 19/07/2007.

Gezondheidshuis voor Antwerpse Prostitutie. *Documentatie*. Gevonden op <http://www.ghapro.be/> op 26/08/2007.

Gilfoyle T. (1999). Prostitutes in History: From Parables of Pornography to Metaphors of Modernity. *The American Historical Review*, 104 (1), pp. 117-141.

Hirsch M., La répression de la prostitution et son exploitation en Belgique. In : Ecole des Sciences Criminologiques Léon Cornil (ed.) (1992). *La prostitution quarante ans après la convention de New York*. Brussel : Bruylant, pp. 75-120.

ICPR (1985). *World Charter For Prostitutes' Rights*. Gevonden op http://www.walnet.org/csis/groups/icpr_charter.html op 25/03/2007.

Indymedia.be. Payoke: 20 jaar strijd tegen mensenhandel en stand for your rights. Gevonden op <http://www.indymedia.be/node/24643> op 21/03/2008.

Instituut voor Nederlandse Lexicologie (2002). *Van Dale. Groot woordenboek hedendaags Nederlands*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.

Internationale Overeenkomst betreffende de beteugeling van de vrouwenhandel, opgemaakt te Parijs op 4 mei 1910. *Belgisch Staatsblad*, 20 augustus 1914.

Internationale overeenkomst ter bestrijding van de handel in meerderjarige vrouwen, ondertekend te Genève op 11 oktober 1933, *Belgisch Staatsblad*, 29 juni 1936.

Irwin M.A. (1996). *White Slavery as Metaphor. Anatomy of Moral Panic*. Gevonden op <http://userwww.sfsu.edu/~epf/1996/wslavery.html> op 18/03/2008.

Keire M. (2001). The Vice Trust: A Reinterpretation of the White Slavery Scare in the United States, 1907-1917. *Journal of Social History*, 35 (1), pp. 5-41. (online versie) Gevonden op <http://links.jstor.org/sici?sici=0022-4529%28200123%2935%3A1%3C5%3ATVTARO%3E2.0.CO%3B2-6> op 20/03/2008.

Koninklijk besluit van 16 mei 2004 betreffende de bestrijding van mensensmokkel en mensenhandel. *Belgisch Staatsblad*, 28 mei 2004. In werking getreden op 28 mei 2004. Dossiernummer: 2004-05-16/30

Lin L. (International Labour Organization) (1998). Sex industry assuming massive proportions in Southeast Asia. In: Vandekerckhove W. (2006). *Seksualiteit en Globalisering. Bijlagen*. Leuven: Acco.

Lis, C. & Soly, H. (1996). *Disordered lives: eighteenth-century families and their unruly relatives*. Vertaald door Alexander Brown. Cambridge: Polity press.

May T. (2005). *Gilles Deleuze: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

McClintock A. (1992). Screwing the System: Sex work, Race and the Law. (online versie) *boundary 2*, 19 (2), Feminism and Postmodernism, pp. 70-95. Gevonden op [http://links.jstor.org/sici?sici=0190-3659\(199222\)19:2%3C70:STSSRA%3E2.0.CO%3B2-2](http://links.jstor.org/sici?sici=0190-3659(199222)19:2%3C70:STSSRA%3E2.0.CO%3B2-2) op 25/11/2006.

Mirkinson J. (1994). Red light, green light: The Global Trafficking of Women. *Breakthrough*. San Francisco: Prairie Fire Organizing Committee.

Mondelinge vraag van mevrouw Erika Thijs aan de eerste minister over “de financiering van de onthaalcentra voor slachtoffers van mensenhandel” (nr. 2-507). Belgische Senaat. 15 februari 2001. Dossiernummer: 2-96.

Monzini P. *Sex Traffic. Prostitution, Crime and Exploitation*. London: Zed Books

Moore R. (1993). Josephine Butler (1828-1906): Feminist, Christian and Libertarian. *Libertarian Heritage No. 10*. Londen: Libertarian Alliance.

Mouvement du Nid (2005). *Notre éthique*. Gevonden op <http://www.mouvementdunid.org/Notre-ethique> op 03/04/2008.

Mouvement du Nid (2005). *Une breve histoire du Mouvement du Nid*. Gevonden op <http://www.mouvementdunid.org/Une-breve-histoire-du-Mouvement-du> op 03/04/2008.

Müller R. (2007). *De vrouw van lichte zeden in Brussel. Van Middeleeuwen tot heden*. (online versie). Gevonden op [http://www.rosadoc.be/site/nieuw/opzoeken/Cityt\(r\)ips/Brussel/Dossier/lichtezeden.htm](http://www.rosadoc.be/site/nieuw/opzoeken/Cityt(r)ips/Brussel/Dossier/lichtezeden.htm) op 25/03/2007.

Murphy E. & Ringheim K., *An Interview with Jo Doezema, of the Network of Sex Work Projects: Does attention to trafficking adversely affect sex workers' rights?* (online versie) Gevonden op <http://www.humantrafficking.org/publications/209> op 12/11/2006.

Nederlandstalige Vrouwenraad vzw (2003). *Dossier prostitutie. Gedwongen en vrijwillige prostitutie*. Gevonden op http://www.vrouwenraad.be/dossiers/2003/prostitutie_inhoud.html#gedwongen_prostitutie op 30/07/2007.

Nederlandstalige Vrouwenraad vzw (2003). *Dossier prostitutie. Geschiedenis Wetgeving / strafrecht*. Gevonden op www.vrouwenraad.be/pdf/prostitutie/prostitutie_geschiedenis_wetg.pdf op 27/05/2007.

Nederlandstalige Vrouwenraad vzw (2003). *Dossier Prostitutie. Gezondheidsrisico's*. Gevonden op http://www.vrouwenraad.be/dossiers/2003/prostitutie_inhoud.html#gezondheidsrisico op 30/09/2007.

De Nederlandstalige Vrouwenraad vzw (2003). *Dossier prostitutie. Parlementaire voorstellen legislatuur 1999-2003*. Gevonden op http://www.vrouwenraad.be/pdf/prostitutie/prostitutie_parl_voorstellen.pdf op 30/07/2007.

Overeenkomst ter bestrijding van de handel in mensen en van de exploitatie van de prostitutie, en het Slotprotocol, ondertekend op 21 maart 1950, te New York.

Pag-Asa vzw. *Historiek*. Gevonden op <http://www.pag-asa.be/content.aspx?l=002.001&lang=NL> op 28/02/2008.

Pag-Asa vzw. *Pag-Asa*. Gevonden op <http://www.pag-asa.be/content.aspx?l=002&lang=NL> op 28/02/2008

Parlementaire Handeling. Vergadering van 28 november 1996. *Belgische Senaat*. Nummer: 1-76.

Pasop vzw, *Pasop jaarverslag 2006*. Gevonden op <http://users.skynet.be/pasop/pdf/jaarverslag2006.pdf> op 15/08/2007.

Pasop vzw. *Voor wie werkt Pasop?* Gevonden op <http://www.pasop.info/> op 26/08/2007.

Pasop vzw. *Wat doet Pasop?*. Gevonden op <http://www.pasop.info/> op 26/08/2007.

Payoke vzw. *Slachtofferhulp Mensenhandel*. Gevonden op <http://www.payoke.be/> op 26/08/2007.

Pinxten R. & De Munter K., *De culturele eeuw*. Antwerpen: Houtekiet.

Poulin R. (2005) 'Prostitution, la mondialisation incarnée.', Parijs: Centre Tricontinental et Edition Syllepse, pp. 7-27.

Prostitutes' Education Network. *Carol Leigh*. Biography. Gevonden op http://www.bayswan.org/Scarlot_Resume.html op 20/03/2008.

Richtlijnen van 13 januari 1997 aan de Dienst Vreemdelingenzaken, parketten, politiediensten, inspectie van de sociale wetten en de sociale inspectie omtrent de bijstand aan slachtoffers van mensenhandel. *Belgisch Staatsblad*, 21 februari 1997. In werking getreden op 21 februari 1997. Dossiernummer: 1997-01-13/43

RoSa Documentatiecentrum (2007). *Spot op... Isala Van Diest*. Gevonden op <http://www.rosadoc.be/site/nieuw/kantklaar/spotop/spot4.htm> op 26/03/2008.

Rousseau X. & Le Clercq G. (eds.) (2006). *La Belgique criminelle : droit, justice, société (XIV-XXe siècles)*. Louvain-La-Neuve: Academia-Bruylant.

Scoular J. (2004). The 'subject' of Prostitution. Interpreting the discursive, symbolic and material position of sex/work in feminist theory. *Feminist Issue*, 5 (3), pp. 343-355

Sears H. (1977). *The Sex Radicals. Free Love in High Victorian America*. Lawrence: Regents press of Kansas.

SENSOA, *Opvoeding*. Gevonden op http://www.sensoa.be/1_1_2.php op 30/09/2007.

Spartacus Educational. *White Slave Trade*. Geraadpleegd op <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/REwhite.htm> op 19/03/2008.

Spartacus Educational. *William Stead*. Geraadpleegd op <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/Jstead.htm> op 19/03/08.

Stevens L. (2002) *Strafrecht en seksualiteit. De misdrijven inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht, prostitutie, seksreclame, zedenschennis en overspel*. Antwerpen: Intersentia.

Stimmen der proletarischen Revolution. Bebel A. (1910). *Die Frau und der Sozialismus*. Hoofdstuk 12 (online versie). Gevonden op http://www.mlwerke.de/beb/beaa/beaa_207.htm op 24/03/2008.

The Free Dictionary by Farlex. *Mann Act*. Gevonden op <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/White-Slave+Traffic+Act> op 19/03/2008.

Trommelmans W. (2006). *Vlaanderen Vrijt! 50 jaar seks in Vlaanderen*. Vzw Steam & Uitgeverij Van Halewyck.

University of Rhodes Island. Donna Hughes. *Nyet to trafficking*. (online versie) Gevonden op <http://www.uri.edu/artsci/wms/hughes/pubtrfop.htm> op 10/11/2006.

Vandekerckhove W. (2005). Beroep: prostituee? Over de mogelijkheid van een 'derde weg' in het Europese prostitutiebeleid. (online versie) *Uitgelezen 11, (4)*. Gevonden op <http://www.rosadoc.be/site/nieuw/pdf/uitgelezen/ug11nr4prostitutie.pdf> op 15/11/2006.

Vandekerckhove W. (2006). *Seksualiteit en Globalisering*. Leuven: Acco.

Vandekerckhove W. (2006). *Seksualiteit en Globalisering. Bijlagen*. Leuven: Acco.

Van den Anker C. Mensenhandel in Europa: naar een multidisciplinaire kosmopolitische benadering. In: UNESCO Centrum Vlaanderen (2003). *NGO's in de strijd tegen mensenhandel. Humanitaire motieven, repressieve middelen?*. Cahier 5. Antwerpen: EPO.

Van Ussel J. (1969). *Geschiedenis van het seksuele probleem*. Meppel: Boom en Zoon.

Veenhoven R. (2002). Bevrijde Sexualiteit. Tijd, cultuur en geluk. *De Psycholoog*, 42, pp 377-382. (online versie). Gevonden op <http://publishing.eur.nl/ir/repub/asset/8749/2002c-fulln.pdf> op 28/11/2007.

Vermeulen G. (ed.)(2005). Matroesjka's: tien jaar later. Repressie en controle als speerpunten van het vernieuwde mensenhandelbeleid? *Panopticon*, 2, pp. 1-10.

Vermeulen G. (2007). Naar een ISO 69-norm? Zelfregulering op basis van kwaliteitsnormen in de seksuele dienstensector als element van een hedendaags strafrechtelijk beleid inzake mensenhandel? *Panopticon*, 1, pp. 1-10

Voorstel tot oprichting van een parlementaire onderzoekscommissie belast met het onderzoek naar een structureel beleid met het oog op de bestraffing en de uitroeiing van de mensenhandel. *Belgische Kamer*. Dossiernummer: 673/7 .

Voorstel van resolutie om de verenigingen die hulp verlenen aan de slachtoffers van mensenhandel een structurele financiering toe te kennen op 10 juli 2001. *Belgische Senaat*. Dossiernummer: 2-834/1.

Wet van 26 mei 1914 tot bestrijding van den handel in vrouwen en meisjes. *Belgisch Staatsblad*, 10 juni 1914.

Wet van 25 mei 1936 tot goedkeuring van de Internationale Overeenkomst, gesloten te Genève op 11 oktober 1933, ter bestrijding van de handel in meerderjarige vrouwen, en tot aanvulling van artikel 380bis van het Strafwetboek, alsmede van artikel 2 der wet van 26 mei 1914 tot bestrijding van de handel in vrouwen en meisjes, *Belgisch Staatsblad*, 29 juni 1936.

Wet van 21 augustus 1948 tot de afschaffing van de officiële reglementering van prostitutie. *Belgisch Staatsblad*, 13 september 1948. Dossiernummer: 257.

Wet houdende goedkeuring van de Overeenkomst ter bestrijding van de handel in mensen en van de exploitatie van eens anders prostitutie, en het Slotprotocol, ondertekend op 21 maart 1950, te New York. *Belgisch Staatsblad*, 6 mei 1965. Dossiernummer: 1950-03-21/33.

Wet tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding. *Belgisch Staatsblad*, 19 februari 1993. In werking getreden op 1 maart 1993. Dossiernummer: 1993-02-15/30.

Wet van 13 april 1995 houdende bepalingen tot bestrijding van de mensenhandel en van de mensensmokkel. *Belgisch Staatsblad*, 25 april 1995. In werking getreden op 5 mei 1995. Dossiernummer: 1995-04-13/32.

Wet van 5 augustus 2003 betreffende ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht. *Belgisch Staatsblad*, 7 augustus 2003. In werking getreden op 7 augustus 2003. Dossiernummer: 2003-08-05/32.

Wetsvoorstel tot regeling van prostitutie. Ingediend door Vera Dua op 22 april 1998. *Belgische Senaat*. Dossiernummer: 1-958/1.

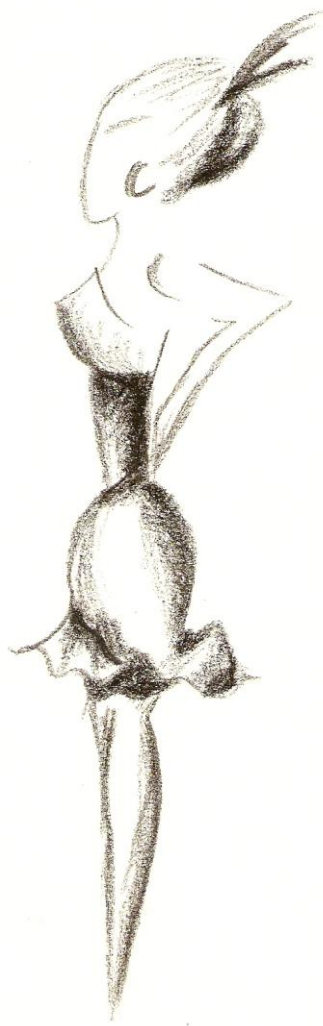
Wetsvoorstel tot invoeging van een artikel 380ter in het Strafwetboek over het betalen voor seksuele dienstverlening. Ingediend door Anne-Marie Lizin en Nathalie de T'Serclaes op 17 juli 2001. *Belgische Senaat*. Dossiernummer: 2-856/1.

Wetsvoorstel houdende reglementering van de prostitutie. Ingediend door Staf Nimmegeers en Ludwig Vandenhove op 9 oktober 2003. *Belgische Senaat*. Dossiernummer: 3-228/1.

Wetsvoorstel ter bestrijding van de sociale marginalisering van personen die zich prostitueren. Ingediend door Philippe Monfils op 10 augustus 2007 in de Belgische Senaat. Dossiernummer: 4-151/1.

WHO, Sexual Health. A New Focus for WHO. *Progress in Reproductive Health Research*, 67. (online versie) Gevonden op <http://www.who.int/reproductive-health/hrp/progress/67.pdf> op 28/02/2008.

Wikimedia. *Carol Leigh*. Gevonden op http://en.wikipedia.org/wiki/Carol_Leigh op 20/03/2008.

De tekeningen van de prostituees op deze pagina en op het voorblad komen van mijn hand.